

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK

4. ja 6. juuni 1990

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG 4. juuni 1990.....	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	3
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi seaduseelnõu esimene lugemine	4
M. Lauristini informatsioon Eesti Vabariigi Ülemnõukogu delegatsiooni sõidust Vene NFSV rahvasaadikute kongressile.....	26
Eesti Vabariigi Valitsuse programmist.....	30

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG 4. juuni 1990.....	43
Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduseelnõu teine lugemine	43

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG 6. juuni 1990	63
Rahvussuhete komisjoni esimehe avaldus.....	63
Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduseelnõu teise lugemise jätkamine	66
Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teine lugemine	77

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG 6. juuni 1990.....	112
Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teise lugemise jätkamine.....	112

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK
ESIMENE ISTUNG
4. juuni 1990**

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Kontrollime kohalolekut. Kohal on 75 saadikut. Puudub 30. Paistab, et selle teema arutamine või manitsused ei anna ikka tulemusi.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Teie käes on üheksanda istungjärgu päevakorra projekt. Kuna tegemist on veel projektiga, mis on esitatud teile presiidiumi ja saadikufraktsioonide ühise töö tulemusena, siis on mul teile niisugune palve, et me praegu juba projektis vahetaksime järjekorras ära 1. ja 2. punkti. Nii et loeme projektis esimeseks punktiks Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi seaduseelnõu esimese lugemise ja teiseks punktiks Eesti Vabariigi Valitsuse programmi arutamise.

A. Gussev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud saadikud! Tahaksin enne päevakorra arutamist saada informatsiooni meie delegatsiooni sõidust Vene NFSV rahvasaadikute kongressile, et Eesti Ülemnõukogu poolt valitud komisjoni liikmed meid lühidalt valgustaksid.

Juhataja

Informatsioon tuleb päris kindlasti. Kuid kuna puht tehniliselt ei olda valmis kohe enne istungjärgu algust informatsiooni andma, siis me otsustame istungjärgu käigus, millal see aeg tuleb.

Homme me kuulame kõigepealt ära asjaosalised presiidiumi istungil. Kuid ma rõhutan, päris kindlasti antakse vajalik informatsioon. Kas ollakse valmis üheksanda istungjärgu päevakorda kinnitama?

1. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi seaduseelnõu esimene lugemine.
2. Eesti Vabariigi Valitsuse programmist.
3. Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduse eelnõu teine lugemine.

4. Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teine lugemine.

Kontrollime veel kord kohalolekut. Kohal on 87 saadikut.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on teile esitatud üheksanda istungjärgu päevakorra poolt?

Palun hääletada! Nimetatud päevakorra poolt on 83 saadikut, vastu 1 ja erapooletuks jäi ka 1.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi seaduseelnõu esimene lugemine

Juhataja

Asugem päevakorra juurde. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi seaduseelnõu esimene lugemine. Ma värskendan Ülemnõukogu liikmete mälu selles osas, et praegu kehtiva reglemendi järgi esimesel lugemisel kuulatakse ära ettekanne, kaasettekanded, esitatakse küsimusi, kuulatakse ära komisjonide seisukohad, kuid läbirääkimisi ei avata. Läbirääkimised avatakse alates teisest lugemisest. Ettekandeks saab sõna reglemendi seaduseelnõu koostamise töörühma juht Peet Kask.

P. Kask

Austatud Ülemnõukogu! Töörühm tekkis oma tuumiku poolest vaba initsiatiivi alusel. Töörühma laekunud seisukohtades väljendus paljude Ülemnõukogu liikmete rahulolematus praeguse töökorraldusega Ülemnõukogus, praeguse tööjõudlusega, millega me seaduseelnõusid läbi töötame. Ülemnõukogu liikmele ei meeldi see, et igal esmaspäeval raiskame päevakorra kinnitamisele 1–2 tundi, tänane on siis meeldiv erand. Ei olda rahul sellega, et oleme täiskogus kallist tööaega kulutanud halvasti ettevalmistatud projektide ja probleemide lahendamisele. Ei olda rahul sellega, et saadikurühmade ja komisjonide töö jaoks jääb liiga vähe aega. Rahulolematus on ka rohkearvuliste puudumistega komisjonide istungeilt. Vana reglemendi puudused pole küll kõigi nende puuduste põhjus, siiski vähemalt kaasosaline. Ülemnõukogu liikmeil on kindlasti palju teisigi teid ja kanaleid, et Ülemnõukogu tööd parandada, aga reglemendi täiustamine on üks väljapaistvamaid. Soov Ülemnõukogu tööd parandada oligi töörühmas ja kooskõlastuskomisjoni liikmetel siiras ja see siirus kergendas ka tööd projekti kallal. Töörühma töö oli erakordselt üksmeelne ja ehkki kooskõlastuskomisjonis ilmnisid ka erimeelsused ja lahkarvamused, mida lõpuni ei pürgitudki lahendama, ma ennustan, et suur hulk erimeelsusi lahendatakse lihtsalt hääletamise käigus.

Võrreldes praegu kehtiva töökorraldusega on tehtud mõned küllaltki olulised muudatused. Kui töörühm oma tööga valmis sai, siis palusin kooskõlastuskomisjoni liikmeil avaldada oma arvamust, milliseid muudatusi peetakse kõige olulisemaks. Ja kõige olulisemate hulgas nimetati kõige sagedamini uut presiidiumi moodustamise korda ja uut alatiste komisjonide moodustamise korda. Nimetati veel järgmisi: Ülemnõukogu aseesimehe staatuse sisseseadmine, valitsuse moodustamise uus kord, sellega seoses ka valitsuse ja Ülemnõukogu juhtkonna tagasikutsumise kord. Töönädala ajajaotuse reglementeerimine, see on aja reserveerimine komisjonide ja saadikute individuaalseks tööks ning tööks töörühmades ja saadikurühmades, uus lihtsam päevakorra määramise kord. Ma ei hakka muudatusi ette kandma ja neist rääkima, palun kõigil ette võtta uue reglemendi projekt ja ma nimetan nende paragrahvide neid alapunkte, milles kajastuvad kõige tähtsamad ja olulisemad muudatused praegu kehtiva töörežiimiga võrreldes.

§ 1 punktis 4–7 on reserveeritud tööaeg: neljandas – täiskogu istungite jaoks, viiendas – komisjonide istungite jaoks, kuuendas – saadikute individuaalseks tööks seaduseelnõudega ning tööks saadikurühmades, seitsmendas – presiidiumi istungiteks. Sellest oli juba lühidalt juttu ja siin ollakse võrdlemisi üksmeelsed, et sellised reserveerimised on vaja teha, tööks saadikurühmades ja komisjonides on vaja garanteerida kindel tööaeg, tagada, et see ka tõepoolest kasutamist leiab. Erimeelsused olid vahest selles osas, mis ajal millisele üksusele tööd reserveerida. Praegune on kompromissotsus.

§-s 3 on järgmine oluline muudatus: Ülemnõukogu struktuuri suhtes punktis 1 fikseeritakse, et Ülemnõukogu liikmetest moodustatakse saadikueetika komisjon ja alatised komisjonid. Nende hulgas nimetatakse õigus-, majandus-, rahandus-, perekonna- ja sotsiaalkomisjon, kultuuri-, riigikaitse-, välis-, maaelu- ja keskkonnakomisjon. Saadikueetika komisjoni raames on ette nähtud moodustada aukohus. See komisjonide loetelu ei ole täielik ega lõplik. Vabad käed jäetakse Ülemnõukogu Presiidiumile nende komisjonide süsteemi paikapaneuks. Punkt 3 ütleb, et Ülemnõukogul on peale tema poolt valitava Ülemnõukogu esimehe ka aseesimees, see on siis muudatuse ettepanek.

Ja punkt 4 näitab, kuidas moodustatakse Ülemnõukogu Presiidium. Nimelt Ülemnõukogu esimees, aseesimees, juhataja ning veel seitse Ülemnõukogu poolt valitavat moodustavad Ülemnõukogu Presiidiumi. Praegu kehtiva korra kohaselt lähevad Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu automaatselt kõik komisjonide esimehed. Meie pakutud ettepanek tähendab seda, et Ülemnõukogu komisjonide esimehed ei kuulu presiidiumi koosseisu. Presiidium valitakse eraldi ja üks põhjus, miks selline ettepanek tehti, oli see, et presiidiumi koosolekud ei segaks komisjonide tööd, et komisjonide esimehed keskendaksid kogu oma tähelepanu just nimelt

komisjonide tööle. Mitte päris tähtsusetu pole ka see, et komisjonide esimehed on reeglina mitte poliitikud, vaid spetsialistid. Samal ajal arvatakse, et Ülemnõukogu Presiidium peaks rohkem koosnema poliitikutest, inimestest, kes väljendavad siis nende poliitiliste jõudude huve, keda nad esindavad.

Järgmisena ma puudutan siis § 4 "Saadikurühmad". Selle kolmas punkt ütleb, et iga Ülemnõukogu liige võib kuuluda ainult ühte registreeritud saadikurühma. See ei tähenda, et ära oleks keelatud igasugune muu koostöö või ühinemine, aga registreeritakse siis sellel alusel, et välistada seda segadust ja arusaamatust, et osa kuulub mitmesse rühma, osa ainult ühte ja rühmad üksteisega kattuvad. Mõned rühmad kattuvad oma koosseisult ja nii ei ole võimalik, näiteks, kasutada ei valimistel ega tööaja jaotamisel rühmade proportsionaalse esindatuse printsiipi. Samuti arvan, et saadikutele on töörühmad heaks aluseks sel juhul, kui üks saadik saab kuuluda ainult ühte töörühma. Siis on selge, kes on tema lähemad kaasvõitlejad ja kes mitte.

Järgmine, millel ma tahaksin peatuda, on § 5 "Alatise komisjonid", mille p. 2 ütleb, et igale Ülemnõukogu liikmele on tagatud õigus kuuluda ainult ühe alatise komisjoni koosseisu. See on siis oluline muudatus praegusega võrreldes. Eesmärgiks on tagada komisjonide töövõimelisus. Kurdetakse, et osa komisjone ei ole oma liikmeid õieti ühekski istungiks kokku saanud. Tuuakse näiteid komisjonist, kus on tavaliselt 2–3 liiget kohal. Punkt 3 määratleb, kuidas komisjonid moodustatakse ja aluseks on siin saadikurühmade koosseis. Presiidiumile antakse õigus jaotada kohad komisjonides saadikurühmade ja sõltumatute saadikute vahel, lähtudes saadikurühmade ja üksiksaadikute avaldustest ning tuginedes saadikurühmade proportsionaalse esindatuse printsiibile.

Peaks olema loomulik, et üks saadikurühm, kuhu kuulub ütleme 20% Ülemnõukogu liikmeist, omab õigust saada igas selles komisjonis, kuhu ta tahab oma liikmeid saata, vähemalt 20% kohtadest. See on põhjendatud sellega, et komisjonid muutuksid töövõimelisteks, otsustusvõimelisteks. Praegu on see häda, et komisjonides läbiviidud hääletamised maksavad väga vähe, plaanis on, et tulevikus paljud seaduseelnõud pannakse seisma juba komisjonides, et ei peaks raiskama täiskogu istungi aega. Komisjoni otsus ei oleks küll lõplik otsus, vastavalt reglemendile jäetakse algatajale õigus protestida täiskogu ees, aga see on ikkagi protest, mida ei algatata alati ja selle tõttu komisjonide sõnaõigus peaks oluliselt kasvama, sellega koos ka Ülemnõukogu töövõimelisus ja aja ökonoomia.

6. punktis on sisse toodud siis uus mõiste – "lihthäälteenamus". Seni on meil lihthäälteenamuse all varesti mõistetud seda, kui enamus Ülemnõukogu liikmeist on vastava otsuse poolt. Lihthäälteenamus tähendab just seda, mis on punktis 6 öeldud: "Otsus loetakse

vastuvõetaks, kui tema poolt antakse enam hääli kui vastu." Seda kasutatakse mitte ainult komisjonis, vaid meie ettepanekul ka mitmel muul juhul Ülemnõukogu täisistungil. Järgmine punkt, millele ma tähelepanu juhin, on § 6 punkt 1. Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu valimistel on täpsustatud, kuidas valitakse presiidiumi ülejäänud seitse liiget. Nimelt valitakse nad salajasel hääletusel üksiku ülekantava hääle meetodil. See on siis proportsionaalse esindatuse meetod. Meil oli arutusel, kas kasutada nimekirjameetodit või üksiku ülekantava hääle meetodit. Kuna poliitilised jõud ei ole veel lõplikult liigendunud, väga palju on ülekandumisi ja ebaselgust, kuhu keegi kuulub, siis tehti selline ettepanek, et kasutada siiski rohkem personaalvalimiselaadset meetodit. Oleme kõik sellega tuttavad Ülemnõukogu valimiste kaudu.

§ 7. Juhin tähelepanu punktile 10 ja 13. Punktis 10 fikseeritakse Ülemnõukogu esimehe valimine. Muuseas, samamoodi valitakse ka aseesimees ning juhataja ja kaks asejuhatajat. Nimelt ainult esimeses voorus nõutakse absoluutset häälteenamust. Vabandust, lihthäälteenamust! Alates teisest voorust nõutakse juba ainult suhtelist enamust. Näiteks, kui kandideerivad kolm kandidaati, siis võib teises voorus valituks saada ka juba 40%-ga häälest, kui ülejäänud 60% jagunevad vastaskandidaatide vahel võrdselt ära. See valimismeetod on väga laialdaselt kasutusel mujal maailmas, muuseas on ta kõige levinum ka presidendivalimistel ja ma ei pea vajalikuks seda väga põhjalikult tutvustada.

§ 9 p. 1. § 9 tutvustab Ülemnõukogu istungi päevakorra moodustamist ja mõte ongi selles, et vältida liigset arutelu suhteliselt vähetähtsas küsimuses nagu on päevakord, anda Ülemnõukogu Presiidiumile õigus teatud päevakorrapunktid ilma hääletamata päevakorda sisse viia ja anda Ülemnõukogu liikmeile, kes on algatanud läbi presiidiumi mingisuguse küsimuse päevakorda sisseviimist ja kui presiidium on sellest keeldunud, siis anda liikmele protestiõigus täiskogu ees. § 9 3. ja 4. punktis fikseeritakse siis päevakorra arutamise järjekord ja antakse see Ülemnõukogu juhataja kompetentsi iga istungi alguses. § 10 punktis 2 ongi fikseeritud see algatamise kord, kõik seaduseelnõud ja muude otsuste projektid esitatakse Ülemnõukogu Presiidiumile, kes siis vaatab nad läbi ja kas suunab komisjonidesse või otse täiskogule või siis otsustab neid küsimuse alla mitte võtta. § 11 3. punkt, see on Ülemnõukogu otsustusvõimelisuse kohta. Praegu kehtib siis 2/3 saadikute kohaloleku nõue, mis annab vähemusele või opositsioonile võimaluse blokeerida Ülemnõukogu tööd mitte vastuhääletamise, vaid puudumise kaudu. See on ebanormaalne nähtus, ettepanek on saadikute nõutavat arvu vähendada normaalsele tasemele ja üldse püüda hääletamissüsteemi niimoodi seada, et vastuhääl on ikkagi kõige tugevam vastuargument, puudumine ja erapooletus oleks siis tunduvalt nõrgem relv.

§ 1 p. 11. Jutt on nüüd juba päevakorraküsimuse arutamise korrast. Kogu see paragrahv sisaldab palju uusi punkte, ma juhin tähelepanu punktile 11, mis fikseerib juhataja õiguse lõpetada läbirääkimised, kuid seejuures jääb saadikurühmade esindajatele ning alatiste komisjonide esimeestele ja ettekandjatele võimalus peale sõnavõttude lõpetamist esineda veel 3-minutilise lõppsõnaga.

Viimane, millele ma tähelepanu juhin, on valitsuse moodustamise uus kord. § 15 p. 4 ütleb, et valitsuse koosseis kinnitatakse Ülemnõukogu istungil tervikuna salajasel hääletusel ja p. 6 sätestab ka valitsuse tagasikutsumise korra, umbusalduse avaldamise korra. Need on kõige olulisemad punktid, mida töörühm tähtsaks pidas.

Eelnõul on ka nõrku külgi: reglemendi projektis ei ole eraldi sätestatud eelarve arutamise korda, mis arvestaks selle töö iseärasusi. Põhjus on väga lihtne – keegi meist ei ole selle asjaga veel õieti kokku puutunud ja arvan, et kunagi hiljem me peame sellele reglemendile vastava paragrahvi lisama. Samuti on pooleli või käivad läbirääkimised selles küsimuses, millal (kui me reglemendi vastu võtame) me hakkame valimisi korraldama, kui näiteks otsustatakse moodustada presiidium ja komisjonid uutel alustel. Selles suhtes ilmnesis selged erimeelsused, oli kooskõlastuskomisjonis liikmeid, kes arvasid, et see tuleb viivitamatult teha ja oli teisi, kes arvasid, et palju mõistlikum oleks jätta see sügise peale, ja praegu seda viimast kuud, mis veel on jäänud enne puhkusele minekut, kasutada siiski nende seaduseelnõude paketi läbilaskmiseks, mis valitsusel on valmis saamas ja mis oleks vaja enne kindlasti vastu võtta. Need on siis kaks lõpetamata küsimust selles projektis. See projekt on ka keeleliselt veel redigeerimata, meil oli võrdlemisi kiire ja me ei jõudnud seda teha. Ma loodan, et küllap niikuinii teisel lugemisel tehakse olulisi muudatusi ja võib-olla seda keelelist korrektuuri ei olegi enne vaja nii põhjalikult ette võtta. See oleks minu poolt kõik olulisem, mis reglemendi projekti kohta öelda on.

Juhataja

Suur tänu! Millised on küsimused Peet Kasele?

V. Kois

Lugupeetud Ülemnõukogu! Lugupeetud Peet Kask! Teie esitatud projektis mainitakse valitsusele umbusalduse avaldamise korda. Palun öelge, võib-olla ma ei pannud tähele, kas see on tõepoolest nii? Meil ei ole praegu Ülemnõukogu Presiidiumi väljavahetamise korda, oletagem spiikeri ja tema asetäitja väljavahetamise korda. Kas see on põhimõtteliselt tehtud nii, et seda korda ei ole või on põhjus muus?

P. Kask

Kõige viimasele küsimusele ma ütlen, see ei ole mõeldud printsipiaalselt. Mõeldud on nii, et neid saaks igal ajal ümber valida, tehes vastava ettepaneku selle kohta. Näiteks, § 7 p. 14 reglementeerib, kuidas seda teha Ülemnõukogu esimehe või aseesimeeste ümbervalimise korral. Kui see on määratlemata teistel juhtudel, siis täielikkuse huvides võiks selle reglementi sisse kirjutada küll.

A. Paju

Mul oleks ettekandjale kaks küsimust. Esiteks, teie poolt ettekantult jäi mulje, et saadikurühmade ja alatiste komisjonide tahteavalduse väljendused on erinevad. Tähendab, te peate primaarseks praegusel juhul saadikurühma?

P. Kask

Ma ei ütleks, et üks on primaarne ja teine sekundaarne. Saadikurühm on ühendus, mis esindab teatud poliitilist jõudu ühiskonnas, kus on liikmete hulgas enam-vähem ühesugune arusaam asjadest. Loomulikult selleks, et Ülemnõukogu töö oleks tulus ja ökonoomne, on vaja garanteerida, et saadikurühmades oleks eelkõige omavahelised arusaamad kooskõlastatud, ja anda neile aega. Kui mingit uut projekti hakatakse välja töötama, siis kõigepealt peaks asi hakkama saadikurühmast pihta. Alles siis, kui saadikurühmad on jõudnud kooskõlani, peaks saadikurühmade vahel hakkama kooskõlastamistöö pihta ja see peaks käima komisjonides.

A. Paju

Sellepärast ma selle küsimuse esitasingi, et teil on praegu ette nähtud, et presiidiumisse ei kuuluks alatise komisjoni juht.

P. Kask

Ette on nähtud sisuliselt nii, et presiidium oleks justnagu üks alatine komisjon, see kõige tähtsam, mis tegeleb Ülemnõukogu töö korraldamise küsimustega ja mis moodustatakse otseselt Ülemnõukogu liikmete poolt. Presiidiumisse valitakse 7 liiget proportsionaalsel valimismeetodil ja 3 liiget majoritaarsel. See peaks võrdlemisi hästi väljendama poliitiliste jõudude proportsioone Ülemnõukogus. Nõnda peaksid presiidiumi otsused olema representatiivsed.

V. Malkovski

Lugupeetud kolleegid! Lugupeetud ettekandja! Mul on väga palju küsimusi reglemendi kohta, ent kui esitada need kõik, siis kulub nähtavasti väga palju aega. Seepärast piirdun kahe küsimusega. Esimene: miks ei ole Ülemnõukogu struktuuris rahvastevaheliste suhete komisjoni? Ja üldine küsimus: kuidas arvate teie ja reglemendiga tegelnud grupp, kas sellise reglemendi vastuvõtmine tähendab demokraatia laiendamist või rohkem selle piiramist?

P. Kask

Esimene küsimus: miks pole ette nähtud rahvussuhete komisjoni praeguses struktuuris? Me arvame, et rahvussuhted on väga tähtsad olukorras, kus riikliku staatuse küsimus on faktiliselt ikkagi veel määratlemata, võitlus selle ümber käib. Olen isiklikult seisukohal, et rahvussuhete komisjon peaks olema ajutine komisjon. Arenenud demokraatlike riikide parlamentides ja poliitilises elus ei ole rahvussuhted omaette oluline probleem. Loodan, et ka Eesti ühiskond jõuab päris varsti sinna välja. Aga see ei tähenda, et presiidiumil ei oleks õigust rahvussuhete komisjoni luua, kui ta seda vajalikuks peab. Meie panime komisjonide nimekirja siis need, mida kooskõlastuskomisjonis tingimata vajalikuks peeti.

Nüüd teine küsimus, kas tegemist on demokraatia laiendamisega või vastupidi? Mina olen siiralt veendunud, et tegemist on demokraatia laiendamisega ja olen valmis seda ka igal üksikul juhul tõestama.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud kolleeg Peet Kask! Kas töörühmas oli arutusel ka mõnda teist igapäevase töö korraldamise skeemi, näiteks töötada paar-kolm nädalat järjest ja siis üks nädal vaba, et kohtuda valijatega, või mingit muud skeemi? See on üks küsimus. Ja teine küsimus käib § 5 p. 4 kohta, kus on öeldud, et häälte võrdse arvu korral heidetakse liisku. Kas tuleb ka liisuheitmise reglement, kas heidetakse liisku 20-kopikalise või 5-kopikalise, kas tõmmatakse tikuga või mingil muul moel, kas moodustatakse liisuheitmise komisjon?

P. Kask

Ma sain aru, et esimene küsimus on ajaskeemi, tähendab § 1 kohta. Kas ma sain õigesti aru? Oli küll. Oli ettepanek viia siis istungjärgu pikkuseks üks kuu ja mitte üks nädal. See lükati tagasi põhjendusega, et meil on praegu liiga kiired muudatused ja küsimused kerkivad päevakorda liiga ootamatult, et me ei suuda oma tööd ühe kuu peale ette planeerida. Suure ülekaaluga jäi siis pinnale see ühe nädala skeem. Nädala sees reglementeerimise suhtes oli

erimeelsus veel suurem, et millal anda üldkogu istungile aega, millal komisjonidele. Selles suhtes oli väga mitmesuguseid ettepanekuid ja käesolev skeem on õiguskomisjonis läbi arutatud. Ühel istungil jõuti siis sellise kompromissotsuseni, nagu siin kirja on pandud ja seda aktsepteeris ka töörühm.

Teine küsimus, liisuheitmisest. Liisuheitmine on väga levinud võte. See on üks võimalus üle saada nendest punnsituatsioonidest, mis muidu ette tulevad ikka ühisotsustamistel, kui hääled näiteks pooleks jagunevad ja kui sellest väga kangekaelselt kinni hoitakse. Kui on tegemist niisuguste valimistega nagu komisjoni esimehe valimised, ja ka paljudel teistel juhtudel, kui hääled tõepoolest täpselt pooleks jagunevad, on tegelikult mõlemad otsused ühtviisi õigustatud ja liisuheitmine seega lihtsalt valib ühe õigustatud otsuse kahest välja. Seda kasutatakse mitte ainult Eesti Ülemnõukogus, kui see punkt vastu võetakse. Seda on kasutatud ja kasutatakse igal pool mujal päris sageli.

A. Käärma

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Kask! Küsimus § 18 kohta, seal on Ülemnõukogu liikmete tööalane staatus. Aga kas ei peaks siin olema – või tuleb see eraldi mingi aktina – Ülemnõukogu liikme staatus juhul, kui näiteks Ülemnõukogu lõpetab oma töö enne ettenähtud tähtaega, läheb laiali?

Ja § 17. Siin on punktis 1 peetud ilmselt silmas eelmise Ülemnõukogu Presiidiumi, kes kutsub Ülemnõukogu kokku, või kuidas?

P. Kask

Nii. Ülemnõukogu liikme staatuse kohta. See oli arutusel ka töörühmas ja kooskõlastuskomisjonis. Ei olda muidugi rahul nii lühikese määratlemisega, aga see on võrdlemisi mahukas probleem sätestada kõiki Ülemnõukogu liikme õigusi, kohustusi, sealhulgas ka tulevikus kuni pensionini välja. Et nii, nagu ta mujalgi on, tuleks selle kohta vastu võtta eraldi riigiõiguslik akt ja praegu on ta sisse jäänud lihtsalt nii, nagu ta oli ka eelmises, praegu kehtivas ajutises reglemendis.

§ 17 kohta oli küsimus. Jah, eelmise Ülemnõukogu koosseisu presiidium jääb praegu kehtivate riigiõiguslike aktide alusel tööle ka peale valimisi ja lõpetab oma töö siis, kui uus Ülemnõukogu tööle hakkab. Nii et seda vaakumit ei tekiks, selle vaakumi täitmiseks jääb vana presiidium tööle.

P. Lutt

Lugupeetud juhataja, austatud härra Peet Kask! Mul on selline küsimus. Siin on öeldud, et Ülemnõukogu liikme minimaalpalk on 500 rubla kuus, kuid kui Ülemnõukogu liikme endise töökoha palk oli kõrgem, kas see talle siis säilib?

P. Kask

Töörühm lähtus printsibist, et me eelkõige keskendame oma tähelepanu Ülemnõukogu töökorralduse küsimustele ja need punktid vanas reglemendis, mis seda otsest töökorraldust ja Ülemnõukogu töö ökonoomiat ei puuduta, need jäid meie tähelepanu alt enamikus välja. Ma isiklikult arvan, et ka Ülemnõukogu palgaküsimused tuleb edaspidi korraldada teisiti, näiteks peaks sätestama selgelt selle, kuidas palk hakkab sõltuma puudumistest mitte ainult täiskogu istungitelt, vaid ka komisjonide istungitelt, komisjonides tehtud tööst, töörühmades tehtud tööst jne. Aga nagu öeldud, me ei keskendanud nendele küsimustele oma tähelepanu.

J. Kotšegarov

Lugupeetud juhataja! Minus tekitas suurt hämmingut asjaolu, et saadikueetika komisjonis kavatsetakse moodustada saadikute aukohus. Ma ei saa aru, mis see on? Üldiselt on ju mingisugune atavism moodustada Ülemnõukogus kohus. Me räägime demokraatiast ja moodustame kohtu. See jätab ebameeldiva mulje. Ma arvan, et kui tekib mingi erakorraline situatsioon mõne Ülemnõukogu liikmega, siis suudab selles vabalt selgusele jõuda saadikueetika komisjon ja esitada küsimuse arutamiseks kõigile Ülemnõukogu liikmetele. Võib-olla mõnes parlamendis ongi selline kohus, kuid kas meil on vaja Ülemnõukogus kopeerida seda mitte kõige paremat.

P. Kask

Aukohtu või saadikueetika komisjoni küsimus oli alguses arutusel kui nimi, et kas me loome ühe või loome teise, siis ta jäi poolkogemata siia teksti sisse, nii et jäid mõlemad ja niisugune otsus jäi, et las nad siis jäävad mõlemad, et aukohus võiks siis olla nagu saadikueetika komisjoni sees. Aukohus ei ole kohus selles mõttes, et ta kedagi süüdi mõistaks või midagi taolist. Nähtavasti võivad meil tekkida, nagu on senigi juba tekkinud, arusaamatused, lahkarvamused moraalil ja käitumise küsimustes, mida ei ole otstarbekas ega võimalikki lahendada normaalse kohtu korras ja mingisugune selline üksus võiks nagu olla. Rohkem ma ei oska sellele küsimusele vastata. Ma ei ole ise saadikueetika komisjoni tööst osa võtnud ja ma ei kujuta täpselt neid probleeme ette.

V. Kuznetsov

Mul on küsimus § 5 punkti 6 kohta, kus on kirjutatud: "Otsus loetakse vastuvõetuks, kui poolt hääletas rohkem kui vastu". Kas komisjon ei ole arutanud sellist olukorda, mis minu arvates võib olla täiesti võimalik, kui poolt hääletab kaks saadikut ja vastu kõigest üks, ülejäänud aga jäävad erapooletuks. Ja niimoodi võetakse otsus vastu. See on esimene küsimus. Teine küsimus on § 7 punkti 13 kohta, kus on öeldud, et kui esimeses voorus jääb kandideerima ainult üks inimene, tunnistatakse ta valituks hääletamata. Kas te arvate, et see komisjoni ettepanek on kõige õnnestunum, kas ei oleks õigem kehtestada mingisugune hääle kvoot, oletagem, et pool kohalviibijaist pluss üks hääle.

P. Kask

Küsimus on siis hääletamise korra kohta ja häälteenamuse meetodi kohta. Lihthäälteenamus on niivõrd üldiselt aktsepteeritud meetod, et ma ei hakanud siin pikemalt seda asja põhjendama. Kahjuks see nõukogulik elulaad või reeglid on meis kinnistanud sellise arvamuse, et niinimetatud enamuse nõue või absoluutse enamuse nõue ongi lihthäälteenamus ja et üldse saab otsuseid täiskogus vastu võtta ilma lihthäälteenamust kasutamata. Tegelikult on lihthäälteenamus kõige paremini põhjendatud otsustusviis üleüldse ja see argument, et 2 on poolt ja 1 on vastu ja ülejäänud on erapooletud, on küll põhjendatud. Küsimus on ikka väga lihtne, näiteks meil on puupakk, mis on vaja pooleks raiuda ja kõik on ühel meelel, et see on vaja pooleks raiuda. Kaks tükki arvavad, et on vaja sedapidi, üks arvab et teistpidi ja ülejäänud 97 arvavad, et ükskõik mispidi, peasi et raiutakse. Kui ikkagi otsustusele pannakse, kumba pidi raiuda ja kaks tükki arvavad, et sedapidi ja üks teistpidi, siis ta tuleb just ikkagi sedapidi raiuda. See on loomulik, ja kui on sellised küsimused, kus ülejäänud 97 ei ole erapooletud, kui neil ei ole ükskõik, siis nad hääletavad kas poolt või vastu. Tähtsamates küsimustes ei olda erapooletud.

§ 7 p. 13 kohta oli teine küsimus – jah, teises hääletusvoorus. See on jälle valimiste korra kohta, seda kasutatakse mujal maailmas ka kõige tähtsamatel valimistel väga sageli, presidendivalimistel teises voorus ei nõuta enam absoluutset häälteenamust, vaid piirdatakse suhtelisega. Küsimus oli tegelikult selle kohta, et kui on ainult üks kandidaat, siis miks loetakse ta ilma hääletamata valituks. Kui esimeses voorus, näiteks, oli üks kandidaat, siis tema kohta viiakse läbi poolt-vastu hääletamine ja kui ta ei saa enamuse toetust, siis ta ei osutu veel valituks. Ta võib oma kandidatuuri maha võtta, võib alles jätta. Nüüd antakse võimalus esitada uusi kandidaate ja kui komisjoni liikmed ei kasuta seda võimalust, siis ei jää muud üle kui tunnistada ta teises voorus suhtelise enamusega valituks. Nii et see on mõneti

ähvardus inimestele, et nad ei kasutaks passiivset vastupanu, vaid konstruktiivset tegutsemist. Kui ollakse vastu, siis peab olema ka konstruktiivselt vastu, peab olema kedagi asemele panna.

H. Valk

Meie vabariigi konstitutsioonis on meie tööajaks ette nähtud viis aastat, kuid poliitiline olukord võib põhjustada Ülemnõukogu laialiminekut või ennetähtaegseid Ülemnõukogu valimisi. Mina ei leidnud ei konstitutsioonist ega ka sellest uuest reglemendist märkigi sellest mehhanismist, mis meil niisugust asja võimaldaks teha.

P. Kask

Ma ei tunne täpselt meie seadusandluse kõiki punkte ja detaile, aga ma kujutan ette, et normaalne oleks kuskil põhiseaduslikult sätestada, et kõik need, mis erandina ei ole sätestatud, käivad lihthäälteenamuse alla. Mis sellesse konkreetseesse probleemi puutub, nimelt ennetähtaegsete valimiste väljakuulutamise, siis selle kohta võiks tõepoolest reglemendis punkt olla.

N. Aksinin

Lugupeetud Ülo Nugis! Lugupeetud kolleegid! Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus Ülemnõukogu struktuuri kohta, § 3 kohta. Kas teil isiklikult ei ole tekkinud sellist arvamust, et kaitsekomisjoni nimetust oleks vaja muuta ja nimetada see näiteks sõjaliseks komisjoniks? Miks? Siin ju tekib väga palju arusaamatust mitte ainult minul, vaid ka valijatel, eriti sõjaväelastel. Esiteks tekib kohe küsimus, kelle eest end kaitstakse? Sellega seoses on palju tõlgendusi ja vastuväiteid seoses kogu riigi kaitsesüsteemiga. Sõjaväes tekivad negatiivsed arvamused. Lõppude lõpuks on see nimetus minu arvates sõjalisest vaatepunktist lihtsalt kirjaoskamatu. Selle sisu on hoopis muu. Kas ei oleks parem nimetada see komisjon näiteks sõjaliste küsimuste komisjoniks ja siis on kõik selge.

P. Kask

Selles seisukohavõetus või ettepanekus sisaldus ka üks küsimus, kas meil ei olnud seda küsimust arutusel, et muuta riigikaitsekomisjoni nimetus sõjaliseks komisjoniks? Ei olnud. Ma paluksin lugupeetud härra Aksininit ülejäänud osa oma sõnavõtetust siis vormistada kirjaliku ettepanekuna ja kõik kirjalikud ettepanekud teatavasti vaadatakse komisjonis enne

teist lugemist läbi ja kui peetakse vajalikuks, siis tehakse ka vastavad parandused enne teist lugemist.

S. Sovetnikov

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Peet Kask! Ma saan suurepäraselt aru, et Ülemnõukogu tahab kindlustada endale töö 5 aastaks. Kuid ma arvan, et sellise reglemendiga me ei suuda midagi ära teha selle viie eeloleva aastaga, kui plenaaristungeid korraldatakse esmaspäeval ja kolmapäeval kokku umbes 9 tundi. Ma olen juba nii kirjalikult kui ka suuliselt kõnetoolist pakkunud parlamendi nädalast reglementi plenaaristungite korraldamise osas. Me räägime sellest, et meil oleks ainuüksi valitsusprogrammi ellurakendamiseks vaja vastu võtta üle 130 seaduse. Me ei tule selle ülesandega toime.

P. Kask

See oli jällegi arvamuseavaldus, mitte küsimus, ma kosten selle peale oma arvamusega. Mul ei ole muud võimalust. Selleks, et täiskogu istungi töö oleks ökonoomne, et me ühes ajaühikus jõuaksime vastu võtta kümne otsuse asemel viiskümmend, selleks peavad komisjonid väga hästi töötama. Komisjone on palju, nad töötavad paralleelselt ja nad jõuavad teha seda tööd, mida me viimastel nädalatel oleme sageli teinud sajakesi, nad teevad seda sama tööd kümnekesi või viiekesi palju jõudsamalt ja palju kiiremini ja üldkogul tihtilugu sel juhul ei jäägi muud üle kui hääletada ja mõned protestid läbi vaadata. See on minu isiklik nägemus asjast.

U. Ugandi

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud Peet Kask! Mul on ka § 3 struktuuri kohta paar küsimust. Esiteks, ära on kadunud ajakirjanduskomisjon. Teiseks, maaelu- ja keskkonnakomisjon on kokku viidud. Palun paarisõnalist kommentaari, miks nii on tehtud? Siis tahaksin kolleeg Aksinini väitele vastu vaielda. Kui ta leiab, et riigikaitse puhul küsimus "kelle eest me kaitseme?" on kirjaoskamatu, siis sõjakomisjon või sõjaliste küsimuste komisjon tekitab küsimuse, kas me hakkame sõdima või oleme sõjas või valmistume sõjaks? Miks me loome rahu ajal sõjakomisjoni? See on täpselt sama kirjaoskamatu.

P. Kask

Ajakirjanduskomisjoni kohta: ma ei ole osa võtnud ajakirjanduskomisjoni tööst. Olen kuulnud, et seal on päris palju tööd. Ma siiski arvan, et seaduseelnõusid, mille vastuvõtmiseks

Ülemnõukogu on loodud, saab arutada ka üldisema komisjonide süsteemi korral. Väljatöötamiseks võib ju küll moodustada erilisi töörühmi ja ajutisi komisjone, aga mõte oli päris paljud asjad kultuurikomisjoni alla viia. Maaelu- ja keskkonnakomisjoni ühendamisest ei ole juttu, siin on ilmselt väärsti mõistmine. Maaelukomisjon on üks ja keskkonnakomisjon on teine meie mõtte järgi.

N. Zahharov

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Täna arutatakse esimesel lugemisel küsimust, millel on suur tähtsus Ülemnõukogu edasisele saatusele ja tööle. Seepärast on mulle väga tähtis teada saada, kas sellele seaduseelnõule tehti juriidiline ekspertiis tema puhtuse suhtes ja kas meie reglement tungib seadusandlikesse ja konstitutsioonilistesse funktsioonidesse? §-s 10 seadusandlikust algatusest välistas teie initsiatiivgrupp ühiskondlike liikumiste ja ühiskondlike organisatsioonide konstitutsioonilise õiguse seadusandlikule initsiatiivile. Järelikult kitsendame me reglemendiga konstitutsiooni. Ja teine küsimus. Ülemnõukogu saadikute üheks tähtsamaks funktsiooniks on nende töö oma valimisringkonnas. Kas komisjon käsitles Ülemnõukogu saadikute töö korda ja korraldust oma ringkonnas, s.t. perioodilisust, valijatega korraldatavate kohtumiste vorme ja nende finantseerimist, välja arvatud valijate vastuvõtmine isiklikes küsimustes selleks ettenähtud kohtades.

P. Kask

Nii, esimene küsimus puudutas siis juriidilist ekspertiisi. Otse ekspertkomisjonist pole projekt läbi käinud, küll aga võtsid komisjoni tööst osa juristid. See märkus tehti küll, et nähtavasti tuleb reglemendi vastuvõtmisega teha mõned parandused kehtivatesse põhiseaduslikesse aktidesse. Mis konkreetselt puudutab seda, kas jätta seaduste algatamise õigus ka ühiskondlikele liikumistele ja organisatsioonidele, siis meie oleme läinud selle piiramise teele ja ei pea seda ebademokraatlikuks. Pigem vastupidi, arenenud demokraatlikes riikides on see algatamise õigus reeglina parlamendi liikmetel. Ja mitte kellelgi muul. Nüüd, kuidas reglementeerida saadikute tööd ringkonnas? Seda küsimust komisjonis arutlusel ei olnud.

J. Telgmaa

Lugupeetav härra Kask! Mul on kaks küsimust. Loetelus ei ole Eesti Komiteed, kes võiks esineda seadusandliku initsiatiiviga. Ja teine küsimus. Saadikurühmad vajavad oma tööks ka mingisugust materiaalset kindlustatust, selle kohta pole ridagi. Kas see on põhimõtteliselt välja jäetud või ei ole saadikurühma töö materiaalne tagamine üldse kõne alla tulnud?

P. Kask

Eesti Komitee ei ole § 10 p. 1-s loetletud. See oleks ka puht vormiline küsimus, sest Eesti Komitee ja Kongressi liikmeid on Ülemnõukogu liikmete hulgas tervelt 40 ja meie suund on igatahes koomale tõmmata ja jõuda ehk lõppeesmärgina kaugemas tulevikus siis tõepoolest sellise normaalse olukorrani, kus ainult Ülemnõukogu liikmetel on seaduste algatamise õigus. Sealhulgas ka valitsus peab läbi saadikute oma projektid esitama. Saadikurühmade töö reglementeerimine, see ei ole üldse otstarbekas. Praegu on reglemendis käsitletud ainult saadikurühmade registreerimist. Seda, et proportsionaalse esindatuse printsiibil moodustatakse komisjonid ning tööaja jaotuses on reserveeritud tööks saadikurühmades (§ 1 p. 6) teatud aeg koos saadiku individuaalse tööga, tähendab, need ei ole eristatud. Arenenud riikides ei ole saadikurühmad reglemendis kuidagi väljendatud, see asi käib kõik saadiku individuaalse töö, omavahelise koostöö alla. Meie pidasime seda teatud määral siiski vajalikuks, sest meil on saadikurühmade töö praegu liiga nõrk, ta vajab pigem kaitsmist ja järeleaitamist kui piiramist, nagu seda peetakse vajalikuks mujal maailmas.

J. Telgmaa

Ma palun vabandust, aga ma küsin veel korra üle, sest ma ei väljendanud ennast ilmselt täpselt. Minu küsimus käis ainult saadikurühmade töö materiaalse kindlustamise kohta. Tähendab, kas saadikurühmade käsutuses saavad olema mingid rahad, kas saadikurühmal saab olema raha?

P. Kask

Seda küsimust ei ole reglemendi töörühmas arutatud. Meile millegipärast tundus, et see ei ole meie kompetentsis, see asi puudutab siis juba eelarvet. Aga nähtavasti ta tuleb ühel või teisel moel päevakorda millalgi võtta, sest töö korraldamise materiaalne külg on eraldi küsimus. Natukene oli arutusel näiteks see, kuidas, millal toimub meil Ülemnõukogu saalis töökohtade ümberpaigutus, ümbertõstmine, kas on võimalik hääletamise programmis parandusi teha, et ei oleks seda viivitamist, et Ülemnõukogu juhatajal oleks võimalik ise nupule vajutada, et kellelegi sõna anda. Ja lõpetada kõned automaatselt ära vastavalt kellaajale, nii et arvuti hakkaks signaali andma pool minutit enne sõnavõtu või kõne lõppu ja kui aeg täis saab, siis lihtsalt mikrofon lülitub välja ja kõne on otsas. Sedasorti küsimused olid küll arutusel, aga need on nii detailsed ja konkreetsed küsimused, et praegusesse reglemendi projekti nad ei läinud.

V. Pohla

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid, lugupeetud ettekandja! Tahaksin öelda paar sõna selle küsimuse kohta, mis äsja üles kerkis seoses saadikurühmade tööga. Ettekandja mainis, et saadikurühmade tegevust arenenud riikides ei ole praktiliselt käsitletud. Kuid me ei tohi unustada, et seal on eriti tugevasti välja arenenud fraktsioonide töökorraldus. Näiteks Rootsi parlamendis on ju põhimine parlamendi, Riksdagi töö organiseerimise viis fraktsioonide kaudu. Neil on oma koosolekuruumid. Ja kuna ka Eesti parlament peab edaspidi jõudma demokraatliku parlamendi tasandile, s.t. kus liigendus on fraktsioonide kaupa, kas ei peaks ka meie reglemendis olema mõningad sellised momendid, mis laseks meil sujuvalt üle minna sellele töökorraldusele fraktsioonide järgi. Nii et ei tohiks meie saadikurühmi täiesti eraldada fraktsioonide põhimõttel töö ülesehitamisest teiste maade parlamentides.

P. Kask

Ma arvan, et § 4 lõige 3 nõue – iga Ülemnõukogu liige võib kuuluda ainult ühte registreeritud saadikurühma – ongi suur ja oluline samm selles suunas, et meie saadikurühm muutuks sisuliselt samaks, mida mujal nimetatakse siis fraktsiooniks.

Juhataja

Tänane Peet Kase. Rohkem küsimusi temale ei ole. Kuulame ära kaasettekanded. Reglemendi projekti kooskõlastamise komisjoni esimees Hillar Eller.

H. Eller

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Peet Kase ettekanne ja küsimused-vastused andsid peaaegu ammendava vastuse sellele küsimuste ringile, millega tegeleb ka kooskõlastuskomisjon. Kooskõlastuskomisjon pidas oma kaks istungit möödunud nädala kolmapäeval ja neljapäeval ja tuli järgmistele järeldustele. Kõige enam probleeme tekitas Ülemnõukogu tööaeg, kuna me ka ise tunnetame, et meie töö on väheefektiivne. Tehti ettepanek, et Ülemnõukogu täiskogu istungid toimuksid teisipäeviti (2 istungit) ja kolmapäeviti (peale lõunat). Kooskõlastuskomisjon ei pidanud vajalikuks oma poolt väljapakutud teksti muuta. Me tahaks teada saada kõigi saadikute arvamust ja kui me läheme teisele lugemisele, siis palun seda lahkesti teha.

Poleemikat tekitas ka Ülemnõukogu struktuur, nimelt komisjonide arvu, koosseisu ja nende formeerimise küsimus. Me peaksime veel kord toonitama, et komisjonide nimistu ei ole ammendav. Ülemnõukogu on pädev moodustama juurde uusi alalisi komisjone,

Ülemnõukogu alatised komisjonid omavad õigust moodustada alakomisjone, töögrupe, et lahendada kõiki neid ülesandeid, mis nende komisjonide ette on püstitatud. Ülemnõukogu liige Tiit Käbin juhtis tähelepanu § 10 ebatäiuslikkusele (seal, kus on juttu seadusandlikust algatusest) ja pakkus välja täiendada seda paragrahvi. Samuti tegi ta ettepaneku lubada Ülemnõukogu liikmel kuuluda mitme komisjoni koosseisu täieõigusliku liikmena. Komisjon jäi enda poolt pakutud teksti juurde ja jättis Tiit Käbinile õiguse esineda eriarvamusega täiskogu istungil teisel lugemisel. Ülemnõukogu liikmel Alar Maarendil oli rida ettepanekuid Ülemnõukogu töötaja reglementeerimise küsimustes, samuti hääletamise mehhanismi täiustamiseks. Ka tema lubas esineda oma põhjenduste ja ettepanekutega teisel lugemisel. Edasi arutasime komisjoni istungil Ülemnõukogu reglemendi rakendamise korda. Selle kohta me peaksime vastu võtma eraldi otsuse ja ära määratlema, millised paragrahvid rakendada otsuse vastuvõtmise momendist ja millised lükata edasi sügisistungjärgule. Kuna see on väga delikaatne küsimus, mis on seotud ka riigiõiguslike küsimustega, Ülemnõukogu Presiidiumi formeerimisega, meie Ülemnõukogu juhtkonna funktsioonide määratlemisega, siis me otsustasime anda ka selle küsimuse täiskogu otsustada, kuidas neid asju lahendada. Komisjonis oli arutusel ka § 18 täiustamise vajadus. Komisjon leidis, et on vaja materiaalselt stimuleerida Ülemnõukogu liikmeid osaluse eest komisjonide töös, koosolekute juhatamise eest, ettekannete koostamise eest Ülemnõukogu istungjärgudele jne. Samasugused sätted on olemas ka 1937. aasta Eesti Vabariigi Riigivolikogu liikmete tasu ja sõidukulude katmise seaduses, kus stimuleeritakse neid saadikuid, kes enam ja aktiivsemalt võtavad osa seadusandliku organi tegevusest. Täna tõstatati see küsimus uuesti ja tõenäoliselt praegu teisel lugemisel me neid asju otsustama ei peaks. Komisjon tuli järeldusele, et me peaksime selle küsimuse juurde tulema tagasi käesoleva aasta oktoobris-novembris, kui hakatakse formeerima Ülemnõukogu uut eelarvet. Tõenäoliselt inflatsiooni kasvades on tõesti vaja meie töötasustussüsteem ümber mõelda, põhitöötasu võib jääda samaks, aga stimuleerida tuleks aktiivsemaid Ülemnõukogu liikmeid selle töö eest, mida nad komisjonides oma vabal ajal teevad, et meie istungjärgu töö oleks efektiivsem. Samuti peeti vajalikuks töötada välja Ülemnõukogu liikmete sotsiaalsed garantiid Ülemnõukogu liikmete volituste lõppemisel. Otsustati, et küsimused tuleks arutada läbi sügisistungjärgul ja võtta selle kohta vastu eraldi seadus. Reglement tungib tõesti nendesse küsimustesse, mis on seotud meie põhiseadusega ja komisjon tuli järeldusele, et peaksime sügisistungjärgul vastu võtma kas saadiku staatuse seaduse või seaduse Ülemnõukogust, kus oleksid reguleeritud nii küsimused saadiku tööst oma ringkonnas kui ka Ülemnõukogu komisjonide ja Ülemnõukogu Presiidiumi alluvuse suhted, et reguleerida ära terve Ülemnõukogu töö mehhanism. Reglement on siiski see

dokument, mis peaks reglementeerima ainult meie istungite töökorda. Lõpuks, meie kooskõlastuskomisjon tahtis anda hinnangut töögrupi tööle, kes töötas teksti välja, kuna kolmapäevasel istungil avaldati küsimuste kaudu niisugust arvamust, et töögrupp on halvasti töötanud. Ma tuletan teile meelde, et töögrupp moodustati alles esmaspäeval ja tõepoolest ta töötas maksimaalselt selleks, et tuua see dokument täna teie palge ette. Töögrupi töö oli tõesti konstruktiivne ja see praktika, et töögrupi tööst võtab osa 5–6 inimest, on optimaalne. Suured komisjonid lihtsalt ei suuda konkreetset tööd teha.

Mõned ettepanekud tehnoloogilistes küsimustes. Kuna reglement, mida me peame vastu võtma, pole mitte üksnes tehniline dokument, vaid ka väga suure poliitilise tähtsusega dokument, on meie komisjonil ettepanek, et homse tööpäeva planeerimisel leitakse aeg, kus selle dokumendiga tegeleksid kõigepealt saadikugrupid, et töötada välja oma poliitiline seisukoht ja juba järgnevalt läheks see dokument arutusele Ülemnõukogu komisjonidesse. Pakuksin välja ka niisuguse ettepaneku, et me saaksime kolmapäeva hommikuks nii saadikute gruppide kui ka saadikute komisjonide poolt konkreetset kirjalikud ettepanekud ühe või teise konkreetse paranduse sisseviimiseks antud dokumenti. Ma palun, et teeksite seda korrektelt, mitte välja pakkuda ideid, vaid konkreetset parandused ühe või teise paragrahvi või punkti sisseviimiseks, siis me saaksime efektiivselt töötada.

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kuigi te palusite mitte esitada ideesid, vaid pakkuda mingeid konkreetseid lahendusi, on mul ikkagi teile üks ideelist laadi küsimus. Kas teie kooskõlastuskomisjonis arutati selliseid probleeme. Ma algul loetlen neid, seejärel aga formuleerin küsimuse.

Paragrahvi 9 punktis 1 räägitakse sellest, et presiidiumi otsusega plenaaristungile suunatavad küsimused võetakse päevakorda hääletusele panemata. See tähendab, et presiidium kujundab tegelikult päevakorra. Teiseks. Presiidium jaotab § 5 kohaselt tegelikult saadikugruppide vahel kohad komisjonides. Kolmandaks. Presiidiumi seadluste arutamisel kerkib meie ette selline dilemma: kas me võtame presiidiumi seadluse vastu täielikult, igasuguste muudatusteta, või me lükkame selle tagasi. Seega me otsustame iga kord, kas avaldada presiidiumile usaldust või mitte. Ja neljandaks. Projektis ei ole täiesti selgesti kindlaks määratud presiidiumi koosseisu muutmise või tagandamise kord. Me võime 2/3 meie foorumi häältega võtta arutusele presiidiumi esimehe uue kandidatuuri küsimuse, samal ajal kui me võime nõuda valitsuse tagasiastumist poolte häältega pluss üks hääl. Kõik need neli punkti näitavad, et kas alateadlikult või teadlikult suurendatakse presiidiumi tähtsust praeguses

reglemendis Ülemnõukogu suhtes. Ma ei ütle, et see on halb või et see on hea, kuid et see muudab suuresti poliitiliste vastastikuste suhete struktuuri meie Ülemnõukogus – see on fakt. Kas seda vahekorda arutati kooskõlastuskomisjonis?

H. Eller

Kuna see küsimus oli nii pikk ja lai, ma ütlen seda, et presiidiumi formeerimise küsimus oli meil arutlusel ja ta oli mitmepalgeline. Oli neid, kes arvasid, et presiidiumi koosseis võiks olla samasugune, nagu ta praegu on, ja formeerimise põhimõtted samad. Oli ka arvamusi, et tuleb seda muuta, sest osa inimeste töökoormus on niivõrd suur ja meie arvates kannatab selletõttu ka täiskogu istungite läbiviimise tehnoloogia. Mina isiklikult ja ka komisjoni liikmed ei pidanud silmas erinevate poliitiliste jõudude vahekordi ja presiidiumile teatud võimutäiuse suurendamist. See oli lihtsalt tehnoloogiline küsimus. Ja seetõttu me paluksimegi saadikugruppidel meie ettepanekud poliitiliselt läbi analüüsida ja oma ettepanekutega tulla täiskogu istungile.

Ma tahaksin juhtida veel tähelepanu sellele, et komisjonides oli ka arutusel see küsimus, missugust rolli täidab presiidium meie sessioonide või täiskogu istungite ajal ja missugust rolli ta täidab siis, kui meil on suvevaheaeg ja talvevaheaeg. Nii et need küsimused ei ole siin täht-tähelt reguleeritud. Kui teil on häid ideid ja ettepanekuid, siis paluks konkreetsete ettepanekutega tulla välja meie komisjoni.

V. Kuznetsov

Kas teie komisjonis arutati Ülemnõukogu spiikeri ja Ülemnõukogu esimehe asetäitja ametikohtade ühitamist?

H. Eller

Ma saan aru, et te räägite praegu kehtivast korrast ja sellest uuest korrast. Praeguses tekstis seda ühitamist meil kirjas ei ole. See küsimus oli ka arutamisel, enamus töögrupi liikmeid leidis, et need ametid on vajalik lahutada, et oleks asetäitja, kes töötaks presiidiumi juures, vähendaks esimehe koormust ja ka organiseeriks enam meie Ülemnõukogu täiskogu tööd. Aga spiikerile jääks puht organisatsiooniline töö juba siin istungitesaalis koos meiega.

Juhataja

Suur tänu, Hillar Eller. Ei ole rohkem küsimusi? Teise kaasettekande esitab reformikomisjoni esimees Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Ma lisaksin kahele eelmisele ettekandele ülevaate mõningatest põhimõtetest, mille järgi peaks olema meie riigi kõrgeim esinduskogu üles ehitatud ja mille alusel peaks olema korraldatud tema töö. Iseasi on, kuivõrd me kõnekstulevaid põhimõtteid kohe realiseerida saame, aga üleminekuperioodi lõpuks võiks nii kaugemale jõuda küll. Et lähenemisviis arusaadavam oleks, alustaksin ühest näitest hoopis teises vallas, nimelt ehituses. Pange nimelt tähele, kui me asume mõnda hoonet ehitama, ennekõike enesele, siis me teeme selle juures läbi mõned täiesti vaidlustamata toimingud. Näiteks, esmalt veendume, et seda hoonet üleüldse vaja on, teeme selgeks, milleks seda vaja on, kas elumajaks, laudaks, kontoriks, puukuuriks. Mõtleme läbi, millised ülesanded ja millises järjekorras tuleb lahendada, et ehitus teoks saaks. Teeme selgeks, milliste tegevustega tuleb otsast alustada, et aeg kaotsi ei läheks ja töö pihta algaks. Arutame, kas meil on piisavalt raha, kas on saadaval vajalikke materjale vajalikus koguses ja üleüldse. Ja muidugi hangime täpse projekti, kus on näidatud, mismoodi rajatakse vundament, kuidas sellele ehitatakse üles seinad, kuidas jaotatakse ruumid, kuhu poole avanevad ukSED ja kuidas köetakse. Hoone ehituse puhul ei teki meil kahtlusi ühe või teise ülalnimetatud toimingu ülearususest ega isegi hädavajalikkusest ja täiesti enesestmõistetav on seegi, et kasutame nendeks toiminguteks asjatundjate abi, kellel on kogemusi ehitusökonoomikas, projekteerimises, materjalide hankimises, tehnoloogias jne.

Asudes aga nüüd korraldama meie elu ühiskonnas sootuks teistmoodi, kui see oli siiani, üles ehitama uut riiki ja sellele vastavat riiklikku juhtimissüsteemi, mida nimetame haldussüsteemiks, ei paista meile sugugi alati pähe tulevat, et selleski ülesehituses tuleb läbi teha samasuguses loogilises vaieldamatuses samalaadsed toimingud, mis kirjeldatud näites. Nende toimingute üle on põhjust samavõrd vähe vaielda kui tavalise ehituse puhulgi. Arutleda on mõtet pigem nende toimingute läbiviimise viiside, aja, tempo ja täideviijate üle. Ülemnõukogu või muunimeline meie tulevane kõrgeim esinduskogu, parlament või riigivolikogu, ning valitsus on haldussüsteemis ülaasutused, selle hierarhia tippasutused. Nende ülesehitus ja töökorraldus, sealjuures ka omavahel, sõltuvad otseselt sellest, millist riiki me üles ehitame, millist eesmärki see riik on kutsutud teenima. Paistab, et oleme jõudnud üksmeelele selles, et me tahame rajada ühiskonna, mis võimaldab inimväärselt elu, on inim-, loodus- ja kultuurisõbralik, mida valitsetakse demokraatlikult. Sellest järeldeb, et sellist elu võimaldav riik tuleb ka nõnda üles ehitada, et see kõik võimalikuks osutuks. Igasugune halduskorraldus seda küll ei võimalda. Näiteks enamik monarhia vorme ja ka selline riiklik moodustis, milles meil on viimased aastakümned tulnud elada, seda ei võimalda. Nõukogude

riik juhib ühiskonda kahjuks vastassuunas, ja 70-aastane kogemus sellest võiks küllaldane olla.

Nõnda nimetaksingi mõningad põhimõtted, mida Ülemnõukogu struktuuri ja töökorraldust kavandades tuleks silmas pidada. Mida kujutab enesest Ülemnõukogu ise, tema roll. Vaadake, valitsus on haldussüsteemi selline allüksus, mis peab kujundama riigi kodakondsete elu- ja tegutsemistingimusi, tagama riigi, põhirahvuse, looduse ja kultuuri säilimise ning arengu. Valitsuse allüksuste kaader on komplekteeritud kõigi vajalike alade asjatundjatest, et valitsus oleks kompetentne oma tööd tegema. Ülemnõukogu, seevastu, on demokraatlikus haldussüsteemis selleks allüksuseks, mis peab kindlustama elanikele ja organisatsioonidele osavõtuvõimaluse nende elu- ja tegutsemistingimuste, n.-ö. mänguruumi kujundamises, s.t. Ülemnõukogu on demokraatia realiseerimise vahend.

Meie, rahvasaadikud, oleme Ülemnõukogusse lähetatud vastutusega selle eest, et inimeste elutingimusi puudutavad otsused tehakse nende huve ja arvamusi arvesse võttes. Ja et valitsuses tuleks lahendamisele just sellised küsimused, mis elanike olelustingimuste seisukohalt tähtsad on. Ülemnõukogusse on valitud need inimesed, keda elanikud usaldavad ja austavad, keda peetakse ausaiks ja arukaiks. Nad ei ole valitud mingit konkreetset asjatundmist nõudvat tööd tegema, nad ei pea ega saa välja töötada tingimuste loomise ja parandamise ülesandeid ja neid ka lahendada. Saadikud saavad aga otsustada, milliste ülesannete lahendamine ja mil viisil vastab kõige enam elanike huvidele ning kuidas on kõige arukam lahendada huvide põrkumisi ja kasutada vajaka olevaid, puuduvaid ressursse. Sedagi saavad nad põhjendatult teha ainult sel juhul, kui omavad teavet, infot valitsuse poolt väljatöötatud ülesannete kohta, kõigepealt eri piirkondade elanike, nende gruppide huvide ja arvamuste kohta ning olukorra kohta Eesti eri paigus. See info on vajalik. Nüüd lühidalt Ülemnõukogu struktuurist sellise demokraatliku esinduskogu rollis. Loomulikult, tema funktsioonist tulenevad tema kohustused, selle täitmiseks vajalikud allüksused ja organisatsioonilised seosed ehk töökorraldus. On selge, et elanikele vajalikud tingimused võivad erineda, esiteks, piirkonniti või, teiseks, erinevate vanuseliste ja sotsiaalsete gruppide lõikes. Siinkohal on tähtis tähele panna, et praegusel hetkel on küsimus ka esindatuspõhimõtetes. Esindatud peaks olema mitte ainult piirkonnad, vaid ka elanike sotsiaalsed grupid ning organisatsioonide grupid, mida praeguse valimiskorra juures ei ole jälgitud. Ja sellest johtuvalt peaks Ülemnõukogu struktuuris olema nii alalisi kui ajutisi töörühmi, rühma nimetusi ma siinjuures ei analüüsiks, kas komisjon, rühm või fraktsioon, see on rohkem tehnikaküsimus. Ajutisi töörühmi on vaja nende elanike, gruppide ja organisatsioonide huvide vahendamiseks, kelle olelustingimusi mõjutab mingil erilisel viisil

mingi Ülemnõukogus arutatava konkreetse küsimuse lahendus. Samal ajal aga eraldiolevad alalised esindusrühmad ei ole vajalikud, sest esindatava kontingendi tingimused põhimõtteliselt ei erine. Ma arvan, et sedalaadi töörühm on näiteks haldusreformi komisjon. Seni, kuni reformi tehakse, on selle rühma olemasolu vajalik, kui reform on tehtud, siis tõenäoliselt sellist töörühma esinduskogus vaja ei ole. Alalisi töörühmi on Ülemnõukogus vaja nende elanike, gruppide ja organisatsioonide huvide esindamiseks, kelle elu- ja tegutsemistingimused erinevad põhimõtteliselt. Ma ütleksin selle kohta paar sõna lähemalt, see võib olla vihjeks, millised töörühmad peaksid olema alaliselt struktuuris esindatud. Kuivõrd saadikud on volitatud esindama eelkõige ringkondi, kust nad lähetati, siis riigi haldusterritoriumi elanike põhihuvideid on neid puudutavate tingimuste kujundamisel saadikute kaudu juba esindatud. Piirkondlike erihuvide esindamiseks võib aga vaja minna saadikute regionaalseid töörühmi, näiteks saarte, ääremaade, linnade, Lõuna-Eesti, Virumaa või muude taoliste rühmade olemasolu. Võib-olla ka maaelu töörühm kuulub siia hulka, praegusel kujul ma kahtlen selles. Teiseks, vanuselised ja sotsiaalsed grupid on elanike koguhulgaga võrreldes märksa väiksemad. Pealegi Eesti eri paigus võivad nad suuresti erineda. Enamuse huvi puudumise tõttu võidakse tähelepanuta jätta tingimused, mille tagamine on vajalik ainult mingi sedalaadi grupi liikmetele. Samas demokraatia eeldab, et kõigile elanikele kindlustatakse võimalus oma elutingimuste kujundamises osaleda. Nõnda oleks Ülemnõukogus vaja luua elanike eri grupe esindavaid ja vahendavaid töörühmi. Ka alalised töörühmad. Vanusegruppide näiteks imikute ja emade, laste ja noorukite probleemide alaliseks esindamiseks, vanurite erihuve esindavad, sotsiaalsetest gruppidest võib-olla invaliidid, kutsegruppide esindus. Kolmandaks, majandusorganisatsioonidel näiteks on kaheldamatult oma erihuvideid, nende toimimiseks on ka vajalikud täiesti erilised tingimused. Sedavõrd, kuivõrd riigi valitsusasutused oma tegevusega neid tingimusi mõjutavad, peaks nendel organisatsioonidel demokraatiaoludes olema ka võimalus olla esindatud ja osaleda oma olemistingimuste kujundamises. Selleks peaks Ülemnõukogus olema töörühm või töörühmad, mis esindavad organisatsioonide huve. Siia alla kuuluvad tõenäoliselt ka poliitilised fraktsioonid ja nende huvide esindamine.

Nüüd üsna lühidalt, et mitte teie kallist aega raisata, saadikute tööst Ülemnõukogus, lähtudes selle esinduskogu funktsioonist. Kuna Ülemnõukogu tegevus peaks tagama demokraatia riigi juhtimisel, siis tema toimingutes tähendaks see tingimuste loomist demokraatia realiseerimiseks. Ülemnõukogu töövahenditeks on seejuures tema käsutuses olevad õiguslikud ja ressursilised vahendid, ei palju enam. Nõnda on Ülemnõukogus ühiskonna ees järgmised kaks peamist funktsiooni: esiteks, elanike rühmitustele ja organisatsioonidele nende

olelustingimuste kujundamise protsessist osavõtu võimaluse kindlustamine, see tähendab ennekõike vajaliku organisatsioonilise korralduse loomist ja reguleerimist. Ma ei hakka pikemalt siin praegu arutama, see võtaks vähemalt 3 kuni 5 minutit aega, kaasettekande aeg seda hästi ei võimalda. Teine oluline funktsioon oleks Ülemnõukogus otsustamisele tulevate küsimuste ettevalmistamine. Seejuures ministeeriumide kohustuseks peaks olema Ülemnõukogus arutusele tulevates küsimustes asjatundlik ettevalmistustöö, esiteks, nii probleemide lahendamise, teiseks, oma valdkonnas soovitud arengutaseme kindlustamise, kolmandaks, kui ka kavandatuga kaasnevate soovimatute muutuste seisukohast. Sellise informatsiooni ettevalmistamine on ministeeriumide asi. Juhul kui Ülemnõukogu on üles ehitatud, lähtudes saadikute kohustustest esindada elanike või organisatsioonide eri rühmituste huve, nende rühmituste kaupa, siis on iga vastava saadikuterühma ülesandeks vähemalt järgmised kolm: kõigepealt analüüsida nende poolt esindatava kontingendi olukorda kõigist olemasoluks ja arenguks tähtsatest aspektidest ning olukorda kujundavaid põhjusi ministeeriumeist saadud info ning elanike arvamuste alusel. Siin tuleb küll nentida seda, et Ülemnõukogu töörühmade kompetentsi kuulub vaid see küsimustering, mis on üleriigiline, maakonnad ja vallad analüüsivad ja lahendavad enda kompetentsi jäävad küsimused ise, sellesse Ülemnõukogu sekkuda ei tohi. Teiseks on saadikuterühmade ülesandeks tõstatada küsimusi, mida pole ministeeriumide plaanidesse võetud, vajavad aga samas objektiivse olukorra tõttu ja ka asukate arvates lahendamist. Ja kolmandaks, Ülemnõukogus arutusele tulevate küsimuste puhul tuleb analüüsida arutatavaid lahendusvariante grupi poolt esindatavate elanike või organisatsioonide rühmituste olelustingimuste mõjutamise seisukohast, kuidas lahendusvariandid mõjutavad kellegi olukorda. Tundes esindatavate, meie valijate, olukorda, tuleks teha järeldus, et milline lahend ja mis suhtes vastab kõige enam vastava kontingendi huvidele ning samas, milliste tingimuste kahjustamine ja millise piirini võiks talutav olla. Sellega me peame ka arvestama. Ülemnõukogu Presiidiumi kompetents on ennekõike kogu maa ja elanikkonna terviku huvid.

Nüüd erakordselt oluline kogu selle juures, nagu ma korra juba vihjasin, on infosüsteem, mis tuleb luua Ülemnõukogu juurde. Ilma vastava süsteemita mõistlikult Ülemnõukogu tööd korraldada polegi võimalik. Kogu Ülemnõukogu töö põhineb suures osas just nimelt infol. Vaja on teavet nii olukorra, elanike arvamuse kui ka valitsuse tegevuse ja sellega kavandatavate muutuste kohta. Elanike ja organisatsioonide osalemine oma olelustingimuste kujundamisel jääb tühipaljaks fiktsiooniks, kui nad ei saa ülevaadet olukorra ning kavandatavate muudatuste tähenduse kohta olukorra ümberkujundamisel. Seda lihtsalt pole võimalik sisuliselt teha. Info ei muutu teda vajavatele elanikele ja organisatsioonidele

kättesaadavaks iseenesest, see on ka päevselge, samuti pole varnast võtta viimast arvamust asjade kohta, vaja on terviklikku süsteemi, mis oma töömahukuse tõttu eeldab ilmselt vastava allüksuse loomist koguni Ülemnõukogu juurde. Sellised oleksid need põhimõtted, mida ma tahtsin teile esitada, jättes välja ühe lõigu saadikute konkreetsest tööst, aga ma arvan, et oleks mõistlik sellekohane materjal vormistada ja see jagada kõigile saadikutele trükituna, paljundatuna kätte.

Juhataja

Suur tänu! Kas on küsimusi Andres Ristkokale? Ei ole. Sellega on reglemendi seaduseelnõu läbinud kõik protseduurid, mis on vajalikud esimesel lugemisel. Kas võib panna otsustamisele küsimuse, et lugeda selle seaduse eelnõu esimene lugemine lõppenuks? Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lugeda Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi seaduseelnõu esimene lugemine lõppenuks? Palun hääletada! Poolt on 85 saadikut, vastu 1 ja erapooletuks jäid 2.

M. Lauristini informatsioon Eesti Vabariigi Ülemnõukogu delegatsiooni sõidust Vene NFSV rahvasaadikute kongressile

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Peaminister saatis kirja, et ta palub arvestada oma osalusega alates kella 13-st. Mida arvatakse sellest, kui me selle veerandtunni jooksul kuulaksime ära informatsiooni meie delegatsiooni sõidust Moskvasse Vene Föderatsiooni rahvasaadikute kongressile ja meie pöördumise üleandmisest. Kas ollakse nõus? Loeme, et see on päevakorraväline ja anname sõna Marju Lauristinile.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud! Lubage teid lühidalt informeerida sellest, mismoodi siis tegelikult toimus meie delegatsiooni visiit Vene NFSV rahvasaadikute kongressile, eriti arvestades seda, et ajakirjanduses informatsioon ei olnud just väga täpne.

See volitus, mis meil teilt oli, oli fikseeritud ka meie Ülemnõukogu kirjaliku pöördumisena Vene NFSV rahvasaadikute kongressi poole. Nagu te väga hästi teate, oli selle pöördumise

volitatud esitama ja üle andma delegatsioon, kuhu kuulusid härra Andrejev, härra Titma ja teie ees seisja, ja mind volitati olema selle delegatsiooni juht. Me jõudsim Moskvasse reedel, kusjuures seal selgus, et ikkagi ei olnud ametlikult lahendatud see, kuidas me üldse pääsime istungite saali, kuivõrd Eesti esindus Moskvas ei olnud saanud ühendust ega vastavaid lube Vene NFSV Presiidiumilt. Selletõttu tuli kohapeal hakata neid probleeme lahendama. Ette nähes neid raskusi, oli meil kaasas ka härra Aasmäe, kes on seni toiminud väga efektiivselt Eesti saadikutegrupi ja Jeltsini grupi vahelise kontaktisikuna NSV Liidu rahvasaadikute kongressi ja NSV Liidu Ülemnõukogu töö ajal. Tõepoolest, minu esimene ülesanne oligi saavutada kontakti Jeltsini meeskonnaga ja saada load delegatsioonile Kremli. Kui me koos Aasmäega jõudsim kongressile, oli meil võimalus siis seal umbes tund aega jälgida nende tööd. Oli kohe selge, et Vene NFSV rahvasaadikute kongressi tegevus möödub tunduvalt pingsamas õhkkonnas, kui meie siin oleme harjunud. Ilmselt ka ei ole veel sedavõrd parlamenditöö kogemusi nagu meil, samuti ka sisemised probleemid on alles nii settimata ja sisemised vastuolud on küllalt suured, nii et üldiselt torkas silma küllaltki pingeline, diskutiivne ja mõnevõrra ebakindel õhkkond. Väga suurte raskustega üldse õnnestus kedagi valida Jeltsini asetäitjaks, kuivõrd pidevalt oli probleem, et keegi ei saa 50%. Samal hommikusel istungil arutati ka Vene NFSV suveräänsusdeklaratsiooni. Sealgi puhkesid kohe väga teravad ja vastakad vaidlused. Meil oli seda muidugi väga tuttav tunne jälgida, väga paljud küsimused, etteheited ja ohud olid üsna sarnased, nagu kaks aastat tagasi oli siin meil, et kui meie oma suveräänsusdeklaratsiooniga olime üleliidulise tähelepanu keskpunktis, muidugi selle vahega, et Vene NFSV kongressil ei saanud kedagi süüdistada natsionalismis või muudes sellistes pattudes, milles meid süüdistatakse.

Selle istungi vaheajal härra Aasmäel õnnestus saada kontakti isiklikult Jeltsiniga, sellepärast et sekretariaadis öeldi, et ainult tema isiklikult otsustab, kes saab esineda, kes mitte, et sekretariaadil ei ole suurt sõnaõigust. Andsime kirjalikult teada, et me oleme siin, et meile eraldataks aeg õhtupoolsel istungil, kuid ikkagi jäi ebaselgeks, kas ja millal see täpselt on ja mis vormis see toimub. Oli ka niisugune mulje, et Boriss Nikolajevitš Jeltsinil on ka küllalt palju kahtlusi ja hirne, kas Baltikumi esindajate või konkreetselt Eesti esindajate ilmumine kõnetooli seda olukorda, mis on niigi väga pingeline, mõjutab positiivselt või negatiivselt. Ja sellepärast tahtis ta ka natukene lähemalt meie kavadege tutvuda, enne kui ta otsustab täpselt, mis vormis ja millal ta selle paneb päevakorda. Samuti ta rõhutas, et ta ei taha mitte mingisuguseid n.-õ. isiklike tähelepanuavaldusi. Ja leppisime siis selliselt, et lõunavaheajal leida mingisugune hetk, 5–10 minutit, kus need asjad läbi rääkida delegatsiooni esinemise kohta. Saime ka tema allkirjaga loa, et mõlemad delegatsiooni liikmed saavad üldse

Kremlisse sisse selle vaheaja jooksul. Niisiis oli minu kui delegatsiooni juhi ülesandeks kooskõlastada need esinemisega seotud asjad ja ma jäin ootama vastavat märguannet, millal leitakse aega seda teha. Ja see aeg tõepoolest peale kella 3 leiti. Abi, kes tegeles selle probleemiga, tuli mind siis kutsuma hr. Jeltsini juurde. Tal ei ole veel seal mingit oma statsionaarset kabinetti, vaid see oli Kremli sopiliste koridoride nurgas niisugune vaiksem ruum, kus siis sai neid asju rääkida. Selles kõneluses tõepoolest puudutati neid tagamaid, mis on seotud suveräänsusdeklaratsiooniga jne., ja sellega seoses siis ka meie esinemise võimalikku mõju ja probleeme, mis sellega seostuvad. Sellest lähtuvalt ma koostasid ka väikese sissejuhatava sõnavõtu enne seda, kui ma meie deklaratsiooni või pöördumist siis esitasin. Ajakirjanikelt juba kuulsin enne, et hommikul oli olnud Leedu delegatsioon kõnelemas oma probleemidest. Kuna meie kohtumine toimus täiesti mitteametlikus õhkkonnas, ma iseloomustasin seda lihtsalt kui Liidu saadikute omavahelist kohtumist, nagu meil on ennegi olnud regioonidevahelise saadikutegrupi töös, kus meie oleme osalenud ja kus mina esindasin Balti saadikute gruppi mitmegei probleemi arutlusel. Ma ei jätnud siiski ka küsimata, missugused võiksid olla need Leedu ja Vene Föderatsiooni vahelised suhted ja arengud. Mul oli hea meel kuulda, et on tõesti kavas arutada neid asju kahepoolset ja moodustada vastavad töörühmad, nii et Leedul on tekkinud väike lootus oma probleeme lahendada otsesuhete kaudu Vene Föderatsiooniga. Kuna meie delegatsioonil ei olnud mitte mingisuguseid volitusi arutada Eesti ja Vene Föderatsiooni suhteid ja see kohtumine ei omanud üldse ametliku kohtumise iseloomu, siis ainult möödaminnes võis järeldada, et põhimõtteliselt Jeltsin on valmis kõigi Balti riikidega ja nähtavasti ka üldse teiste liiduvabariikidega sedalaadi kahepoolset kontakti arutama. Sellest oli ka saalis palju juttu, kui arutati suveräänsusdeklaratsiooni, et kas üks liiduleping või lepingud Venemaa ja teiste liiduvabariikide vahel. Meie positsioonist, et meie igal juhul vajame eraldi lepingut, mitte üldist standardset lepingu vormi, et liiduleping kui selline ei tule üldse kõne alla jne, oli Jeltsin teadlik ja sellist küsimust ta üldse ei tõstatanud, et kas me midagi taolist kavatsime. Meie jutuajamise käik, mis omas isiklikku laadi vestluse iseloomu, oli väga vajalik ettevalmistus selleks, et kui me saali läksime, tõepoolest, me võisime olla natukene kindlamad, mismoodi meid vastu võetakse. Täit kindlust siiski ei olnud ja me arutasime veel meie delegatsiooni sees ka seda kirjalikku teksti, mis meil oli kaasas. Ja ühiselt otsustasime, et tervet seda teksti nähtavasti selles õhkkonnas seal ei ole õige ette lugeda ja ühiselt valisime sealt siis kolm niisugust võtmelõiku, mis meie põhisuhtumise edasi andsid. Sõna anti meile pärast seda, kui olid teatatud valimiste tulemused, ja me andsime siis üle meie tervitused kongressile. Kogu meie esinemise laad oligi just pööratud kongressile, mitte Jeltsinile

isiklikult, nii nagu ta ise ka tahtis, ta ei tahtnud mingit isiklikku esiletõstmist. Kuigi ma pean ütlema, et ärevus oli küllaltki suur, meie esinemine lõpptulemusena võib siiski öelda, et saal soojenes ja üldiselt reaktsioon oli lõpuks väga sõbralik. Ma väga loodan, et me täitsime teie ülesande selles suhtes aega, et me saavutasime esimese tõsise positiivse kontakti Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Vene NFSV rahvasaadikute kongressi vahel, ja ma palun, et te loeksite meie ülesande täidetuks. Kas ja mismoodi järgnevad ametlikud volitatud kontaktid mingisuguste töörühmade või delegatsioonide vahel järgnevate lepete asjus, see on muidugi tuleviku küsimus, mida me, ma usun, lähemal ajal eraldi peame arutama. Siis veel, ennetades võib-olla tekkivat küsimust, kuna ajakirjanduses oli selliseid kuulujutu tasemel märkusi ka mitteametlikust kingitusest, mis oli kaasas hr. Aasmäel, ma tahaksingi veel kord rõhutada, et see oli mitteametlik hr. Aasmäe initsiatiivil edasi antud suveniir, nii nagu seal oli öeldud – Eesti sõpradelt. Sisuliselt siis inimeste ringilt, kes hr. Jeltsiniga oli teinud aktiivset koostööd ka siis, kui Eesti ametlik suhtumine Jeltsinisse ei olnud kuigi positiivne.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Jätkakem istungjärgu tööga. Läheme teise päevakorrapunkti juurde. Ignar Fjuk.

I. Fjuk

Ma paluksin kas Ülemnõukogu juhatajal või teistel kompetentsetel isikutel selgitada põhjusi, miks oli vaja ETA teatena vormistada ajakirjanik Šeri poolt selline väga tugevat allteksti kandev teade "tõrv meepotis" või midagi taolist. Kelle poolt see oli inspireeritud ja miks see oli tehtud? Ma tean, et hr. Šer on palgal Ülemnõukogus ja ma esinen palvega seda selgitada, kas siis meie täiskogu ees või mulle isiklikult.

Juhataja

Suur tänu! Selgitame. Jüri Liim.

J. Liim

Arvan, et oleks vajalik kiiresti täielikult ära trükkida ajakirjanduses Boriss Jeltsini äärmiselt huvitavad seisukohad ja ütlused pressikonverentsil, seda muidugi ka meie venekeelsetes ajalehtedes. Tuletan meelde Venemaa presidendi hoiatust ajakirjanikele, et nad ei kärbiks tekstis tema sõnu, mis paraku meil on väga kombeks saanud. Siin ilmselt tuleks selle kiire ilmumise kontroll oma kätte võtta hr. Veidemannil.

Juhataja

Suur tänu! Me katsume koos presiidiumi tööaparaadiga teha seda, mis meie võimuses on.

Eesti Vabariigi Valitsuse programmist

Juhataja

Kas võib minna teise päevakorrapunkti juurde? Teine päevakorrapunkt puudutab Eesti Vabariigi Valitsuse programmi. Kui te mäletate, me otsustasime valitsuse programmi arutelul, et võetakse arvesse saadikute märkusi ja ettepanekuid ja et peaminister peab oma lõppsõna täna, 4. juunil. Sõna saab valitsuse esimees Edgar Savisaar.

E. Savisaar

Lugupeetud kolleegid, austatud Ülemnõukogu juhataja! Ma alustaksin oma lõppsõna valitsuse programmi arutelu tulemuste, ettepanekute ja märkuste kohta sellest, et programmi arutelu kulges küllaltki aktiivselt. Eesti Vabariigi ministrid andsid programmi üksikosade kohta seletusi kõigis Ülemnõukogu komisjonides ja vastasid saadikute küsimustele ka valitsuse infotunnis. Lisaks sellele on osa Ülemnõukogu komisjone saatnud kirjalikke küsimusi ja seisukohti nii valitsuse programmi ja tegevuse kui ka üksikute ministriumide tegevuse kohta. Ülemnõukogu istungil esitasid oma seisukohti või küsimusi 17 saadikut. Ajakirjanduses on valitsuse programmi põhjalikumalt analüüsinud Teaduste Akadeemia president hr. Kõörna ja rahvasaadik hr. Titma. Arvamust programmi kohta on avaldanud ka mitmed mõjukad poliitilised ja professionaalsed ühendused. Toetava seisukoha on võtnud Eestimaa Rahvarinne, Eesti Naiste Liit, rohelised, Rahvaste Ühendus, Arstide Liit ja ka mitmed liikumised, seltsid ja organisatsioonid. On olnud ka negatiivseid hinnanguid, eeskätt Töökollektiivide Ühendnõukogult ja sellele lähedastelt organisatsioonidelt, mis väljendusid hr. Lebedevi poolt arutelu käigus esitatud väites, et valitsusprogramm on vaid valik ilusaid loosungeid, mille elluviimine muudab inimesed kerjusteks, tõmbab selge vahe väga rikaste ja väga vaeste vahele. Selles hinnangus on selgelt äratuntav võrdsete õiguste eest võitlejate ja kommunistide-internatsionalistide klassikaline ideoloogia. Pean ka ütleva, et kahjuks ei ole ei Eesti Komitee ega ka ühendus Vaba Eesti pidanud võimalikuks valitsusprogrammi kohta ametlikku arvamust avaldada, kuigi dokument on neile tutvumiseks välja saadetud.

Mõningate viimasel ajal ilmunud kirjutiste põhjal võib siiski aru saada, et ühendus "Vaba Eesti" on programmi suhtes võtnud opositsioonilise hoiaku. Vajalik oleks teada, kas see on nii või mitte, et me teaksime iga poliitilise jõu positsioonidega ühemõtteliselt arvestada. Kõige mahukamalt reageeris valitsusprogrammile Ülemnõukogu majanduskomisjon. Nende materjal koosnes 41 küsimusest. Majanduskomisjoni küsimused on äärmiselt mitmekesised, alustades näiteks sellest, mis ja kes konkreetselt takistab valitsust kompleksse majandusreformi käivitamisel, ja lõpetades kas või selliste küsimustega, mida valitsus arvab tuule- ja aatomienergia kasutamisest Eestis. Või kas valitsusel sobib tegelda hotellimajandusega. Mõningates küsimustes on tunda soovi rünnata, mis on loomulik. Teistes on näha, et palutakse abi. Ühtede küsimuste kaudu püütakse valitsusele teha detailseid ettekirjutusi. Teiste abil küsitakse sõbralikult, mida ootab valitsus Ülemnõukogult, et koostöö sujaks. Majandusministeerium ja rahandusministeerium on andnud kirjaliku vastuse kõigile majanduskomisjoni küsimistele ja me edastame need komisjonile.

Enne kui minna konkreetsete küsimuste juurde, tahaksin teha ühe põhimõttelise avalduse. Analüüsides saadikute rohkearvulisi küsimusi, selgus, et kindlalt domineerivad tüüpküsimused, mille sisu võiks lühidalt üldistada. Tahetakse teada, mis on toimunud, mis praegu toimub ja mis hakkab tulevikus toimuma Eesti majanduses. Meil tekkis arusaam, et saadikutel on tähelepanuväärne infovaegus vabariigi majanduses toimuvast, n.-ö. info tühimik. Loodetavasti aitavad mingil määral seda infopuudust leevendada valitsuse infotunnid Ülemnõukogus, mis toimuvad regulaarselt ja kus saadikutel on võimalik teavet saada esmastest allikatest. Eelkõige vabariigi majandust edendavate ametkondade liidritelt, ministritelt ja nende asetäitjatelt. Muidugi, muret teeb ka see, et mõnel juhul on tunda soovimatust ja oskamatus tötötda informatsiooniga. Kuidas muidu seletada, et esitatakse aina ühtesid ja neid samu küsimusi ka siis, kui nende kohta oli äsja just seletus antud. Toon vaid ühe näite. Juba möödunud aastal hakkas majandusministeerium välja andma IME bülletääne ja seda reklaamiti ka korduvalt ajakirjanduses, kus on kõige värskemad materjalid majandusreformi kohta. Seda bülletääni on jagunud kõigile omavalitsustele, ettevõtetele ja loomulikult ka rahvasaadikutele, kes on asja vastu huvi tundnud. Arutelu käigus üks lugupeetud saadikuid nõudis riigieelarve kulutuste üksikasjalikku avalikustamist. Aga ma juhiksin teie tähelepanu sellele, et IME bülletääni nr. 8 ongi seda tehtud, terve bülletääni mahus 52 leheküljel. Kus seda siis veel avalikustada?

Nüüd ma tahaksin natukene rääkida üleminekuperioidist. Selle mõiste ühe- või teistsugune tõlgendus läbib ühel või teisel viisil paljusid küsimusi ja me peame seda eraldi arutama. Üleminekuperioidi kohta nõutakse teavet ajategurist lähtuvalt, s.t. millal üleminekuperioid

algab ja kui kaua ta kestab. Palju on ka küsimusi üleminekuperioodi sisu kohta. Kuidas valitsus säilitab kontrolli majanduse üle, kui hakkab toimima turumajanduslik iseregulatsioon? Millised etapid sisalduvad üleminekuperioodis? Millised on üleminekuetapil prioriteedid? Kui palju seadusi on vaja vastu võtta, et üleminekuperiood käivituks? Jne. Teatavasti ei ole ei Ülemnõukogu ega ka keegi teine suutnud üleminekuperioodi defineerida ei ajaliselt ega ka mingite karakteristikumide kaudu. Kuna Ülemnõukogu kõrgeima seadusandjana ei ole selle kohta andnud mingeid tähtaegu, siis seda vähem saab seda teha valitsus. Küll aga oli meil vaja valitsusprogramm koostada sel viisil, et ta oleks rakendatav nii lühiajalise kui ka pikaajalise üleminekuperioodi tingimustes, sõltuvalt sellest, kuidas Ülemnõukogu otsustab ja olud võimaldavad. Valitsusprogramm võimaldab meil enesele teadvustada, kuhu me oma majandusega tahame jõuda, meil on silme ees teatud eesmärgid. Me teame ka seda, mida me selleks tegema peame, milliseid seadusi peame vastu võtma, et käivitada põhimõtteliselt senisest erinev regulatsioon. Oleme kõik veendunud, et selleks on vaja omandiseadust, mis tagaks erinevatele omandivormidele võrdse kaitse, on vaja asjatundlikku maareformi ning hinna- ja maksureformi. Privatiseerimine peab kulgema häireteta ja just sellises mahus, kui palju Eestis on selleks parajasti potentsiaali. Sotsiaalelu poole pealt on tarvis peatada migratsioon ja reguleerida kodakondsuse küsimus. See kõik annabki vastuse, kuidas Eesti ühiskonda muutma hakata. Kõigi nende nimetatud suundade jaoks on olemas kas muudatuste kavad seadusprojektide või kontseptsioonide, näit. maareformi näol. Selles mõttes me võime öelda, et oleme juba sisenenud üleminekuetappi, elame üleminekuaja tingimustes. Aga meie üleminekuetapil on üks oluline eripära võrreldes näiteks endiste Kesk-Euroopa sotsialismimaadega. Nimelt, nendel on taustaks poliitiline selgus, millest lähtudes nad projekteerivad oma reformid, meil aga mitte. Võrreldes Poola, Ungari, Saksamaa ja teistega, ei ole meie üleminekuperiood tüüpiline. Balti riikide üleminekuperioodi põhitunnusteks on poliitiline selgusetus ja vajadus pidevaks valmisolekuks, et muuta taktikat ning teha korrekture oma majanduspoliitilises käitumises. Me ei saa veel käituda täiesti iseseisvalt, vapustused Liidu majanduses puudutavad meie majandust ikka veel kõige otsesemalt. Keskkond, milles me elame, on täna nii ebamäärane ja mitmetähenduslik, et me ei saa oma majanduslike ja sotsiaalsete muudatuste kavasid üles ehitada samavõrd Eesti-keskselt, nagu see Ungaril või Poolal on võimalik oma riikide suhtes. See on ka vastuseks, miks ei ole valitsuse programmis täpseid arvutusi, kui palju maksab ühe või teise reformi läbiviimine. Kui Nõukogude Liidus otsustatakse näiteks teise poolaasta algusest käivitada radikaalne hinnareform, siis tuleb ka meil teha oma taktikasse olulisi korrekture ja võtta vastu majanduspoliitiline otsus, kas ja millises ulatuses Eesti rahvas

üleliidulise hinnareformi tagajärjed kinni maksab. Teile esitatud valitsusprogrammis ei ole eriolukord arvesse võetud. Programm on üles ehitatud sotsiaalpoliitilise keskkonna normaalset arengut ja olemasolevat arengutendentside jätkumist silmas pidades analoogselt, nagu seda on tehtud Ülemnõukogu 30. märtsi, 8. mai ja 16. mai otsustes ning seadustes. Muidugi see ei tähenda, nagu poleks meil vaja abinõude plaani, kuidas käituda eriolukordades. Valitsus tegeleb ka selliste plaanidega ning valitsusprogrammis on sellele tähelepanu juhitud. Pitseri sellele programmile asetab ka põhieesmärk, mille valitsus enese ette on seadnud, suund on haritusele. Sellest tulenevalt on programmis tähtis osa poliitilistel eesmärkidel ja konstruktsioonidel, mis normaalses olukorras kajastuksid ainult parteide, mitte aga niivõrd valitsuse sihi seadmistes.

Järgnevalt ma vastaksin eeskätt majandusalastele küsimustele ja just neile, mis on huvipakkuvad. Ministriumides koostatud kirjalikud vastused, nagu ma juba nimetasin, antakse eraldi üle Ülemnõukogu komisjonidele. Alustaksin maareformist ja tole majandust puudutavatest probleemidest. Valitsus jõudis just tund aega tagasi (praegu istung käib) ühele meelele oma lähteseisukohtades maareformi küsimuses. See on sisuliselt maareformi kontseptsioon ning kui Ülemnõukogu on nendes põhimõttelistes küsimustes oma seisukohad fikseerinud, siis sellest lähtuvalt valmistatakse ette juba maaseaduse eelnõu ja võib intensiivistada ka tööd maareformiga. Terve rida põllumajandusega seotud küsimusi, millised esitati valitsusele, kuuluvad tegelikult omavalitsuste kompetentsi. Näiteks sellised, kuidas jaotatakse suurmajandite hooned? Kui radikaalselt läheb põllumajandustootmise raskuspunkt üle suurmajanduselt taludele? Jne. Need protsessid kulgevad igas Eesti piirkonnas üsna erinevalt ja omavalitsus on nende küsimuste otsustamiseks küllalt kompetentne, et aga seejuures lähtutakse ühtsetest seadustest, nagu omandiseadus, ettevõtteseadus, jne., see on iseenesest mõistetav. Oluline küsimus on see, kas valitsusel on vahendeid majandite võlgade kustutamiseks. Rahandusministeerium on selles suhtes eitaval seisukohal. 1. jaanuari s.a. seisuga oli põllumajandusmajandite ja EKP pikaajaliste laenude võlgnevus 174 miljonit rubla ja lühiajaliste laenude võlgnevus 86 miljonit rubla. Üks osa nendest on lootusetud võlad, mille suhtes summa kustutamist riigieelarvest võiks kaaluda, ülejäänud võlgade osas on võimalik ainult laenu tähtaegu pikendada. Valitsus arutab seda küsimust oma istungil juunikuul teisel poolel.

Teine probleemide ring, mille kohta saadikutel oli palju küsimusi, on seotud privatiseerimisega. Valitsus tahab privatiseerimisprogrammi alustada teisel poolaastal. Esmajärjekorras peetakse silmas väikese kapitalimahukusega tegevusalasid, nagu teenindus, tootlustamine, kaubandus. Pean teile teatama, et tänasel valitsuse istungil võeti vastu määrus

erakaubanduse kohta Eestis. Me peame arvestama ühelt poolt elanikkonna valmisolekut oma vaba raha paigutamiseks eraomandisse, teiselt poolt, kuni meie turgu kontrollib rubla, mille reaalne väärtus langeb iga päevaga, sest rublal puudub tagatis kaupade ja ressursside näol, pole majanduslikult mõttekas privatiseerimisprotsessi plahvatuslikult käivitada. Rublade väärtus on väike, seetõttu ei taha me Eestis rublade eest oma tõelisi väärtusi maha müüa. Privatiseerimisprotsesside käivitamiseks on vaja kiiresti vastu võtta omandiseadus. Protseduuriliste küsimuste lahendamiseks töötab majandusministeerium juunikuu jooksul välja vastava korra. Privatiseerimisprotsessi kestvus, mida samuti küsiti, sõltub paljudest objektiivsetest ja subjektiivsetest teguritest. Objektiivsetest on peamine rahvusvaheline poliitiline olukord ja Eesti Vabariigi suhted Nõukogude Liiduga. Sellest sõltub eelkõige, millises ulatuses väliskapital tuleb Eestisse, kas me oleme suure või väikese riski piirkond. Esialgu on välismaised investeerijad meie suhtes võrdlemisi ettevaatlikud ja nõuavad garantiisid oma enda riikidelt, et nad võtaksid enda kanda ekspordi riski ja vajaduse korral kataksid ettevõtjate kahjumid.

Küsimus sellest, millisel määral saab valitsus võtta enese kanda ettevõtete riski investeerimisel Eesti majanduses, oli üheks põhiliseks kõneaineks ka minu hiljutistel kohtumistel Rootsi valitsusjuhiga ning nõupidamisel Rootsi eksport-krediidi nõukogus. Eesti-siseselt on objektiivselt kõige tähtsam privatiseerimise mõjur see, kuivõrd edukas on meie üleminek oma rahale. Subjektiivsetest teguritest on määrava tähtsusega, kui kiiresti eesti rahvas uued majandamisprintsipiibid vastu võtab, kui paljud inimesed on psühholoogiliselt valmis omanikuks hakkama juba sellel ja järgmisel aastal. Seda kõike on täna veel üsna raske ennustada, kuigi oletusi võib muidugi teha.

Privatiseerimisega on lähedane denatsionaliseerimise küsimuste ring. Rahvasaadikud majanduskomisjonist tahtsid meie käest küll juba teada, kuidas valitsus denatsionaliseerimise läbi viib. Praegusel hetkel võime aga vaid selgitada oma üldpõhimõtteid selles küsimuses, täpne kava veel puudub. Seda küsimust arutasime me üsna põhjalikult kaks nädalat tagasi, kui Tallinnas olid koos kõige tuntumad ja mõjukamad eesti soost ärimehed ja majanduskonsultandid üle kogu maailma. Välisekspertide ühine ja kindel seisukoht, mis meilegi tundub reaalne, oli järgmine. Denatsionaliseerimisel on moraalne ja majanduslik külg. Kui me tahame muutuda õigusriigiks ja soovime, et maailm meid sellisena ka käsitleks, peame kõigepealt tunnistama 1940. aasta natsionaliseerimise õigustühisust. Mõistagi toob see endaga kaasa vajaduse hüvitada kannatanuile nende kahjud. Varade tagastamine saab aga toimuda, arvestades majanduslikku realiteeti tänases Eesti Vabariigis. Ilmselt ei ole mõtet püüda tagastada reaalseid varasid inimestele, kes pole enam suutelised või kes ei soovigi

tegelda ettevõtlusega. Tuleks aga tasuda endistele omanikele ja nende õigusjärglastele kompensatsioon vastavalt nende varade suurusele ja sõltuvalt sellest, kui palju võimaldab meie praegune majanduslik rikkus. Kui me oskame edaspidi Eestis paremini majandada, siis võime tasuda ka suuremal määral kompensatioone endistele omanikele. Et meil aga oleks vahendeid, millest hüvitada kahjusid, peame oma jõud suunama privatiseerimise edukaks läbiviimiseks. Maailmapraktika on üheselt ja veenvalt tõestanud, et vaid reaalne omanik, peremees suudab oma mõtestatud tegevusega majandusprotsessi ergastada. Siinkohal tahaksin ma käsitleda ühte probleemide kompleksi, kus me ootasime teie ettepanekuid ja konstruktiivset toetust, aga paraku tagasiside jäi episoodiliseks. Vaid härra Made puudutas vihjamisi oma sõnavõtus seda küsimust. Ometigi me sellest mööda ei pääse, jutt on niinimetatud Liidu ettevõtetest. Teaduslik potentsiaal koos kõrgeltarenenud masinaehituse ja elektroonikatööstusega on iga iseseisva riigi majandusliku arenemise oluline impulss. Selles valdkonnas oleme aga maailma tasemest aastakümneid maha jäänud. Ka Nõukogude Liidu mastaabis on meie rasketööstuse konkurentsivõime, mõned erandid välja arvatud, alla keskmist taset. Selles küsimuses on vaja poliitilisi otsuseid, kuidas päästa Eesti rasketööstus süvenevast allakäigust. Üksnes majanduslike meetmetega, arvestades Eesti rahaliste ressursside piiratust, me seda küsimust rahuldavalt lahendada ei suuda. Peame otsustama, kuidas tekitada lääneriikide ärimeestes huvi meie rasketööstuse vastu ja saavutada liidutehaste töötajates mõistmist, et nende ainus tõsiseltvõetav šanss saavutada majanduslikku edu on koostöö arenenud riikide firmadega.

Palju küsimusi oli rahvasaadikutel ka maksude osas. Ma ei hakka täna seda küsimust põhjalikumalt käsitlema, sest nimelt oma tänasel, praegu kestval istungil peaks valitsus lõplikult valmis saama ja andma üle teile neli maksuseaduseelnõu, üksikisiku tulumaksu, ettevõtte tulumaksu, sotsiaalmaksu ja aktsiisimaksu kohta. Siis arutame neid küsimusi põhjalikumalt.

Edasi püüaksin selgitusi anda vastuseks neile küsimustele, mis puudutasid poliitilisi prioriteete ja seadusandlusega seotud probleeme. Riigikaitsekomisjon tegi ettepaneku, et Eesti Vabariik peaks saavutama tulevikus tuumavaba Põhjala, sõjaliselt neutraalse riigi staatuse, omades efektiivseid piiri- ja kaitsevägesid. Sellega tuleb igati nõustuda. Seejuures peab ka silmas pidama, et tegu on poliitilise küsimusega, mida on võimalik täielikult lahendada alles üleminekuperioodi lõpuosas ja siis ka oma omariikluse täielikul taastumisel. Igati õige on seepärast riigikaitsekomisjoni ettepanek üleminekuperioodil saavutada Eesti Vabariigi maalalal viibivate Nõukogude Liidu relvajõudude staatuse määramine. Selleks tuleb meil kasutada kõiki poliitilisi vahendeid vajaliku lepingulise aluse loomiseks. Riigikaitsekomisjon tegi

ettepaneku välja töötada riigikaitse kontseptsioon ning lisaks julgeolekuseaduse ja riigikaitseaduse eelnõu. Pean ütleva, et möödunud reedel valitsuses toimunud nõupidamisel riigikaitsekontseptsiooni esialgset projekti ka vaadati. Mõistagi eeldab ta aga veel suurt tööd, enne kui saab küpseks esitamiseks Ülemnõukogu tasandil.

Rahvasaadik härra Telgmaa märkis, et valitsusprogrammis ei kohanud te seisukohti kontrollsüsteemi kohta, mis ei laseks vohama hakata eitaval suhtumisel seadusse, seadusandlusse üldse, mis ei laseks tekkida anarhial. Valitsus on seisukohal, et kõigi ühiskonna institutsioonide ja üksikisikute esmaseks kohustuseks on olemasolevatest seadustest kinnipidamine, distsiplineeritus ning korra tagamine. Oleme veendunud, et mingite täiendavate spetsiifiliste kontrollorganite loomisega ei väldi lugupeetud rahvasaadiku osutatud negatiivseid ilminguid. Probleem on kogu ühiskonnas maad võtnud õigusliku nihilismi ületamises. See on nii õiguse kui ka ühiskondliku moraali küsimus.

Majanduskomisjon tundis huvi, kas on menetluses varem vastuvõetud raamseaduste käivitumist tagavaid eelnõusid. On küll. Näiteks pakett maksusüsteemi avavate seaduste eelnõusid, mis ma äsja loetlesin, on nimelt koostatud maksuseaduse tagamiseks. Hinnaseaduse käivitamisega tegeleb edasi hiljuti moodustatud Hinnaamet ja momendil on ta välja töötamas oma põhimäärust, mis sätestab tema koha meie hinnakujunduse süsteemis. Majanduskomisjon tahtis ka teada, millisena näeb valitsus seadusandlike aktide vastuvõtmise pingerida Ülemnõukogus. Selleks, et me ei pidurdaks ühiskonna arenemise protsesse, et me avaksime tee majandust ja sotsiaalelu ümberkujundavatele reformidele, on sel kevadsuvel vaja Ülemnõukogus kujundada seisukoht ja loodetavasti vastu võtta 8–10 seadusandlikku dokumenti. Jutt on esiteks omandiseadusest, mis on Ülemnõukogus töös. Teiseks politseiseadusest, kolmandaks migratsiooniseadusest, neljandaks riigiteenistuse ja ettevõtluse hüvitamist reguleerivast eelnõust. Kolm viimatinimetatud anti Ülemnõukogu Presiidiumile valitsuse poolt üle 31. mail.

Edasi on jutt neljast konkreetseid maksusid käsitlevast seaduseelnõust, kusjuures ma tahaksin teie tähelepanu juhtida sellele, et vastavalt maksuseadusele on võimalik neist kaks, mis käsitlevad ettevõtete maksustamist, vastu võtta ka valitsuse määrustena. Aga kuna maksuseadus ise võeti vastu Ülemnõukogu eelmise koosseisu poolt, siis me peame õigeks esitada kõik neli projekti Ülemnõukogule, et siis Ülemnõukogu võtaks seisukoha, soovib ta ise nende kõigi üle otsustada või delegeerib teatud osa valitsusele.

Edasi on jutt maareformi kontseptsioonist, mille arutelu on eriti oluline, sest Ülemnõukogu poolt väljendatud seisukohtade alusel töötatakse siis sügisistungjärguks välja maaseadus ja

sellega kaasnevad dokumendid. Nii maksuseadused kui ka maareformi kontseptsioon, nagu ma ütlesin, esitatakse Ülemnõukogule käesoleval nädalal.

Lõpuks, jutt on ka teise poolaasta eelarvest. Kuigi eelmine valitsus ja rahandusministeerium paraku ei kiirustanud Ülemnõukogu eelmiselt koosseisult saadud ülesannete täitmisega eelarve kaasajastamisel, ning selles mõttes on praegune valitsus ja teie koos meiega seatud fakti ette, me oleme siiski pingutanud, selle nädala lõpus toimub eelarve lahkkelide läbivaatamine ning loodetavasti järgmisel nädalal oleme töödega sealmaal, et esitada teile eelarve projekt.

Rahvussuhete komisjonilt laekus ka valitsusele ettepanek tuua Ülemnõukogus arutelule Eesti Vabariigi kodakondsusseaduse eelnõu. Vahest oleks siiski õigem olnud pöörduda mitte valitsuse, vaid Ülemnõukogu Presiidiumi poole, sest olemasolevatel andmetel on presiidiumil olemas juba pikka aega eelnõu, mida rahvussuhete komisjon soovitas. Peale selle aga on mõnedel ühiskondlikel liikumistel ettevalmistamisel ka omapoolsed kodakondsusseaduse eelnõud.

Rahvussuhete komisjoni poolt rõhutati vajadust forsseerida eesti keele õpetajate ettevalmistamist vene õppekeelega koolidele. Selles suunas, nii nagu ka keele õpetamiseks vajaliku täisväärtusliku materiaalse baasi loomisel, haridusministeerium töötab. Perekonna- ja sotsiaalkomisjoni ettepanek muuta sotsiaalpoliitika sotsiaalministeeriumi ja sotsiaalhooldusministeeriumi koostöös perekonnakeskseks on õige ja seda oleme oma töös arvestanud. Välja töötamisel on uus ja märksa tõhusam peretoetuse süsteem. Sellega haakub ka rahvasaadik Hallaste märkus tööjõu taastootmisega seotud kulude kompenseerimisest. Tahaksin aga rõhutada, et eelkõige kompenseeritakse nimetatud kulusid läbi palkade, mis kasvavad meie majanduslikku seisut arvestades tervikuna isegi liiga kiiresti. Seda ka sotsiaalfondi kaudu eelarvelistes asutustes.

Majanduskomisjoni küsimusele, kas aasta lõpuks paraneb telefoniside maal, saab vastata vaid, et paraneb niivõrd, kui võrd suudetakse olemasoleva telefoniside seadmete, materiaal-tehnilise taseme juures mõningal määral parandada üldist ja tehnilist ekspluatatsiooni ning tõsta sidetöötajate töö tõhusust. Reaalne väljapääs on intensiivsem väliskanalite kasutamine, sest nõukogude seadmestiku tase on liiga madal. Sideministeeriumil on sõlmitud mitmeid kontakte ja peetud läbirääkimisi välisinvesteeringute leidmisel vabariigi side arendamiseks kui ka elektroonsete sidevahendite ühistootmise organiseerimiseks, raadiotelefonisidevõrkude loomiseks ja andmesidevõrkude väljaarendamiseks, millega alustatakse juba sellel aastal. Samuti satelliitside organiseerimisega rahvusvahelise telefoniside tarbeks.

Mis puutub rahvasaadik härra Telgmaa märkusesse, et valitsusprogrammis ei ole midagi öeldud side olukorra parandamiseks maal, siis märgiksin, et programmi sidet käsitlevas osas enamik ettenähtud üritusi hõlmab ka maa side probleeme. On toodud meetmed, lahendamaks väikekülade, talumajapidamiste ja nn. ääremaade telefoniseerimise probleem. Kõiki üritusi side parandamiseks ei olnud võimalik valitsusprogrammi lülitada.

Majanduskomisjon küsis, millal käivitatakse maareform. Kõigepealt on vaja välja töötada uus maaseadusandlus. Selle vastuvõtmine loob eeldused maareformi sisuliseks läbiviimiseks. Sama komisjoni küsimusele, mida teha majandite likvideerimisel vabanevate tootmisruumidega, kuigi, ma rõhutan, eeskätt see on omavalitsuste küsimus, on seisukoht järgmine. Suurfarmid tuleb koos vajaliku maaga müüa ühistutele või eravaldusse, et jätkata neis põllumajandussaaduste tootmist farmide täieliku amortiseerumiseni. Võimalik on neid ka kasutada väiketööstuse rajamiseks. Sama kehtib ka teiste tootmisobjektide, töökodade, garaažide jne. suhtes. Kõik see aitaks kindlustada maal elavatele inimestele töö peale majandite likvideerimist, sest kõigist talunikke ilmselt ei saa. Küsimusele, millal likvideerime hinnalisandid, saab vastata ainult üht: kui oleme üle läinud turumajandusele ja kaotanud dotatsioonid toiduainetele.

Eraldi nõuti talude ja talumajandussüsteemi taastamise põhimõtete esitamist valitsusprogrammi osana. Valitsusprogrammis ongi ette nähtud üleminek valdavalt talumajapidamisele. Spetsiaalse osa lülitamine selle kohta valitsusprogrammi ei olnud võimalik mahukuse ja detailsuse tõttu.

Majanduskomisjonis tekitas kahtlusi ka valitsusprogrammi tees põllumajandussaaduste hindade korrastamisest, sest arvati, et neid tuleks tõsta, mitte mingil juhul alandada. Meie arvates põllumajandussaaduste hindade korrastamisel ja üleminekul turumajandusele tulevikus võivad mõned hinnad ikka langeda ka. Näiteks on juba turumajanduslikku laadi konkurentsi tingimustes langema hakanud lillede hinnad. Muidugi, reformi esimesel etapil hindade alandamisega ei tuleks eriti arvestada, välja arvatud juhtudel, kus toodete kvaliteet selgelt ei rahulda meie turu nõudlusi. Mitmete komisjonide poolt viidati sellele, et praktika on näidanud, et halvemates tingimustes töötavatele majanditele kompensatsiooni maksmine ei too loodetud efekti. Küsiti, kas on valitsusel kavas need väljamaksed, umbes 30 miljonit rubla, lõpetada. Eeltoodud summa väljamaksmist kaalutakse, lähtudes eesmärgist kompenseerida halvemates looduslik-majanduslikes tingimustes töötavatele põllumajandussaaduste tootjatele, kaasa arvatud talud ja ühistud, raskematest ja rohkem kulusid nõudvatest tingimustest ja väiksematest saakidest tulenevad negatiivsed diferentsiaaltulud. Seega sugugi mitte halva majandamise kinnimaksmiseks. Vastasel juhul

turumajanduse tingimustes sureb neis piirkondades põllumajanduslik tootmine välja. Kõige enam on kritiseeritud valitsusprogrammi sotsiaalpoliitika osa. Põhimõtteliselt on oponendid siin ühte meelt – sotsiaalpoliitika osa on nende arvates liialt ideaalne. Väliseesti majanduseksperptide sõnutsi liialt roosa. Ja ei valmistavat Eesti rahvast ette reformideks, mis esialgu võivad halvendada paljude inimeste elutingimusi ja viia elatustaseme languseni. Repliigi korras olgu kõigepealt märgitud, et ma ei saa aru, miks seotakse elatustaseme langust tingimata ettevalmistatava majandusreformiga. Elatustase alaneb ju nagunii ilma mingi majandusreformita ja ma ei näe lõppjärgus mingit muud võimalust languse peatamiseks kui just radikaalsed muudatused majanduses. Elatustaseme languse küsimusi ei ole valitsusprogrammis tõepoolest analüütiliselt esitatud. Me saame konkreetseid arvutusi erinevate sotsiaalsete gruppide elatustaseme languse kohta esitada siis, kui vastu on võetud seadused ja määrused uute maksude käivitamiseks, omandisuhete reguleerimiseks jne. Aga ma ei arva ka, et inimesed oleksid elukvaliteedi languseks ette valmistamata. Sularaha inimeste taskutes ja hoiuarvetel, millel puudub kaubakate, ja üha kiiremini esmatarbekaupadest tühjenevad poeletid kõnelevad selgelt ja kõigile arusaadavas keeles, kuhu ja millise tempoga me parajasti liigume. Meie esmaülesanne on siiski selles, et maksimaalselt kiiresti luua tingimusi, kus elatustaseme langus, mis inertsis jätkub niikuinii, oleks senisest enam diferentseeritud ja sõltuks kõige otsesemalt sellest, milline on inimese konkreetne tööpanus.

Tahaksin edasi veidi üksikasjalikumalt arendada diskussiooni, mille algatas oma sõnavõtus hr. Uluots. Tema arvestuste kohaselt oleks vaja 130 seadust, et käivitada valitsuse programmi. Ma ei saa kuidagi uskuda, et käivitamispakett nõuab just nii palju seadusi. Kevadsuvisel perioodil oli jutt 8–10 seadusandlikust aktist. Muidugi, võimalik et siin on mõeldud ka Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusi ja valitsuse määrusi. Kuid ma nõustun hr. Uluotsaga täiesti selles, et seadusandja koormus on tõesti suur. Edasi pakutakse probleemi lahendamiseks kahte võimalikku alternatiivi. Esiteks, anda valitsusele erivolitused, et ta võiks oma määrustega kehtestada õigusakte, mis tegelikult on seadused, või teine võimalus, anda samad õigused Ülemnõukogu Presiidiumile. Pole põhjust salata, et seadusandlik aspekt on valitsusprogrammi üks tugevamaid külgi. Võib-olla pidas hr. Uluots ka seda silmas, kui ta tegi ettepaneku anda valitsusele seaduste kehtestamiseks erivolitusi. Valitsus siiski ei pea ei vajalikuks ega võimalikuks taotleda mis tahes erivolitusi. Valitsus tahab töötada tasakaalustatud demokraatia tingimustes, aga mitte olukorras, kus luuakse tingimusi autoritaarseks juhtimiseks. Kui Ülemnõukogu soovib tõsta oma töövõimet, siis on seda võimalik teha mitmel viisil, ka näiteks Ülemnõukogu struktuuride siseselt, ümber jaotades

funktsioone Ülemnõukogu täiskogu, tema komisjonide, fraktsioonide, presiidiumi ja esimehe vahel. Rahvasaadikuna ja seadusandliku kogu liikmena ei pea ma võimalikuks ei seda, et eespool loetletud kümnekonna seadusandliku akti vastuvõtmine lükkub sügisesse (sellega pannakse kaalule liiga palju, pealegi tekib siinkohal küsimus rahvasaadikute vastutusest valijate ees), ega pea võimalikuks ka seda, et nimetatud aktide läbiarutamine ja vastuvõtmine delegeeritakse väikesele grupile inimestele, ükskõik kas valitsusele või presiidiumile, olgu pealegi tegu meie kõigi poolt lugupeetud kolleegidega. Kõik me peame ühtemoodi nende seaduste eest vastutama, nii nende heade külgede kui ka nende vigade eest. Selleks on meid siia valitud ja volitatud, ei millekski muuks.

Arutelu käigus ilmnis ka kaks tendentsi, mida ma tahaksin nimetada. Osa saadikuid muretseb selle pärast, ja minu arvates alusetult, et valitsus kipub võtma enesele ülesandeid, mis talle üle jõu võivad käia ja mis peaksid kuuluma Ülemnõukogu kompetentsi. Teiselt poolt aga püüdis osa saadikuid oma küsimuste ja märkustega nimelt omistadagi valitsusele funktsioone, mida tegelikult saab täita ainult parlament. Ei ole ju tegelikult põhjust küsida meie käest maareformi ja maaseaduse aluspõhimõtteid või denatsionaliseerimise põhimõtteid jne. Esmalt on vaja ikkagi parlamendi poliitiline otsus nendes küsimustes, seejärel koostab kas Ülemnõukogu ise või mõnikord ka valitsus seaduseelnõu ning alles kolmandas järjekorras annab valitsus välja määrusi ja korraldusi seaduste täitmiseks.

Lõpetuseks ma tahaksin välja öelda veel mõned mõtted, mis tekkisid dialoogi käigus valitsuse ja Ülemnõukogu vahel. Loodetavasti võin nimetada seda dialoogiks, kui valitsus esitas arutamiseks oma tegevusprogrammi, ja teie, kes komisjonides, kes individuaalselt programmi seisukohtadele omapoolselt vastasite. Kõigepealt, mida programm valitsusele andis. Ma rõhutaksin ühte momenti, mida me tööd alustades võib-olla ei osanudki näha. Nimelt soodustas programmi koostamine valitsust ennast mobiliseerima tööks meeskonnaga. Ükski minister ei saanud alustada ainult oma ametkonna jooksva töö koordineerijana, vaid pidi oma valitsusala ja kõiki sellest tulenevaid probleeme analüüsima süsteemis teiste majandustegevuse valdkondadega. Ja ma arvan, et olen üsna täpne, kui väidan, et praegune ministrite kabinet suutis tänu sellele alustada tööd ühtse meeskonnana. Valitsuse programmi koostamisel tekkis ministrite kabinetis uus nähtus, mida võiks nimetada ühise vastutuse fenomeniks. Nüüd rahvasaadikute seisukohalt. Arvame, et andsime teile valitsuse programmi näol väikese käsiraamatu, milles on valitsuse ettekujutus meie ühiskonnaelu vajadustest ja võimalustest. Te teate nüüd, kuidas valitsus määratleb tänase Eesti olukorda, millisel viisil ta ennast sellega seob, mida peab perspektiivseks ja millest alustab. Meie jaoks oli ülimalt kõnekas, kuidas teie valitsusprogrammide reageerisite, mida te meilt küsisite ja mida

konstruktiivselt ise pakkusite, millist nõu meile andsite. Muidugi me oleksime väga tahtnud teada sünteesi, me oleksime väga tahtnud teada, kuidas seadusandja näeb Eesti ühiskonda muutuvana, kuidas me oma uues rollis Eesti Vabariigina tema praegusel iseseisvuse astmel suudame taas lülituda Läänemaailma elunormidesse, et samal ajal meile soodsal kujul säilitada ka side meist idas asuvate NSV Liidu liiduvabariikidega. Me mõistame aga, et kõik see nõuab veel aega, kuni jõutakse peamiseni, kuni jõutakse olukorra sünteesini. On üldtuntud tõde, et seadusandja jätab ebapopulaarsed otsused ikka valitsuse teha. Ja mõlemad, nii seadusandja kui ka tema seaduste täidesaatja teavad hästi selles sisalduvat riski. Otsused hindadest, maksudest ja eelarvest on alati kõigutanud valitsusi ja siis peab valitsusel olema ka teadmine, kindlusetunne, et Ülemnõukogu teda taolistel murdehetkedel piisavalt toetab ja kaitseb. Mõningaid vihjeid selles suunas tegi härra Titma oma valitsusprogrammi analüüsisivas artiklis, kuid me ei tea, kuidas Ülemnõukogu enamik suhtub sellesse probleemiasetusse. Lugupeetud rahvasaadikud, kolleegid! Ma tänan teid valitsusprogrammi kohta tehtud ettepanekute ja soovitude eest ning tahaksin loota, et te ei tunne ennast sellest programmist väljaspool olevate vaatlejatena. Meie vastutus Eesti ühiskonna uuendamise eest peab olema ühine. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma tuletan meelde lugupeetud Ülemnõukogu liikmetele, et tegemist on lõppsõnaga, mitte ettekandega, nii et küsimusi lõppsõna järgi ei esitata. Lugupeetud Ülemnõukogu, meil on jäänud veel veerand tundi lõunavaheajani, võib-olla me peame nõu nendes küsimustes, kuidas paremini seda istungjärku läbi viia ja eriti seda homsel päeval, kus me ootame väga aktiivset komisjonide tööd. Hillar Eller kaasettekandes eelmise päevakorra arutamisel puudutas küsimust homse tööpäeva reglementeerimise kohta. Sõltumatute demokraatide esimees Ülo Uluots on saatnud oma kirjaliku ettepaneku. Tasub arvestada, nimelt jutt puudutab homse päeva tööd ja ettepanek oleks selline, et esimesed kaks tundi anda võimalus töötada saadikugruppidel, et luua eeldus järgneva komisjoni tööks. Järgnevad tunnid anda komisjonide käsutusse ja homse tööpäeva viimane tund, kella 17–18-ni anda uuesti saadikugruppidele, et kooskõlastada järgneva päeva tegevusprogramm. Siin on, mida tasuks arvesse võtta.

Pealelõunasel istungil hakkame me arutama "Riigikontrolli seaduse eelnõu". Mul on veel mõned teadaanded, aga ma annan sõna Illar Hallastele.

I. Hallaste

Austatud juhataja! Tahaksin ette lugeda Eesti Komitee pöördumise Eesti Ülemnõukogu poole: "Seoses 14. juunil 1941. aastal toimunud tuhandete ilmsüütute inimeste vägivaldse küüditamisega Venemaale teeme ettepaneku kuulutada 14. juuni üldrahvalikuks leinapäevaks. Ühtlasi peame vajalikuks muuta 14. juuni töövabaks päevaks ning heisata leinalipud. Tallinnas, 3. juunil 1990. Eesti Komitee juhatus." Ja palve on, et seda küsimust arutaks Ülemnõukogu Presiidium. Aitäh!

K. Raud

Mul on ettepanek katkestada praegune istung ja jätkata seda siis, kui see hullukslänud vilistav aparaat on korda tehtud.

Juhataja

Selle ettepanekuga tuleb vist tõepoolest ühineda.

H. Schotter

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma tahaks teid informeerida ühest kahetsusväärsest intsidendist, mis juhtus 28. mail Rapla haiglas. Ma tuletan teile meelde, et 18. aprillil oli jutt kolmest noormehest, keda Rapla mailt oli sõjaväkke kutsutud ja kellest üks 18. aprillil rööviti Tallinna Psühhoneuroloogia Haiglast. Nüüd on siis järg jõudnud järgmise noormehe kätte. Jutt on nimelt Vorontsovist, kes viibis kuni viimase ajani Rapla haiglas ja kes siis 28. mai hommikul kella 10.30 paiku rööviti ühe sõjaväevormis ja kahe erariides mehe poolt, kes haiglas viibivate patsientide ja personali silme all noormehel käed selja taha väänasid ja viisid ära teadmata suunas. Juhtunut arutati Rapla maakonna volikogus ja soovitati haiglal pöörduda Rapla rajooni prokuratuuri poole ja ühtlasi paluti kohalikku KGB funktsionäri selgitada asja, kuna üks nendest meestest oli nimetanud ennast julgeolekutöötajaks. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Tõesti, tehnika vajab häälestamist. On ettepanek minna praegu lõunavaheajale. Õhtune istung nagu ikka kell 16.00.

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK
TEINE ISTUNG
4. juuni 1990**

Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduseelnõu teine lugemine

Juhataja (Ü. Nugis)

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem töökohtadele, kontrollime kohalolekut. 80 saadikut on kohal.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Jätkame istungi päevakorraga. Meil on praegu käsil 3. päevakorrapunkt, Eesti Vabariigi riigikontrolli seaduseelnõu teine lugemine. Ettekandega esineb majanduskomisjoni sekretär Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Lubage riigikontrolli seaduse teise lugemisega alustada. Alguseks pisut ajalugu. Nagu mäletate, 26. aprillil toimus meil antud seaduse esimene lugemine n.-ö. teistkordselt. Sellel lugemisel esinesid põhjaliku ettekandega töörühma liikmed, esitati hulgaliselt küsimusi ja pärast laekus ka suures hulgas ettepanekuid, märkusi, mille eest komisjon on väga tänulik, eelkõige täname härrasid Uluotsa, Antoni, Priksi, majandusministeeriumi, justiitsministeeriumi. Nende ettepanekutest ja märkustest lähtuvalt arutas komisjon seaduseelnõu teksti põhjalikult läbi ja kuna märkustest ja ettepanekutest suurem osa olid redaktsioonilised, siis ka vastavalt sellele sai seaduseelnõu projekti tekstiliselt muudetud. Nüüd täpsustaks asja. Teksti töödeldi läbi vahetult enne 1. maid ja meil oli kavas esitada ta Ülemnõukogule teiseks lugemiseks 7.-8. mai paiku, kuid asjaolude tõttu on meil ikkagi seaduse eelnõu lugemine lükkunud edasi. Seepärast palub komisjon vabandust nende saadikute ees, kelle töökeeleks on vene keel, nende tekstis ei ole vastavalt 8. mai Ülemnõukogu otsusele muudatusi sees, seal on sellised märksõnad nagu "Eesti NSV" "Eesti Vabariigi" asemel. Palun need kohad ära märkida, kuid venekeelsele tekstile on veel lisatud ka parandusleht, seal on juba vastavalt seadusega kõik kooskõlas.

Kuna ma enne märkisin, et põhiosa ettepanekutest moodustasid redaktsioonilised parandused, tooksin praegu välja ainult sisulised muutused. Paragrahv 1 sai sõnastatud uuesti ja siin hakkab kehtima põhimõte, et riigikontrolli organ ei allu vahetult Ülemnõukogule, vaid ta on iseseisev organ ja allub ainult seadustele. See oleks esimene muudatus. Järgnevalt on üldsätete ossa toodud eelnevast, teisest peatükist § 5, kus riigikontrollil on seaduste algatamise õigus ja õigus teha ettepanekuid. See oli teise peatüki § 7. Järgnevalt § 7 lõige 3, härra Uluotsa parandus. Siin komisjon ei leidnud ühist meelt ja paneb ette Ülemnõukogul läbi arutada, kuidas asi otsustada. Küsimus on selles, et lõigus 3 on eelkontrollifunktsioon. Riigiasutuste ja ettevõtete ning riiklike organisatsioonide poolt kavandatud toimingute otstarbekus, kui nende väärtus on enam kui 2,5 miljonit rubla või 250 000 valuutarubla. Selle küsimuse üle sai tihedalt vaieldud ja tõime selle Ülemnõukogu ette, paluks sellel teemal avaldada mõtteid ja arvamusi ja ka hääletus läbi viia. Paragrahv 7 lõik 6 sai ka muudetud, vanas tekstis oli mõiste "aktsia kontrollpakk", täpsustasime seda mõistet. Paragrahv 10, siin on volituste küsimus. Riigikontrolli volituste tähtaeg on 7 aastat, nüüd on siia lisatud variant, et volituste lõppemisel võib teda samasse ametisse tagasi nimetada vaid üheks volituste perioodiks, mis sisuliselt tähendab seda, et riigikontrolör võib olla sisuliselt kaks korda ühes ametis. Kui me selle piirangu ära võtame, siis muud piirangut riigikontrolöril ei ole kui 65 eluaastat, nii et siin paluks ka mõtteid avaldada. Järgnev muudatus on seotud riigikontrolli nõukoguga. Vanas redaktsioonis ei tulnud välja, et ta on nõuandev organ. Nüüdses redaktsioonis on selgelt määratletud, et riigikontrolli nõukogu on nõuandev organ, kes annab adekvaatset informatsiooni riigikontrolörile, kes siis võtab vastavalt otsuseid vastu. Seaduse viimane § 48: riigikontrolli nõukogu tegevuse lõpetab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu. Vanas redaktsioonis seda punkti sees ei ole.

Lõpetuseks. Komisjon on seisukohal, et antud seadus, arvestades ettepanekuid, märkusi ja alternatiivettepanekuid, tuleks vastu võtta. Sest kui lugeda esimest paragrahvi, siis üks tema funktsioonidest on riigivara säilivuse tagamine. Antud hetkel toimub meil n.-ö. anarhiline privatiseerimisprotsess, kus riigivarde säilimisega ei ole just kõige paremad lood. Antud institutsioon kui riigikontroll tuleb ellu äratada, tööle panna ja selle kohaselt on töötatud välja vastav Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi riigikontrolli seaduse rakendamise kohta. Loen ette: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: teha Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumile ülesandeks esitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogule 10 päeva jooksul ettepanek riigikontrolöri ametisse nimetamise kohta, kehtestada Eesti Vabariigi riigikontrolli seaduse rakendamise kord." Nimetame riigikontrolöri ametisse, siis saame ka selle organisatsiooni käima lükata. Minu poolt on kõik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Millised on küsimused ettekandjale? Valeri Kois.

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Jälle on nii, et mina esitan esimesena küsimusi, nähtavasti ma reageerin kiiremini. Mul on selline küsimus. Eelmisel arutelul tehti konkreetne ettepanek, et kui me moodustame mingi uue organisatsiooni või asutuse, siis on selle otstarbekuse põhjendamiseks vaja lisada vähemalt selle moodustamise ja ülalpidamise kulude eelarve. Nagu ma mäletan, seda ettepanekut tagasi ei lükatud. Siis on mul küsimus, miks seda tingimust ei ole täidetud. Seda esiteks. Teiseks. Kuigi esitatud projekti on muudetud, ei ole seda piisavalt muudetud, ebapiisavalt on põhjendatud sellise riikliku organi moodustamise vajadust. Tahaksin teada, kas meie valitsus on nõus, kas see organ moodustatakse tema algatusel või mitte. Ja kolmandaks. Te rääkisite praegu privatiseerimisest kui protsessist, mis võib põhjustada anarhiat. See võib juhtuda ainult juhul, kui meie teiega Ülemnõukogus jätame selle ainult valitsuse hooleks ega võta vastu privatiseerimise seadust. Ma ei arva, et mingi uus kontrolliv organ võiks anarhiat välistada, kui me ei võta vastu seda seadust. Üldiselt näib mulle, et kontroll kontrolli üle on vana, ütleme, nõukogude kogemus, mis ei ole ennast õigustanud.

K. Koha

Esimesele küsimusele vastuseks: komisjon ei ole pidanud vajalikuks ära paljundada antud õiendeid ja struktuure, mida esitasid meile töörühma liikmed. Kui on soovi, siis ma loeksin selle õiendi ette, siin on need märkused olemas teie küsimusele vastuseks. Sest riigikontrolli formeerimise n.-õ. aluseks oleks rahandusministeeriumi kontrolli ja revisjonivalitsuse liikmeskond. Siin on kirjutatud selliselt: "Eesti NSV riigikontrolli moodustamisel on ette nähtud Eesti NSV Rahandusministeeriumi kontrolli-revisjonivalitsuse likvideerimine". 1990. aastal on eraldatud 31 koosseisulisele töötajale ülalpidamiseks 184 700 rubla töötasufondi ja II poolaastaks 92 400 rubla. Kui nüüd üldiselt ette kanda, siis on mõeldud kogu töötajate arvu, see on nüüd orienteeruvates suurustes 100, nendest spetsialistide arv, kes tegeleb tegeliku revideerimistööga, on 72, teenistujate arv on 10, abipersonali arv on 10 ja juhtivtöötajate arv on 8. Kui nüüd võrrelda ametkondliku kontrolli ja revisjoniaparaadi koosseisu, siis see oli 161 üksust. Nii et kui selle aasta seisuga võtta, siis kogukulutused on planeeritud kahes variandis. Riigikontrolli koosseisu arvestuses ülalpidamiskulud moodustavad 640 000 rubla aastas ja pooleks aastaks on sellest siis 320 000 rubla. Kui aga

kontrollida ainult eelarvest finantseeritavaid asutusi ja organisatsioone, siis vajalik personali koosseis on 60 üksust, aasta ülalpidamiskulud on 380 000 rubla, aasta lõpuni siis 190 000 rubla. Sellised oleksid orienteeruvad arvud kogu süsteemi ülalpidamiseks esialgselt. Muidugi, kui peate vajalikuks, siis need materjalid paljundatakse. Siin tõstatati siiski küsimus, kas kontroll on ikkagi vajalik. Me arvestame seda, et praegu on ettevõtteid ja organisatsioone, mis on kohaliku omavalitsuse ja riigi alluvuses, 1000–1100. Ja 400–450 on riigi poolt finantseeritavad ettevõtted, organisatsioonid. See on ikkagi väga suur arv ja paneb mõtlema, et neid ettevõtteid on vaja siiski kontrollida, kas nad täidavad seadusandlikke akte oma majanduslikus töös. Ja eriti praegu, kus meil on algamas omaniku konkretiseerimisprotsess, § 1-s on ikkagi kirjas mõiste, et kontrollitakse seaduslikku otstarbekust ja riigivarade säilivust, seda ei ole punktist keegi maha võtnud.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, ma juhin teie tähelepanu sellele, et praegu kehtiva reglemendi järgi on ühel sõnavõtjal õigus samal teemal kaks korda sõna võtta või kaks korda küsimusi esitada.

P. Priks

Lugupeetud ettekandja! 1. peatüki 5. punktis on kirjas "riigikontrollil on seaduse algatamise õigus" jne. Ja täna välja pakutud uue reglemendi projektis seda ei ole antud. Siin on kahe uue projekti vahel vastuolu, selle peaks vist kohe alguses kõrvaldama.

K. Koha

Ma arvan, et selle küsimuse saame ära kooskõlastada koos reglemendiga. Juhin teie tähelepanu sellele, et riigikontroll oli ka omaaegses Eesti Vabariigis. Ja ta oli väga vajalik organisatsioon. Igasuguse finantstegevuse, majandustegevuse juures on kontroll vajalik. See on aabitsatõde.

R. Järlik

Minus tekitas küsimuse § 14, mille esimene lõik kõlab nii: "Riigikontrolör võtab vastu otsuseid, mille peale võib seaduses ettenähtud korras kaevata kohtusse." Kas tuleb seda mõista nii, et riigikontrolör nii või teisiti võtab vastu sandi otsuse, mille peale teda võib ka kohtusse kaevata, või tuleb mõista hoopis nii, et kohtusse võib kaevata seda, kelle suhtes või kelle kohta otsus on vastu võetud?

K. Koha

Kõigepealt, § 14 ei ole mitte sellisena mõeldud, et riigikontrolör võtab vastu n.-ö. kontrollitava suhtes otsuseid. Ta võtab vastu otsuse antud revideerimisakti kohta, kuhu see otsus suunata. See otsus ei ole kontrollitava kui subjekti või isiku suhtes. See ei ole kohtuotsus.

J. Telgmaa

Ma paluksin härra Kohal olla nii kena ja anda mulle natuke seletust, tahan küsida § 7 p. 6. kohta. Minule on mõnevõrra arusaamatu see, et teine pool alates sõnast "või": ... või kui abilised aktsiaseltsid ja riik kokku omavad ... Aktsiaselts ei ole omanik, ta ei saa ka midagi omada. Esimese poolega olen nõus. Mulle tundub, et lause teine pool kordab esimest poolt. Või on siin mõeldud äkki midagi muud? Aktsiaselts ei saa põhimõtteliselt omanik olla, aktsionär on omanik. Aga kui aktsiaseltsid moodustavad ühisomandi? Me läheme nüüd otsapidi omandiseadusesse.

K. Koha

Seda küsimust tuleb veel täpsemalt arutada.

Juhataja

Ma oletan, et ettekandja täpsustab seda lõiku ja saab veel täna sellel teemal võimaluse küsimusele vastata.

A. Paju

Mul oleks kaks pisiküsimust. Esimene tuleneb §-st 6, kus on määratletud, millele tuginedes tegutseb loodav organ ja siin on nimetatud Eesti Vabariigi konstitutsioon. Siit küsimus: milline, kas olnud, olev või loodav?

K. Koha

See on mõeldud tulevikku.

A. Paju

Teine küsimus: §-des 30 ja 32 p. 1 kätkevad mõte – kas need oma loomult ei ole vasturääkivad? Üks määratleb ära, et revideerima peab nii, et ei segaks protsessi. Samal ajal me ütleme, et revideerimise käigus peab looma selleks kõik tingimused? Ma ei saa sellest aru.

K. Koha

See küsimus tekitab meis endis ka mõtteid, aga igasuguse kontrolli jaoks on siiski vaja piisavalt faktimaterjali ja on ka mõeldamatu, et revident läheb neid ise omal käel otsima. On mõistlik, kui need faktid talle siiski võimalikus vormis kätte antakse.

J. Põld

Mul on selline küsimus: kui palju antud seaduse projekt kopeerib oma tegelikkuses Eesti NSV rahvakontrolli põhimäärust või põhikirja. Näiteks, esimese peatüki §-s 3 "riigikontroll asub Tallinnas, ta võib määrata osale oma töötajatest alatise töökohti ... seejuures eraldavad kontrollimiseks ning revideerimiseks vajalikud tööruumid ja sidevahendid need asutused ja organisatsioonid, keda nad kontrollivad" jne., jne., kusjuures 5. peatükk lõpeb väga ilusate vanade traditsioonide kohaselt. Seepärast toetan ma oma naabri Valeri Koisi küsimust, kui palju selline institutsioon teie arvates üldse vajalik on?

K. Koha

Ma pean tunnistama, et mul ei ole au teada rahvakontrolli põhimäärust ja ma usaldan töörühma liikmeid, kes on võtnud aluseks eesrindlike Lääne-Euroopa maade riigikontrolli seadused, ka meie põhijanaabrite riigikontrolli seadused ja ka omaaegse Eesti Vabariigi riigikontrolli seaduse. Minu teadmiste kohaselt on olnud need selle seaduse aluseks. Kuivõrd need seadused mõnes mõttes luseehituselt kattuvad, see on iseküsimus. Ja kui nii võtta, siis Nõukogude Liidus väljaantud seadused on ju väga head seadused, aga miskipärast neid ei täideta. Ja siiski, riigikontroll on vajalik, ma kordan veel kord, et rahvakontrolliga tal ei ole mitte midagi ühist. Ta on siiski moodustatud teistel alustel, tema juhtimisprintsip on hoopis teine ja ta kontrollib rangelt ainult seaduslikkust, otstarbekust ja riigivarade säilivust, see on tema põhifunktsioon. Rahvakontrolliga siin ei ole mitte midagi pistmist.

A. Kõo

Siin oli juba mitu korda öeldud, et kontroll on vajalik ja ma arvan, et selles keegi ei kahtle. Sellest, et ta vajalik on ja me ka seaduse vastu võtame, jääb üksi väheks. Oma praktika põhjal tean ma seda, et igasugused kontrollisüsteemid, olgu nad nii võimsad ja kõlavad kui tahes, aga kui ikkagi nende tegevusel ei ole taga konkreetset jõudu, kui nende otsuseid, ettekirjutusi, nõudmisi ei täideta, siis nad ka realselt tegutsema ei hakka. Minu esimene küsimus: kas teil oli arutamisel see probleem? Võtame näiteks sellesama § 39, kus on öeldud, mida saab riigikontroll teha: saadab materjalid, andmed kas vastavale kõrgemalseisvale juhile või koguni

uurimisorganile. Mis siis ikkagi järgneb, kui materjalide kontrolli tulemuste saatmisele kõrgemalseisvate organite poolt ei reageerita? Teine küsimus on sellesama § 39 kohta. Mida antud juhul mõistetakse olulise kahju all? Me teame, et olulise kahju mõistet kiputakse erinevalt mõistma. Mida antud juhul silmas on peetud? Ja kolmas küsimus tuleneb mul ühest eelmisest küsimusest, mis oli esitatud § 14 kohta, et riigikontrolör võtab vastu otsuseid, mille peale võib edasi kaevata kohtusse. Lugupeetud ettekandja sõnadest ma sain aru, et edasi kaevata või kohtusse kaevata võib selle peale, kui riigikontrolör suunab need kontrollimaterjalid kellelegi. Ma tahaksin sellele otseselt vastu vaielda. Minu arvates võib kaevata kohtusse siis, kui riigikontrolör teeb mingi sisulise otsuse, millega ei olda nõus, aga materjalide saatmine uurimisorganitele või kõrgemalseisvatele organile, selle peale kohtusse kaebamine peaks küll nonsens olema. Või ma sain sellest viimasest probleemist lihtsalt valesti aru?

K. Koha

Selle § 39 juures oli ka komisjonis mitmeid vaidlusi, sest antud elufilosoofia on ikka jälginud printsiipi, et kui on avastatud mingisugune puudus elus, kui ei ole täidetud mingit instruksiooni, siis on kohe seesama organisatsioon leidnud n.-ö. karistusmeetme. Kuid kui me tahame rääkida võimude lahususe printsiibist, siis tuleb ka need asjad omavahel ära lahutada ja riigikontrollil on siiski ainult selle kontrolli funktsioon, fakti teatavakstegemise funktsioon, karistavat funktsiooni tema peale panna ei saa. Sest siis me taastame põhimõtteliselt sama olukorra, mis on siiamaani olnud, tähendab, et kõik on ühtedes kätes – kontrollimine ja karistamine, tähendab, need tuleb ikkagi lahutada. Kontroll on sõltumatu, sellega tagame tema revideerimise usaldusvääruse ja nende usaldusväärsete andmete kohaselt peab siis ka vastavalt kas karistama või mingi muu otsuse vastu võtma vastav organisatsioon, kellele siis see revideerimisakt antud juhul on suunatud. Kui ministeerium antud küsimusega hakkama ei saa või sellele ei reageeri, tuleb see küsimus edasi viia valitsuse tasemele, kui valitsus sellega ei tegele, siis tuleb ta loomulikult juba meie pädevusse. Aga ma arvan, et elus ei hakka see süsteem sellisel moel tööle.

Juhataja

Suur tänu! Ma tuletan meelde, et peame järge ka küsimuste esitamise arvu kohta. Valeri Koisil on juba kolm küsimust.

V. Kois

Mul on ikkagi kaks küsimust. Kelle algatusel see projekt üldse arutusele pandi? Missugune valitsuse, ministeeriumi jne. algatusgrupp seda tegi. Teiseks. Kuidas hakkab riiklik kontroll kontrollima esmajoonel valitsuse ja ministeeriumide otsuseid ja tegevust, samuti riiklikule sektorile kuuluvate ja jällegi valitsusele alluvate ametkondade ja ettevõtete otsuseid ja tegevust, missugune on valitsuse arvamus selle projekti kohta? Kas see projekt oli ekspertiisis või kas Ministrite Nõukogu avaldas selle kohta arvamust?

K. Koha

Selge. Riigikontrolli seadusega on töötatud juba pikka aega. Nagu ma enne märkisin, me tegime oma koosseisuga esimese lugemise, kuigi eelmine Ülemnõukogu koosseis oli teinud oma lugemise ära. Selle initsiatiivi taga on endised rahvakontrolli töötajad ja ka rahandusministeeriumi keskrevisjoni töötajad. Tähendab, nad on asjast, niipalju kui mina seda mõistan, omal moel aru saanud, et antud rahvakontrolli süsteem ei saanud sellisel moel edasi funktsioneerida ja on vaja luua kvalitatiivselt uus süsteem, mis vastab meie uueva riigikorralduse vajadustele. Tähendab, see initsiatiiv on sealt tulnud. Kuivõrd nüüd valitsusest otseselt, sellele jään ma vastuse võlgu, kuid justiits- ja rahandusministeeriumilt ja majandusministeeriumilt on saadud vastavad kirjad. Me oleme teinud pöördumisi nende poole, saatnud seaduseprojektid, ja sealt ka saanud vastused, kus mingit halvaksapanu ei ole olnud, kõik on heakskiitev, on olnud ainult sisulisi märkusi.

E. Tupp

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Koha! Ma ei jõudnud küll eriti tähelepanelikult läbi lugeda, aga ma avastasin siin siiski ühe niisuguse omapära. Ülemnõukogu saab praegu selle projekti järgi mõjutada riigikontrollisüsteemi laienemist ainult eelarve kaudu. Ma ei lugenud siit küll muud välja. Järelikult, struktuuri üle ei saa meil mingit kontrolli olla, ainult see, mis me siis suudame puht rahaga mõjutada. Ja teine asi veel: millega on motiveeritud seitse aastat? Ma leian, et peaks siiski olema viis aastat ja kaks tähtaega. Seitse aastat on minu arvates väga pikk aeg? Nii et palun vastata.

K. Koha

Hakkame tagantpoolt peale. Ajalise kestvuse suhtes anti esimesel lugemisel küllaltki põhjalik seletus. Küsimus on järjepidevuses. Kui Ülemnõukogu lõpetab oma töö, siis riigikontroll, funktsioon ja töö peab jätkuma. Antud hetkel, kui peaks nüüd Ülemnõukogu vahetuma,

vahtuvad ka kõik tema poolt moodustatud või nimetatud organisatsioonid, siis tekib selline vaakumi moment, tühjus ja tagajärjed võivad olla ettearvamatud. Selles mõttes 5 aastat ongi ajaline nihe, et järjepidevus riigivõimus säiliks, selles mõttes ka kontrollifunktsioonis. Kuidas selles mõttes tähtaegadega on, see on nüüd iseküsimus, seda otsustab Ülemnõukogu. Kogu filosoofia hakkab meil tegelikult rajanema ikkagi sellel põhimõttel, et kui me tahame seaduseriiki, õigusriiki, siis me peame hakkama juhinduma üldiselt kokkulepitud reeglitest. See tähendab seadustest. Ja Ülemnõukogule võtta nüüd niisugust administratiivaparaadi funktsiooni oleks liiast. Ülemnõukogu põhiprodukt on seadus. Ja vastavalt seadustele hakkab ka riigikontroll tegutsema.

Samas nimetab riigikontrolõri Ülemnõukogu. See on üks hoob, millega riigikontrolli hoitakse, nagu õeldakse, ohjes.

Teine hoob on ju eelarve, mille kinnitab ka Ülemnõukogu. Ühtlasi on ka riigikontrolli lõpetamine Ülemnõukogu pädevuses, nii et siin ei tohiks vastuolu tekkida, aga et riigikontroll saaks tegutseda iseseisvalt, siis ongi antud talle iseseisva riigiorgani funktsioon. Meil ei ole vaja hakata looma situatsiooni, et nüüd Ülemnõukogu on ülim haldusaparaat. Seda minu arvates ei ole vaja. Me peame hakkama võimused lahutama.

J. Põld

Härra Koha, mul on siiski veel päris mitu küsimust. Riigikontroll on Eesti Vabariigi seadustele alluv majanduskontrolli teostav riigiorgan, vt. § 1. § 3. Riigikontroll asub Tallinnas. Kas majandustegevus toimub tõesti ainult Tallinnas? Riigikontroll võib määrata osale oma töötajatest alatisi töökohti ka teistesse linnadesse, võib, aga ei pea. Kas riik on siis ainult Tallinn? Küsimus: riigikontrolli pädevusse ei kuulu Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga tegevuse kontrollimine. Kes neid kontrollib, milline institutsioon? Kui riigikontroll teostab majanduskontrolli, milline roll võiks siis olla tulevasel maksuametil, mis ilmselt formeerub praegustest rahandusosakondadest.

Siis 3. peatüki kohta. Riigikontrolõri ja selle asetäitjate määramised, volitused, töö valdkonnad on paljus kattuvad. Riigikontrolõri asetäitja § 17 3. lõike kohaselt teeb ettepanekuid kontrolli efektiivsuse tõstmiseks. Mida selle all mõistetakse? 4. lõike kolmandas peatükis § 23 ja 24, kus riigikontrolli nõukogusse kuuluvad riigikontrolõr, tema asetäitja ja peakontrolõrid, see nõukogu on nõuandev organ. Millist nõu ta annab? Kellele ta annab jne., jne.?

Mul on tunne, et see seaduseelnõu on üsna toores, kuna ta ilmselt sellisele hulgale küsimustele ei suuda üldse vastata.

K. Koha

Kas riigikontroll asub Tallinnas või mujal, minu meelest ei ole see nüüd küll põhimõtteline küsimus. Riigikontroll võib asuda ka mujal. Kuid antud hetkel on Tallinn siiski meie pealinn ja selline organ nagu riigikontroll võiks ju Tallinnas täitsa vabalt asuda. Hr. Põld esitas nii palju küsimusi ja ütles, et seaduseelnõu on toores, kuid ma ei näinud hr. Põldu komisjoni töös osalemas, kus seda seaduseelnõu oleks võinud viimistleda äärmise põhjalikkusega. Mis puutub riigikontrolöri asetäitja ja nõukogu omasse, siis riigikontrolli asetäitja on asetäitja, siin on tööfunktsioonid ära määratletud, see on mõnes mõttes ka ühe organisatsiooni põhikiri. Kuna riigikontrolli tööd juhib riigikontrolör, siis ainuisikulist otsust vastu võtta on teatavasti küllalt raske ja on vaja ikkagi selget ja täpset informatsiooni ja nõuandev organisatsioon – riigikontrolli nõukogu – ka seda funktsiooni täidab. Nii et siin ei ole ka vastuolu. Aga ma ütlen veel kord, kui hr. Põld leiab, et seaduseelnõu on toores, siis ma paluksin järgmine kord põhjalikumalt tutvuda sellega komisjonis.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Kuna Valeri Kois on oma limiidi lõhki küsinud, siis ma ikkagi tahaks ühe tema väga olulise mõtte küsimuse vormis sõnastada. Nimelt see, et selles seaduse projektis ei ole käsitletud firmasaladust, ärisaladust, aga ärisaladused võivad olla ka riiklikul ettevõttel ja riigikontrollil peaks siis olema mingi kohustus ärisaladuse suhtes. Seda alalõiku selles seaduses üldse ei ole, riigikontrollil peaks olema kohustus mitte välja anda firmasaladusi.

K. Koha

Me võtame selle ettepaneku arvesse.

J. Telgmaa

See on hr. Koisi ettepanek, ma veel kordan.

K. Koha

Ma ei kuulnud seda. Ma pean ütlema, et küsimusi esitatakse kolm järjest.

Juhataja

Kas on ammendav vastus küsimusele? Suur tänu Kalju Kohale. Kuna seaduse eelnõu teine lugemine eeldab probleemi põhjalikku arutelu, siis ma avan läbirääkimised. Kes soovib sõna

seaduseelnõu kohta? Praegu ei soovita sõna, peame siis nõu mõningate ettepanekute suhtes. Üks hetk. Aleksandr Labassov.

A. Labassov

Lugupeetud esimees! Lugupeetud saadikud! Ma luban endale teha mõned märkused seaduse konkreetsete paragrahvide kohta.

Paragrahv 9. Teen ettepaneku täiendada seda paragrahvi pärast punkti, muutes selle komaks: "mis sisaldavad soovitusi riigi vara ja finantside efektiivsema kasutamise kohta". Miks nii? Sellepärast, et kogu seadus on koostatud selles vaimus, et riigikontroll oleks puht kontrolliv organ, kontrolöre on meil rohkem kui vaja, aga inimesi, kes võiksid anda soovitusi efektiivsema majandamise kohta, ei ole kahjuks palju. Seepärast, kui riigikontrollil on kõikehõlmavad revideerimise õigused, arvan, et poleks paha panna talle ka mõningad kohustused.

Edasi. Paragrahvi 32 alapunkt 6. Siin öeldakse, et esitatakse ettepanek revisjonide kontrollimisel väljaselgitatud puuduste jne. kõrvaldamise kohta. Ent see on pandud kirja riigikontrolli õigustesse. Seepärast oleks põhjendatud viia see alapunkt viimase lõikena paragrahvi 28 juurde, kus on kindlaks määratud kohustused.

Edasi paragrahv 35. Võtame turusuhete seisukohast, teiste ettevõtete spetsialistide minu ettevõtte kontrollimisest osavõtu seisukohast. Ma pean silmas, et turusuhete korral on olemas konkurents ja kommertssaladused. Firmale A ei meeldiks, kui firma B spetsialistid kontrolliksid riigikontrollina tema finantstegevust. Finantstegevust kontrollides võib välja selgitada mida tahes, kaasa arvatud selle ettevõtte hoolega varjatud unistused. Seepärast arvan, et seda paragrahvi pole vaja.

Edasi paragrahv 40. Siin just räägitaksegi kommerts-, riigi- ja muudest saladustest viimases lõikes, kuid ma arvan, et see paragrahv on vaja lõpetada sõnadega, et riigikontroll vastutab seadusega ettenähtud korras nende saladuste hoidmise ja kaitsmise eest. See on lühidalt kõik, mida ma tahtsin öelda selle seaduse mõnede paragrahvide kohta.

J. Jõerüüt

Ma ei tea, kas ma sõnastan paljude mõtteid, aga väikese liberaaldemokraatliku rühmituse mõtteid kindlasti. Asi on nimelt selles, et meil ei ole hetkegi kahtlust, et komisjon on töötanud selle seaduse projekti kallal põhjalikult ja tõsiselt. Ja nende poolest võib-olla on see asi 99,5% valmis, aga saadikuna olen mina praegu situatsioonis, nagu enamus meist, et 8 lehekülge seadusprojekti maandus laua peale natukene aega tagasi ja ka parimal juhul ei õnnestu seda

välkkiirelt läbi lugeda. Ma arvan, et see seletabki praegu asjaolu, miks kõnesoovijate tahvel on tühi. Ei protestiks, ei kiidukõneps ei ole praegu lihtsalt võimalust, sest me ei ole lugenud seda asja.

Juhataja

Suur tänu! Otsustame, mida me võtame ette tehtud ettepanekutega, mis sisuliselt puudutavad üksmeelselt ühte paragrahvi, s.o. § 5. Probleem seisneb selles, et saadikud arvavad, et seaduste algatamise õigust ei maksa anda liiga laiale ringile, ja on ettepanek panna ta kohe hääletamisele. Lugupeetud Ülemnõukogu, praegu oleme me kõik väga kidakeelsed. Mida arvatakse sellest, kui me kuulutaksime praegu väikse vaheaja ja annaksime majanduskomisjonile võimaluse tööd teha, võttes arvesse juba tehtud märkusi, ja jätkame mõne aja pärast ja siis me tuleme selgusele, kas teisest lugemisest saab täna asja või ei. Kas ollakse nõus niimoodi? Ei pea hääletama? Kas majanduskomisjonile piisaks 30 minutist? Kalju Koha? Piisab. Siis on vaheaeg 17.15-ni.

V a h e a e g

Juhataja

Palun asugem töökohtadele. Vast oleks õigem kohaloleku kontroll läbi viia siis, kui me oleme jõudnud juba otsustamise faasi. Kahjuks palju ikka hilinetakse veel. Jätkame päevakorraga. Enne kui me anname sõna ettekandjale, Jaak Jõerüüt.

J. Jõerüüt

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud saadikud! Liberaaldemokraatlik saadikugrupp teeb ettepaneku katkestada Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduseelnõu teine lugemine üheksandal istungjärgul. Ja lähtudes nimelt sellest, et paljud saadikud ei ole saanud sellega põhjalikult tutvuda. See ettepanek on meie arust kõige konstruktiivsem, mida saab praegu üldse teha. See tähendaks, et selle istungjärgu jooksul on kõigil võimalus seaduse projektiga tutvuda, oma ettepanekud majanduskomisjonile kirjalikult anda ja meie konstruktiivse ettepaneku teine pool on see, et praegu katkestada ning jätkata teist lugemist kümnendal istungjärgul sõnavõttude ja aruteludega. Tänan!

Juhataja

Ma palun, Jaak Jõerüüt, esitada kirjalikult. Aleksandr Gussev.

A. Gussev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud saadikud! Lugesin tähelepanelikult läbi seaduse Eesti riigikontrolli kohta ja tulin mõttele, et me loome veel üht aparati, kes hakkab kontrollima ja tõlgendama seadusi nii, nagu talle meeldib. Ma saan aru nii, et kui me liigume turumajanduse poole, peab ainsaks kontrolliks olema rahandusinspektor. Mul on teistsugune ettepanek – võtta see seadus riigikontrolli kohta arutluselt ära ja tulla selle juurde tagasi, kui seaduse järele tekib vajadus.

Juhataja

Suur tänu! Palun see ka esitada kirjalikult. Vast enne, kui me jätkaksime sõnavõttude või kõnedega, me peaksime otsustama, kuidas me suhtume juba tehtud ettepanekutesse. Kui Ülemnõukogu aktsepteerib tehtud ettepanekuid, siis langeb ära tarvidus sõnavõttude või kõnede järele.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Meil on vaja otsustada, ja sellest otsusest oleneb, kas me jätkame läbirääkimisi. Liberaaldemokraatlik saadikurühm teeb ettepaneku katkestada riigikontrolli seaduse teine lugemine sellel istungjärgul ja jätkata arutelu kümnendal istungjärgul. Kes on selle ettepaneku poolt? Palun hääletada! Ma vabandan, enne me kontrollime kohalolekut. Kohal on 85 saadikut. Ma ütlesin siiski, see ei ole praegu ainult maitseküsimus. Me oleme kuulnud ära ettekande, oleme vastanud küsimustele ja pidanud läbirääkimisi. Läbirääkimiste tulemusena on ettekandja valmis pidama ettekannet. Saadikuterühm on enne ettekande pidamist teinud ettepaneku panna hääletamisele: lõpetada küsimuse arutelu. Mul ei ole mingit alust käituda teistmoodi. Kõigepealt, panna see ettepanek hääletusele, see on saadikurühma ettepanek.

Ü. Uluots

Sõltumatud demokraadid leiavad seda, et see seadus on täiesti vastuvõtuküps ja öelda seda, et teksti ei ole majanduskomisjon jaganud välja, siis otsige oma paberites ja te leiate, et tekst jagati välja 3 nädalat tagasi ja praeguses tekstis on tehtud ainult 2 parandust, nii et saadikutel oli aega 3 nädalat selle seaduseelnõuga tutvumiseks. Ja ma ei näe mingit põhjust, et seda täna mitte vastu võtta ja edasi lükata. See on esiteks. Teiseks, ma tunnetan seda, et ei suudeta teha vahet rahvakontrolli ja riigikontrolli vahel. Me pole harjunud sellega, et keegi kontrolliks riigieelarve täitmist ja riigirahade kulutamist, aga see on riigikontrolli eesmärk, rahvakontroll ei tegelnud sellega mitte kunagi. Ja miks ma tahtsin kõnet võtta, sellepärast et ma tahtsin selgitada oma ettepanekut eelkontrollist. Kui mulle ei anta sõna, ei ole midagi teha.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, võimalik, et mina kui rahvasaadik oman täpselt samasugust arvamust, kuid mul ei ole mingit alust ignoreerida ühe saadikurühma omapoolset nõuet panna see hääletamisele. Praegu panen hääletusele liberaaldemokraatide nõudmised. Loen veel ette. Liberaaldemokraatlik saadikurühm teeb ettepaneku katkestada riigikontrolli seaduse teine lugemine sellel istungjärgul ja jätkata seda lugemist kümnendal istungjärgul. Kes on selle ettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 32 saadikut, vastu 44 saadikut, erapooletuks jäid 7. See ettepanek ei leidnud heakskiitu. Nüüd palun Gussevi oma. Nii kaua kui rahvasaadik Gussev formuleerib oma ettepanekut kirjalikult, kuulame sõnavõtte. Nikolai Zahharov.

N. Zahharov

Arutades täna valitsuse programmi, me kujutame endale täiesti selgesti ette meie vabariigi tulevast majandust. Sellest kujuneb era-, kooperatiivsete, aktsiaettevõtete ja loomulikult riiklike ettevõtete kogum. Igal omanikul on oma kontrollivorm. Kooperatiivse, aktsiaettevõtte ja muude omandivormide süsteemis teostavad seda funktsiooni nende revisjonikomisjonid, kes tegutsevad vastavalt oma põhikirjale. Riigiomandi omanikeks on ministriumid ja ametkonnad, kes peavad kontrollima alluvaid ettevõtteid. Seepärast näen ma seaduses, mida me täna arutame, tegelikult püüdu veeretada vastutus ministriumidelt riigikontrolli uuele pealisehituslikule vormile. Peale selle osutatakse seaduses, et kui riigikontroll tunnistab mingi tehingu ebaotstarbekaks, ministrium aga peab vajalikuks see ikkagi sõlmida, siis ei vastuta ta võimalike tagajärgede eest. Järelikult on riigikontroll tegelikult ainult puht soovitava iseloomuga, ei vastuta oma otsuste eest, mis äratav kahtlust, kas ta suudab tagada efektiivse kontrolli.

Kõigest sellest lähtudes pean vajalikuks, et valitsus töötaks välja abinõud, mis tagaksid kontrolli riigi- ja ühisomandi üle, ning töötaks edasi selles suunas. Kuid täiendavate riigikontrolliorganite moodustamist pean ebaotstarbekaks. Mis puutub saadik Uluotsa arvamusse eelarve kontrollimise kohta, siis seda funktsiooni peaks täitma Ülemnõukogu vastav komisjon. Seega pöördume me selle seaduse vastuvõtmisega tagasi stagnaaja valitsemisvormide juurde, mis satuvad vastuollu juba moodustatud maksu- ja rahandusinspektsiooni ning muude kontrollitalitustega. Seepärast toetan ma saadik Gussevi ettepanekut võtta see seaduseelnõu arutluselt ära.

Juhataja

Suur tänu! Kas Kalju Koha enne ettekande lugemist tahab sõna võtta kohapealt? Siis ma palun veel oodata natuke.

Ma panen hääletusele rahvasaadik Gussevi ettepaneku. Ma loen ette vene keeles rahvasaadik Gussevi ettepaneku: Хозяйственная политика правительства предусматривает коренное изменение отношений собственности, обеспечение самостоятельности и целостности экономики и переход на рыночное хозяйство посредством экономической реформы. Поэтому считаем, что наличие какого-либо контроля, кроме финансового, налогового, нецелесообразно.

Kes on selle ettepaneku poolt? Palun hääletada! Põhimõte on selles, et ei ole vaja üldse kontrolli. Selle ettepaneku poolt on 23 saadikut, vastu 20 saadikut, erapooletuks jäi 8. Ettepanek ei leidnud heakskiitu.

K. Koha

§ 3 kohta, kas ikka Tallinnas või mujal. Ma arvan, et see küsimus ei vääri arutamist, see ei ole printsiipaalne küsimus, kuhu asub n.-õ peakorter. On loomulik, kui revidendi töökoormust arvestada aastase mahuga ja määrata revidendi töökoht lisaks Tallinnale Tartusse, Narva, Valka või kuskile teise kaugemasse punkti Eestimaal, et hoida ära ülekulusid.

Järgmine, § 5. Härra Peet Kask tegi siin ettepaneku jätta välja § 5-st lõik "seaduste algatamise õigus" ja § 12 lõik 6-st "algatab seadusi". Komisjonis me arutasime seda küsimust ja üldtõde on selline. Enamus meie varasid on riigi käes, ta haldab neid ja riigikontrolli tegevuses tulevad välja üldistused. Need võetakse kokku ikkagi riigikontrollis. Ühes või teises asjas kas kisub kiiva või läheb paremuse poole ja kes siis muu kui riigikontroll on see organ, kellel võiks olla initsiatiiviõigus ühe või teise seadusandliku akti algatamise suhtes. Seetõttu komisjon asus seisukohale, et § 5 jätta sellisel kujul, nagu ta praegu on.

§ 7 lg. 3 puhul arvan, et härra Uluots selgitaks oma mõtet ise siin kõnepuldis, nii et kui ma ära lõpetan, siis ta saaks seda teha ja siis paneme paragrahvi hääletusele. § 7 lg. 6 juures härra Telgmaa pööras tähelepanu lause lõpule "või kui sellised aktsiaseltsid ja riik omavad kokku rohkem kui pooli kõikide aktsiatega kaasnevatest häältest". Ta jäi seisukohale, et ta paneb selle lauselõigu hääletamisele, põhimõtteliselt see jääks Ülemnõukogu otsustada. Küsimus on selles, et siis on riik osaline ühispakis, ta võib mõjutada kogu kontrollivate häälte osa.

Härra Labassov tegi § 9-sse täiendava redaktsiooni, kus asja konkretiseeritakse. Komisjonis seda arutades jäime siiski seisukohale, et jätame redaktsiooni endise tekstiga, sest kui me lisame Labassovi täienduse, siis muutub see riigikontrollile kohustuslikuks. Kuid

riigikontrollil ei ole pärast revideerimist alati konkreetseid ettepanekuid (lihtsalt need ei kasva kontrollist välja) ja vägisi midagi tegema hakata ei ole ka mõistlik.

Väga palju vastakaid arvamusi tekitasid § 30, 32 ja 33. Majanduskomisjon arutas seda küsimust. See vastuolu, nagu ennegi märkisin, ikkagi jääb, igasugune süsteemi kontroll on häiring väljastpoolt. Tahame me seda või ei taha, see on põhimõtteliselt revidendi eetika küsimus. Tema töö peab toimuma vaikselt ja võimalikult vähem häirivalt. Ning et see töö oleks ka sujuv, oleks ju täitsa loomulik, et organisatsioon (ma mõtlen ikkagi riigiasutust) annab oma andmed vastavalt vajadusele ja seadusega sätestatud korras. Midagi üleliigset siin ei tohiks olla ja need nõuded on teatud mõttes kui printsiibid. Kuidas ta need nüüd töökorras lahendada suudab, see on iseküsimus. Kontroll peab toimuma väiksema häirega ja teistpidi antakse ka selleks võimalust. Nii et seda vastuolu ei kirjuta seadus lahti, see on igavene vastuolu.

Härra Labassov tegi ettepaneku § 28-le liita § 32-st lõige 6 ja uues sõnastuses. Komisjon arutas seda ja jättis endiseks, sest § 28 selgitab, mis on kontroll ja mis on revisjon ning see ei haaku hästi, ja lõige 6 on orgaaniline osa § 32-st.

Härra Labassov tegi ettepaneku § 35 ära jätta. Ei tule mõista asja selliselt, et riigikontroll on kõikvõimas jumal, kes käsutab ühe või teise spetsialisti kuskilt asutusest välja. Ei. See toimub vastavate kokkulepete ja kindlate tasustamiste alusel. Tähendab, siin ei ole sätestatud mingit sellist sunnifunktsiooni. Tulevikus on siin mõeldud uut tüüpi kontrolli. On teatud liik inimesi, kes õpivad välja revideerimistöö peale, audiitoriteks, ja vastavalt siis lepingutele teevad seda tööd.

Härra Telgmaa juhtis tähelepanu ärisaladustele ja meie, komisjonis arutanud seda, juhime tähelepanu § 40-le, kus on märgitud: riigikontrolli töötajad ja kaasatud spetsialistid võivad kontrollimiste ning revideerimiste käigus teatavaks saanud andmeid kasutada vaid riigikontrolli tööülesannete täitmise huvides. See peaks põhimõtteliselt garanteerima ärisaladuse, nii et andmed ei tohiks välja imbuda.

Härra Labassov tegi § 40-le täienduse, kuid § 41-s on see ju lahti kirjutatud. Riigikontrolli töötajad kannavad oma ametikohustuste täitmisel vastutust seaduses ettenähtud korras, nii et § 40-s täiendust põhimõtteliselt ei ole vaja.

Praegu jääb mulle niisugune mulje, et me veel kahtleme, kas me riigikontrolli vajame või ei vaja. Siiski püüan kallutada arvamust selle poole, et on vaja. Sest riigiasutusi on meil praegu niivõrd palju, eriti just antud üleminekuetapil, ja me peame oma varadega väga hoolikalt ümber käima, et tulevases riigis me saaksime neid varasid kasutada oma rahva hüvanguks. Ja seaduseelnõu lugemise kohta. See on jälle meie töökorralduse viga. Me oleme seda

seaduseelnõu lugenud väga kaua aega tagasi, üle kuu aja. See vahe ongi tekitanud sellise tunde, et pole nagu lugenud ja pole nagu näinud. Põhimõtteliselt me peaksime oma seaduste väljatöötamisel lähtuma kiiremast tempost, et meil ei tekiks selliseid vahesid.

T. Käbin

Mõned arvamused eelkõneldud probleemide kohta. Seadusandliku algatuse õigust tõepoolest ei ole õige laiendada liiga paljudele organitele. Ja kui me nüüd seda teeksime, on selge, et ka maksuamet tahab seda, võib-olla ka immigratsioonitalitus jne. Kõik need organid saavad taotleda seaduste muutmist, täiendamist, uute seaduste vastuvõtmist valitsuse kaudu ja nii peakski olema see õige. § 7 punkt 3, millest siin on räägitud, see sisult ju näitab täielikult bürokratiseerimise süvendamist, sest ta ei ole mitte midagi muud, kui vastava toiminguga eelnev kooskõlastamine riigikontrolliga. Kas meil seda on vaja? Ja lõpuks, vabandan oma vähiklikkusest, minu teada kõigi nende kontrollimistega, mida nimetas härra Uluots, riiklike finantside kontrollimisega on tegelnud väga hoolikalt rahandusministeeriumi kontrolli-revisjonivalitsus. Ma ei tea, kas teda enam ei ole või ta enam nendega ei tegele, ja kui ta on ja tegeleb, milline saab olema vahekord selle kontrolli-revisjonivalitsuse ja riigikontrolli vahel?

J. Telgmaa

Meie, see tähendab Ülemnõukogu, oleme juba andnud Eesti varad valitsuse käsutusse ja meil, Ülemnõukogul, peab olema võimalik kontrollida Eestile kuuluvate varade kasutamist. Nii et mitte mingisugust küsimust ei saa olla selles, kas on riigikontrolli vaja või ei ole. See on täiesti elementaarne, et kui on olemas seadusandlik ja täidesaatev võim, siis peab ka kontrollivõim olema olemas. See on kogu maailma praktikas nii. Ei tasu tõsta üles seda küsimust selles plaanis. Ja teine asi, nii Ülo Uluots kui mina oleme olnud pikka aega majandusjuhid ja kui meie tunnetame, et riigikontroll, kes majandusmehele peaks olema nagu kõige suurem ja hullem segaja, kõige hullem nuhtlus, on möödapääsmatult vajalik, siis uskuge meid, et see on vajalik. See on teine asi ja kolmas asi puudutab seda parandust, mida ma palun panna hääletusele. See on sama § 7 p. 6, see osati komisjonis mulle lahti seletada nii, nagu ma kahtlesingi. Praegusel kujul see § 7 p. 6 võimaldab riigikontrollil teostada kontrolli ka nendes aktsiaseltsides, kus riigi käes ei ole aktsiate kontrollpakki, kus riik omab alla 51% aktsiaid. Kui jätta ära kõik sõnad alates sõnast "või", siis saab riik võimaluse riigikontrolliga kontrollida ainult neid aktsiaseltse, kus riigi käes on aktsiate kontrollpakk. Nii et siin on küsimus kallaletungis ettevõtja vabadusele. Mina taotlen seda, et riigil ei tohiks olla õigust

kontrollida muid aktsiaseltse kui ainult neid, kus tal on kontrollpakk. Nii et küsimus on selles, kas anda riigile see õigus või mitte. Kui hääletuseks läheb, paluks sellega arvestada.

H. Valk

Ma teen siiski ettepaneku anda kõne härra Uluotsale, ta esindab suurt saadikuterühma ja ma arvan, et ei ole just ilus nende arvamust mitte ära kuulata.

Juhataja

Kuulame ära härra Uluotsa.

Ü. Uluots

Lugupeetud seadusandjad, lugupeetud spiiker! Kõigepealt ma tahtsin puudutada § 7 p. 3, milles on minu ettepanekul sisse toodud parandus eelkontrollist. Selle ettepaneku sisu on järgmine. Juhul kui meie jõuame oma eelarves tõesti selleni, et meil on kuluartiklid aasta programmi täitmiseks üksikasjaliselt välja toodud (mitte selline eelarve nagu praegu, kus me 10 leheküljel paneme terve vabariigi miljard 700 miljonit kirja), siis need summad, mis on Ülemnõukogu poolt kinnitatud eelarve korras, eelkontrollile ei kuulu. Kuuluvad ainult need ideed, mis aasta jooksul kellelegi tulevad pähe ja tahetakse teha mingi tehing. Ja et mitte iga kord tulla sellega Ülemnõukogu ette, et väljaspool eelarvet anda valitsusele luba mingisuguseks tehinguks (ma nimetan seda nimelt tehinguks) raha, siis selle funktsiooni peab endale eelkontrollina võtma riigikontroll. Ja kui tema on selleks andnud nõusoleku, on valitsus volitatud neid rahasid käiku laskma. See on asja sisu ja asja mõte. Kui lugeda teda väga tähelepanelikult, siis saate sellest ka sellisena aru. Nüüd meie saadikutegrupi arvamus. Ütlen otse välja – meie toetame kahe käega riigikontrolli olemasolu. Teisiti on see praeguses meie situatsioonis ning kõigis tsiviliseeritud riikides mõeldamatu ja võimatu. Siin küsiti, et kuhu kaob rahandusministeeriumi kontrolli või finants-kontrolli osakond. Tema arvatavasti lülitub organisatsiooniliselt riigikontrolli, aga see on juba riigikontrolöri asi. Vaadake, milline oli meie süsteem enne. Rahandusministeeriumi mingi osakond kontrollis riigieelarve kulusid. Tulude poolt aga maksuamet, mille oleme loonud. Tähendab, mingisugune ministeeriumi osakond kontrollis rahasid, mis olid kinnitatud Ülemnõukogu poolt. Ta kontrollis enesest kõrgemal seisvaid organeid. See on ju nonsenss, kallid inimesed. Meil peab olema ainult seadusele alluv, sõltumatu kontrolliorganisatsioon, kes on aruandekohustuslik Ülemnõukogule ja tegutseb ainult seaduse sätete alusel. Sellega me tõstame ta sellisesse kõrgusesse, et ta võib kontrollida iga ministeeriumi tööd, iga eelarve, meie maksumaksjate

taskust võetud rahakopika kulutamist, välja arvatud ainult meie oma Ülemnõukogu. On meie kohus endale luua ise revisjonikomisjon. Meie peame ise ennast kontrollima. Samuti valitsus, see on ju ainult 21 + 1 inimest. Samal ajal Ministrite Nõukogu Asjadevalitsus jääb riigikontrolli alla. Veel jääb sellest välja, kui ma ei eksi, ülemkohus. Nii et sõltumatute demokraatide toetus sellele seadusele on olemas ja ma leian, et see on vaja väga ruttu vastu võtta, veel enne, kui me hakkame arutama oma uut riigieelarvet, millest rääkis meile täna peaminister.

A. Paju

Kui kogenud majandijuhid, toetudes sellisele argumendile, et nende eelneva etapi igapäevaelu ja praegu muutuv olustik ei ole omavahel vastuolus, näevad selgelt selle organi vajadust, siis on see omamoodi argument. Ma arvan, et selle Eesti Vabariigi riigikontrolli seadusega praegu silmitsi olles ja temasse süüvides on tõrke tekkel ka puht psühholoogilist laadi mehhanism. Ilmselt me ei ole suutelised, olles dünaamilises protsessis, ette nägema sündivaid vastuolusid ja niisuguse organi vajadust, milline siis oleks, nagu ütles härra Uluots, allutatud otse meile, seadusest lähtuvalt jälgiks kas või lahtiriigistamise protsessi. Muidugi esines see dokument ka tegijate seisukohal omamoodi psühholoogilist laadi tõrkena ja siit tulevad olulised vastuolud. Ilmselt nagu elu ise, ei saa niisugune dokument olla täiesti vastuoludest vaba. Olen ka seda meelt, et see dokument, elu ise nõuab selle sündi ja vajadust anda temale roheline tee ellu.

E. Tupp

Ma võtan kõigepealt vaatluse alla sellesama § 7 p. 3. Teatud majandusastme ja dünaamilisuse juures on võimalik teha väga erineva keerukusega tehinguid ja siin on väga lihtne näide, et kui mina riigiasutusena soovin teha kahe erafirmaga tehingu või ühe erafirmaga tehingu, mille maksumus on 2,5 miljonit, siis ma sõlmin selle kahe erafirmaga. Teen kummagagi miljon kahesaja viiekümne tuhande peale ja lõpuks omavahel lepivad nad kokku, nii et see kõik on võimalik. Nii et see punkt sisuliselt ei maksa siin mitte midagi. Aga mul on ka üks ettepanek. § 12. Lisada sinna täiendav punkt 3, see on siis peale 1. ja 2. punkti ja kõlaks nii: "Esitab riigikontrolli struktuuri koos põhjendustega kinnitamiseks Ülemnõukogule."

A. Kõo

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Siin oli juttu sellest, et seaduseelnõu on meil juba kolm nädalat käes olnud ja mõningaid asju on siin muudetud. Kui nüüd äsja kätte saadud trükiteksti lugema hakata, siis tõesti selgub, et muutusi on isegi liiga vähe olnud. Mu

kaassaadik härra Kass juhtis tähelepanu, et § 33 peaks olema vist juba täna mitte "Eesti NSV valitsus", vaid "Eesti Vabariigi Valitsus".

Läheksin nüüd teise probleemi juurde. § 44 – riigikontroll võib kokkuleppel NSV Liidu, liiduvabariikide ja välisriikide kontrollorganitega jne. sõlmida kokkuleppeid. Ma ei näe siin vajadust riike diferentseerida ja teen ettepaneku see paragrahv sõnastada järgmiselt: "Riigikontroll võib kokkuleppel teiste riikide ja välisriikide kontrolliorganitega samuti ...", läheb nagu tekstis on, jättes ära need liidud ja liiduvabariigid, võrdsustades need meie jaoks juba teistega. Ma arvan, et me ei võta seda seadust vastu ainult n.-ö. hetkevajadustest lähtudes, vaid juba ka tulevikule mõeldes.

Juhataja

Suur tänu! Kõik asjalikud ettepanekud, mis lähevad hääletamisele, tuleb esitada kirjalikult. Lugupeetud Ülemnõukogu! Mul on võimalus teha ainult üks järeldus, et läbirääkimised on lõppenud. Nüüd me peame asuma otsustama. Meil on täna seaduseelnõu teine lugemine, mitte keegi ei ole teinud ettepanekut kolmanda lugemise läbiviimiseks, nii et meil jääb otsustada, kas vastu võtta seadus teisel lugemisel või jätta teine lugemine pooleli ja jätkata kolmapäevasel istungjärgul. Tundub siiski, et ettepanekuid selle seaduseelnõu paremaks muutmiseks on päris palju. Meie ametlik tööaeg lõpeb 7–8 minuti pärast. Kui me tahaksime selle seaduse vastu võtta teisel lugemisel, siis me peaksime praegu otsustama, kas me pikendame tööaega. Kui me jätame teise lugemise pooleli ja viime ta lõpuni kolmapäevasel hommikusel istungil, siis sellisel juhul oleks aega homse päeva jooksul viia see seaduse eelnõu sobivasse kvaliteeti. Mida arvatakse, lugupeetud Ülemnõukogu? Esimene ettepanek juhatause poolt on selline: jätta teine lugemine pooleli ja viia lõpuni sama istungjärgu kolmapäevasel istungil. Ma värskendan teie mälu, et kolmapäevane päev muidu oleks meil pühendatud tervikuna omandiseaduse teisele lugemisele. Nüüd esimene ettepanek Ülemnõukogu juhatause poolt – jätta pooleli ja jätkata kolmapäeval esimesel istungil. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 89 saadikut. Ja nüüd asugem otsustamisele. Kes on selle poolt, et jätta pooleli riigikontrolli seaduse teine lugemine ja jätkata käesoleva istungjärgu kolmapäevasel istungil? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 84 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuks jäid 3. Ettepanek on vastu võetud.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud! Tuletan teile meelde, et 23. mai istungil me lõime töörühma või komisjoni, mis peaks hakkama tegelema kodakondsuse küsimustega. Tuletan meelde selle

komisjoni koosseisu: V. Andrejev, L. Annus, I. Fjuk, I. Hallaste, L. Hänni, A. Junti, M. Laar, J. Kass, T. Käbin, M. Lauristin, E. Leisson, E. Põldroos, S. Sovetnikov, J. Telgmaa, M. Titma. Ma väga paluksin selle komisjoni liikmeid jääda mõneks minutiks pärast istungit siia, et me lepiksime kokku oma järgneva töökorralduse asjus.

Juhataja

Homme on presiidiumi istung ruumis 115. Istungjärg jätkub komapäeval kell 10. Head õhtut!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG

6. juuni 1990

Juhataja (Ü. Nugis)

Kontrollime kohalolekut. Kohal on 71 saadikut.

Lugupeetud kolleegid, väga ebamugav on noomida siit sellest kõnetoolist. Austagem siiski üksteist. Ma palun, viime läbi uue kohaloleku kontrolli. Kohal on 88 saadikut. Puudub 17.

Rahvussuhete komisjoni esimehe avaldus

Juhataja

Kas Sergei Sovetnikovil on kõne seoses päevakorraga? Väljaspool päevakorda? Palume.

S. Sovetnikov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Ma olen korduvalt nii kirjalikult kui suuliselt ette kandnud, palunud vaadata üle alatiste komisjonide, sealhulgas rahvussuhete komisjoni töö küsimuse. Arvestades poliitilist olukorda vabariigis ja tõsiasja, et eelnõus, mis esitati meile esmaspäeval, ei ole uue Ülemnõukogu reglemendis rahvussuhete komisjoni, arutasime me

eile komisjoni istungil rahvussuhete komisjoni töö perspektiive. Avalduse kirjutasin ma valmis varem. Me leidsime komisjoni liikmetega põhilistes küsimustes ja seisukohtades ühise keele, ma tänan komisjoni liikmeid nende oluliste paranduste eest, mida ma võtsin arvesse, kuid sellega seoses, et mitmes seisukohas ei saavutatud vastastikust mõistmist, esinen ma avaldusega kui Ülemnõukogu saadik ja kui Eesti Vabariigi alatise rahvussuhete komisjoni esimees.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu alatise rahvussuhete komisjoni esimehe avaldus. Seljataha jätnud maikuu oli erakordselt rikas poliitiliste sündmuste poolest. Eesti Kongressi teine istungjärk, Rahvarinde kongress ja Kohtla-Järvel föderatsiooni toetanud kõigi tasemete rahvasaadikute kongress näitasid, et Eesti Vabariik libiseb pidurdamatult kolmikvõimu poole. Eesti Kongressi avaldus, et "Eestis puudub käesoleval ajal kõrgem seadusandlik võim" jäi Rahvarinde kongressi delegaatide poolt vajalikul määral ümber lükkamata. Komitee pretensioonid Eestis seadusandlikule võimule ja nende tegevus, mis on suunatud olukorra destabiliseerimisele vabariigis, ei saanud Rahvarinde kongressi delegaatidelt karmi kriitilist hinnangut. Ent Rahvarinde teise kongressi resolutsioonis sisalduv tunnistus, et praegu on Eestis ainsaks seaduslikuks võimuorganiks Ülemnõukogu, sisendab kindlustunnet, et Ülemnõukogu ei loovuta tõepoolest seda võimu ei Eesti Komiteele ega Kohtla-Järvel moodustatud regioonidevahelisele nõukogule. Muide, viimane ei pürgigi seadusloomega tegelema, kuigi on jätnud endale õiguse panna seisma või tühistada oma mõjupiirkonnas Eesti NSV ja NSV Liidu seadusi.

Seega sõltub praegu vabariigis kujunenud keerulises poliitilises olukorras meie arukatest tegudest, poliitilise situatsiooni kainest ja objektiivsest hinnangust, meie ühtsusest ja vastastikusest mõistmisest meie ürituse edu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu autoriteet kõigi Eesti kodanike mõistuses ja südames.

Enamik rahvussuhete komisjoni liikmeid kutsub mis tahes poliitiliste vaadete ja veendumustega saadikuid, gruppe ja fraktsioone üles istuma läbirääkimiste laua taha välja töötama kõigile vastuvõetavaid otsuseid ja seadusi. Praegu seisab meie ees ühine eesmärk – suveräänse, vaba ja sõltumatu Eesti Vabariigi loomine. Meid lahutab ainult erinev lähenemine selle eesmärgi saavutamisele, meie tegevuse strateegia ja taktika. Ühed meist arvavad, et Eesti peab juba täna olema vaba ja sõltumatu, unustades, et tänapäeva maailmas ei saa olla täiesti vabasid ja sõltumatuid riike. Sest praegu määrab mis tahes riigi, suure või väikse riigi vabaduse tema sõltumatuse aste naaberriikidest, Euroopa ja maailma turust, poliitilisest situatsioonist selles või teises maakera regioonis.

Kas Eestist saab tõeliselt vaba ja õitsev vabariik on küsimus, mis erutab paljusid Eestimaa elanikke – nii eestlasi kui venelasi, nii ukrainlasi kui valgevenelasi, nii soomlasi kui juute ... Need kahtlused sunnivad Eesti kodanike teist gruppi, peamiselt vene keelt rääkivaid inimesi pooldama Eesti edasiarengut uuendatud föderatsioonis, konföderatsioonis või liidulepingu alusel.

Tuleb avameelselt tunnista, et nii esimene kui teine tee on meile ühtmoodi tundmatud ja sisaldavad palju küsimusi ja mõistatusi. Selle kardinaalse küsimuse lahendus sõltub esmajoonel tagatistest, mida saavad Eesti Vabariigi Ülemnõukogult ja valitsuselt ning Nõukogude Liidult esiteks Eesti põliselanikud nende tõelise majandusliku, sotsiaalse, poliitilise ja rahvusliku arengu täienduseks niinimetatud keskuse igasuguse vahelesegamiseta, teiseks aga mitte-eesti elanikkond oma kodaniku-, poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete õiguste valdkonnas.

Missugune variant on eesti rahvale parem – selle küsimuse peaksime me otsustama koos rahvaga referendumiga kaudu. Sellele tähtsale sündmusele peab eelnema Eesti Vabariigi kodakondsusseaduse arutamine ja vastuvõtmine.

Lugupeetud kolleegid! Ainult vastastikune lugupidamine ja järeleandmine, ainult kannatus ja kaine mõistus ning poliitiliste diskussioonide kõrge kultuur võivad viia soovitud positiivse tulemuseni. Unustame mõneks ajaks, et me oleme eestlased, venelased, ukrainlased, juudid, tatarlased ... Kõik me oleme väikse Eesti kodanikud, kes taotleavad talle rahu ja õitsengut. Ainult majanduslike ja poliitiliste ülesannete lahendamise kaudu meie kodus võime jõuda rahu ja üksmeeleni, rahvustevaheliste suhete lahendamiseni meie väikeses, kuid paljurahvuselises vabariigis.

Kutsun Ülemnõukogu saadikuid suhtuma tasakaalukamalt igasse oma sõnasse, hoidma meie kõrgeima riigivõimuorgani autoriteeti. Selleks peame me poliitilistelt diskussioonidelt üle minema meie tegelikkuse pakiliste probleemide arutamisele. Lähematel kuudel peame läbi arutama ja vastu võtma üle saja meie vabariigi seaduse. Kõike seda on võimalik teha, kui suhtume tähelepanelikult nii enamuse kui vähemuse arvamusse.

Rahvussuhete komisjoni ülesanne on minu arvates tagada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadikutekorpuse ühtsus otsuste ja seaduste vastuvõtmisel. Meie ühtsus Ülemnõukogus võib stabiliseerida poliitilist ja rahvustevahelist õhkkonda Eestis.

Kahjuks ei peegelda poliitiliste jõudude vahekord meie parlamendis praegu nende jõudude tegelikku vahekorda vabariigis. On erakordselt raske lahendada kohtadel rahvustevahelisi suhteid, kui Eesti kõrgeimas võimuorganis ignoreeritakse vähemuse huve. Teen seepärast

ettepaneku revideerida meie komisjoni koosseisu, tugevdades seda autoriteetsemate ja aktiivsemate saadikutega.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu alatise rahvussuhete komisjoni esimees S. Sovetnikov.
Tallinnas, 5. juunil 1990.

Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduseelnõu teise lugemise jätkamine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, asugem päevakorra juurde. Nagu te mäletate, eelmisest istungist jäi meil pooleli kolmas päevakorrapunkt Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduseelnõu teine lugemine. Jätkakem selle päevakorrapunktiga ja ma annan sõna ettekande järje esitamiseks majanduskomisjoni sekretärile Kalju Kohale.

K. Koha

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mul on meeldiv võimalus kolmas kord teie ees olla antud seaduse projektiga. Räägin sellest, mis toimus peale esmaspäevast tänase päevani. Nagu te mäletate, esmaspäeval me katkestasime teise lugemise arutelu ja täiendavaid ettepanekuid komisjonile peale neid läbirääkimisi kirjalikult ei ole laekunud. Vabandan, härra Kõo ettepanek, mis ta esitas, on küll kirjalikult ja komisjon respektieris seda. Võib-olla ma siiski räägiksin need küsimused korraks üle, mis jäid meil n.-ö. vaidlusalusteks ja milles komisjon paneb ette need Ülemnõukogus hääletamise teel ära otsustada.

Härra Kõo ettepanek teha § 44 muudatus, asendada NSV Liit ja liiduvabariigid sõnadega "teised riigid" on täiesti respektieritav ja see muudatus läheb sisse. Komisjon vabandab härra Kassi ees, § 33 oli Eesti NSV, see oli tehniline viga. Nüüd järgnevad paragrahvid, mida me peaksime otsustama Ülemnõukogus hääletamise teel. § 5 ja § 12 lõige 6 on sellised märksõnad "riigikontrollil on seaduste algatamise õigus" ja lõige 6 "riigikontroll algatab seadusi". See küsimus tuleks otsustada Ülemnõukogus, kas me anname riigikontrollile seaduste algatamise õiguse või ei anna.

§ 7 lõige 3, eelkontrolli funktsiooni mõte, härra Uluotsa parandus, otsustame Ülemnõukogus selle küsimuse. § 7 lõige 6, lause teine pool. Kordan seda lause teist poolt: "või kus sellised aktsiaseltsid ja riik kokku omavad enam kui pooli kõikide aktsiatega kaasnevatest häälest". Härra Telgmaa nõudis selle lauselõigu redaktsiooni hääletamisele panemist, mida komisjon

respekteeris.

Viimane küsimus on riigikontrolli kontrolöri volitustest. Tekstis on kaks varianti. Üks variant kätkeb endas järgmist: riigikontrolöri volitused on 7 aastat ja tema vanuseline piirang on 65. eluaastani. Teine variant on, et riigikontrolöri võib kaks tähtaega järjest valida. See põhimõte tuleks läbi hääletada. Rohkem põhimõttelisi küsimusi ei ole. Minu poolt on esialgu kõik. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas on küsimusi Kalju Kohale? Ei ole. Meie ei ole veel sulgenud läbirääkimisi.

A. Kõo

Lugupeetud eesistuja, austatud saadikud! Kõigist probleemidest, mis mulle esmaspäeval selgusetuks jäid, on tänaseks siiski veel arusaamatu "olulise kahju" probleem. Teame ju, et tsiviilõigus sellist mõistet ei tunnista, kriminaalõiguses ja tavakeeles on küll kasutamisel niinimetatud juriidiliste terminitega "kahju tunduv ulatuses", "suures ulatuses", "eriti suures ulatuses", kasutatakse sõnaühendit "juhul, kui kahju ei ole oluline". Üldkokkuvõttes taandub kõik aga sellele, et kahju suurust hindame oma igapäevaelus ja tegevuses rubla kursi kukkumise kaudu.

Arutusel oleva seaduseelnõu tekstis § 7 lõige 3 sisalduv 2,5 miljonit on täna tõesti suur summa, mille ulatuses tehinguid on vaja kontrollida. Aga mine tea, ehk homme saab selle eest vaid pätsi leiba ja ei rohkem midagi. Teame, et sellinegi aeg on ajaloos olnud. Seetõttu teen ettepaneku see kahjuprobleem ikka nii lahendada, et jätta välja summa 2,5 miljonit. Arvan, et kui riigikontroll ei taanda ennast oma praktilises tegevuses endise rahvakontrolli piasjasjadega sekeldamisse, aga seda juba ei tohiks meie lubada, siis teavad ametissepandud isikud ise, kus ja mida riigi varade liikumises on vaja kontrollida. Täpselt samuti § 39 puhul peaks riigikontroll jälgima riigi kõigi, rõhutan, kõigi tema tähelepanu pälvinud kahjude hüvitamist ja tekkepõhjuste väljaselgitamist. Kui kahju pole tähelepanuväärne, siis ei tasu ju sellest üldse juttu teha. Või muidu tekkib ka olukord, et riigikontroll hakkab tõesti igasuguste hobuseraua kadumiste kohta ka oma akte vorpima ja seletuskirju nõudma. Ja järele mõeldes saame aru, et nii ta muutubki bürokraatlikuks mõttetuseks, nagu oli lõpuks rahvakontroll. Seega arvan, et tuleks uuesti tõsta ausse printsiip, et kui juba kahju, mis kõnelemist väärt, siis olgu selle kõnelemisega ka alati lõpule mindud. Igasugused "olulised" terminina ja samuti ka summade seaduses äranimetamised teevad seda seadust ainult ebatäpsemaks.

Juhataja

Suur tänu! Kuna sõnavõtt eeldab esitatud seaduseelnõu redaktsioonimuudatust, palun esitada kirjalikult. Tundub, et rohkem sõnasoovijaid ei ole.

Lugupeetud Ülemnõukogu, me oleme jõudnud otsustamise faasi. Mida arvatakse sellisest lähenemise viisist, kui me kõigepealt otsustame seaduseelnõu saatuse selliselt, et kas me võtame tema aluseks või me ei võta teda aluseks. Ja edasi me otsustame iga probleeme tekitanud paragrahvi eraldi hääletamise teel. Ja selle otsustamise protseduuri tulemusena kujuneb välja lõplik seaduseelnõu, mille me paneme siis lõplikult hääletamisele. Kas sobib selline lähenemise viis? Kõigepealt seaduseelnõu aluseks, probleeme tekitanud paragrahvid eraldi läbi hääletada ja siis tervikuna seadus. Tundub, et vaikimine on nõusolek. Ma palun siis Ahti Kõod kiirustada, palun appi Kalju Koha. Annan Ahti Kõo ettepaneku veel redigeerimisele komisjoni.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et teie käes olev seaduseelnõu "Eesti Vabariigi Riigikontrolli seadus" võtta aluseks. Palun hääletada! Poolt on 67, vastu 5 ja erapooletuks jäi 7 saadikut.

Ootame hetke, kuni mulle tuuakse täpsustatud redaktsioon, ja siis me hääletame probleeme tekitanud paragrahvid ühekaupa läbi. Seal on juba arvesse võetud saadikute poolt tehtud ettepanekuid ja märkusi.

Ma kasutan juhust ja teen teile teatavaks ühe teadaande. Palutakse täna hiljemalt kella 16-ks anda tupp nr. 157 oma soovid laulupeopiletite saamiseks. Hilisemaid soove ei ole võimalik rahuldada.

Lugupeetud Ülemnõukogu, ja nüüd lähevad probleeme tekitanud paragrahvid ühekaupa hääletamisele. Nende redaktsiooni kannab meile ette Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud kolleegid! Üks põhimõtteline küsimus: kas riigikontrollil on seaduste algatamise õigus või ei ole? Paneme selle hääletusele.

Juhataja

Palun hääletada, kes on selle poolt, kas riigikontrollil peab olema seaduste algatamise õigus või mitte. Kes on selle poolt, et peaks olema? Selle ettepaneku poolt on 15 saadikut, vastu 55, erapooletuks jäid 8. See ettepanek ei leidnud heakskiitu.

K. Koha

Kui järgida hääletustulemusi, siis ka § 12 lõige 6 ("algatab seadusi") ei lähe enam sisse. Nii. Ja nüüd järgmine vaidlusalune küsimus on § 7 lõige 3. Härra Ahti Kõo ettepanekut järgides, tema on ka selle lõike 3 vastu. Küsimus on selles, kas eelkontrolli funktsioon on vajalik riigikontrollile, on tal see õigus või ei ole.

Juhataja

Kordame veel üle. Kes on selle poolt, et – edasi ütleb Kalju Koha.

K. Koha

§ 7 lõige 3. Riigiasutuste ja ettevõtete ning riiklike organisatsioonide poolt kavandatud toimingute otstarbekust, kui nende väärtus on enam kui 2,5 miljonit rubla või 250 000 valutarubla. Riigikontrolli poolt ebaotstarbekaks tunnistatud toimingute võib teostada vaid selle ministri loal, kelle valitsemisalasse see kontrollitav kuulub. Riigikontrolli poolt antud nõusolek toimingute teostamiseks ei vabasta kontrollitavat vastutusest toimingute tagajärgede eest.

Juhataja

Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 24 saadikut, vastu 16, erapooletuks jäi 4. Lugupeetud Ülemnõukogu, kas see oli teadlikult, et paljud ei hääletanud, või ei saadud aru?

K. Koha

Ma selgitan. Küsimus on selles. Kõige algsemas tekstis nimetatud parandust sees ei olnud. Eelkontrolli funktsiooni riigikontrollile ei olnud esialgses tekstis antud. Härra Uluots tegi selle ettepaneku, et viime riigikontrolliorganile sellise õiguse sisse, et ta võib teostada eelkontrolli suuremates, tähtsamates finantstoimingutes. Ja sellises redaktsioonis ta sai nüüd § 7 lõige 3 ette valmistatud. Ja küsimus on nüüd selles, kas ta jätta seaduseelnõusse või mitte. Kas eelkontrolli funktsioon on vajalik või ei ole vajalik? Kuidas Ülemnõukogu otsustab?

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, kas meil on probleem selge? Nüüd on selge. Kas on vaja veel korrata üle, mida me paneme hääletamisele? Kes on selle ettepaneku poolt, mida loeb veel korra ette teile majanduskomisjoni sekretär Kalju Koha. Kuulake.

K. Koha

§ 7 lõige 3. Riigiasutuste ja ettevõtete ning riiklike organisatsioonide poolt kavandatud toimingute otstarbekust, kui nende väärtus on enam kui 2,5 miljonit rubla või 250 000 valuutarubla. Riigikontrolli poolt ebaotstarbekaks tunnistatud toimingu võib teostada vaid selle ministri loal, kelle valitsemisalasse see kontrollitav kuulub. Riigikontrolli poolt antud nõusolek toimingu teostamiseks ei vabasta kontrollitavat vastutusest toimingu tagajärgede eest.

Juhataja

Eelmine hääletamine annulleeritakse. Selle ettepaneku poolt on 34 saadikut, vastu 41, erapooletuks jäid 6. Ka see ettepanek ei leidnud toetust.

K. Koha

Härra Telgmaad ennast hetkel ei ole, jah? Härra Telgmaa ettepanek puudutas § 7 lg. 6 lause lõppu, mis algab sõnadest "või kui aktsiaseltsid ja riik kokku omavad enam kui pooli kõikide aktsiatega kaasnevatest häälest". Tema ettepanek on see lauselõik seaduse tekstist ära jätta. Põhjendus oli selles, et siin riik sekkub aktsiaseltsidesse või riigikontroll sekkub aktsiaseltsi.

Juhataja

Selge. On mõistetav? Kas on vaja korrata enne hääletamisele panekut? Ei ole vaja? Kes on eespool nimetatud ettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 54 saadikut, vastu on 14 ja erapooletuks jäid 11. Ettepanek on vastu võetud.

K. Koha

Järgmine on siis § 10. Riigikontrolli volituste tähtaeg on 7 aastat. On pakutud variant: "Volituste lõppemisel võib tema samasse ametisse tagasi nimetada vaid üheks volituste perioodiks. Riigikontrolör võib oma ametikohal töötada kuni 65. eluaastani." Komisjon jäi seisukohale: 65. eluaasta oleks piiriks ja riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat, s.t. ei piira tema valimist teist, kolmandat ja neljandat korda, kui ta alustab oma tegevust üsnagi noorelt. Ja teine variant on, me piirame riigikontrolli volituste aega selliselt, et ta saab sisuliselt olla ainult kaks tähtaega järjest. Ülemnõukogul tuleb teha otsus, millise variandi poolt olla. Kas riigikontrolör saab olla mitu hooaega, mitu tööperioodi järjest, ilma piiranguta, ainus piirang on vanus. Või siis on riigikontrolöril kaks tähtaega. Ma mõtlen, et paneme esimese variandi hääletamisele.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, kas probleem on selge? Kalju Koha, palun formuleerida veel kord.

K. Koha

Härra Gussev tahab küsida.

A. Gussev

Kui uskuda seda praegu meie ees olevat teksti, siis minul on siin kaks varianti: riigikontrolli volituste tähtaeg on 7 aastat, teine variant – pärast volituste tähtaja lõppemist võib sellele ametikohale määrata veel kord üheks volituste perioodiks. Nii et me hääletame praegu, kas üks volituste periood on ühtekokku 7 aastat või lõputu arv perioode. Formuleerige täpsemalt, mille üle me praegu hakkame hääletama. Muidu juhtub, et kaks tähtaega või lõputult.

K. Koha

Juhin härra Gussevi tähelepanu: lause esimene osa tähendab seda, et volituste tähtaeg on 7 aastat, kuid see ei kehtesta piirangut, et ta ei võiks olla valitud veel kord järgnevaks 7 aastaks ja veel kord valitud 7 aastaks. Tähendab, esimene lauselõik ei anna piirangut. Teise variandiga me lihtsalt piirame ära, et ta võib kaks korda 7 aastat ära töötada, seejärel kandideerida veel teiseks perioodiks ja siis on tema võimalused sellele ametikohale kandideerida ammendatud. Esimene lõik seda piirangut ei anna, nagu öeldakse "beskonetšnõi". Ainus piirang on 65. eluaasta.

Juhataja

Kas probleem on selge?

K. Koha

Mina paneksin hääletusele esimese lause punktiga: "Riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat. Riigikontrolör võib oma ametikohal töötada kuni 65. eluaastani." Kas me teist piirangut paneme või ei pane? Hääletusele peaks panema lause: "Riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat."

Juhataja

Peet Kask tahab küsida.

P. Kask

Mul on märkus protseduuri kohta. Praegu kehtivas reglemendis ei ole lihthäälteenamust. Kui me võtame ette korraga kaks varianti ja tahame nende vahel vahet teha, siis võime me jõuda ummikseisu, nimelt, et kumbki variant ei kogu 53 häält. Selle tõttu minu arusaamise järgi me ei saa üldse pakkuda komisjoni poolt välja kahte varianti, me saame komisjoni poolt pakkuda välja ühe variandi, võtta selle aluseks ja siis läbi hääletada ainult parandust. Me ei saa kahe variandi vahel hääletada praegu.

J. Põld

Mul on ettepanek sõnastada see lõik järgmiselt: "Riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat, volituste lõppemisel võib teda samasse ametisse tagasi nimetada vaid üheks volituste perioodiks."

K. Koha

See on siis juba kahe variandi kokkupanemine.

J. Põld

Jah, ja jätta ka viimane lõige "Riigikontrolör võib oma ametikohal töötada kuni 65-aastaseks saamiseni."

K. Koha

See on tekstis nii või naa sees, see ei olegi komisjoni poolt välja jäetud, see ei ole komisjoni poolt variandina kirjas. Variandiks on ainult see, et "volituste lõppemisel", aga selle üle vaidlust ei toimunud. Komisjon paneb sisuliselt hääletusele ettepaneku, et riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat.

Juhataja

Kuulame ära veel teised küsimused. Aleksandr Gussev.

A. Gussev

Soovitan konkreetsemat varianti: "Riigikontrolöri volituste tähtaeg on ainult üks periood – kuni 7 aastat."

K. Koha

See on teine ettepanek.

A. Maarend

§-s 10 me ei saa põhimõtteliselt hääletusele panna seda, kas tema volituste tähtaeg on 7 aastat või mitte. Me saame panna hääletusele ainult seda, kas lisada see variant või mitte. Nagu ma aru saan, redaktsioonikomisjoni või majanduskomisjoni ettepanek oli mitte lisada seda piirangut – kaks tähtaega. Me saame hääletada ainult seda, kas panna piirang kaks tähtaega või mitte panna piirangut kaks tähtaega. Muid küsimusi ei ole mõtet panna hääletusele.

A. Veetõusme

Ma toetan ka Maarendi ettepanekut selles osas, et komisjon paneb hääletusele ikkagi selle lause, mis puudutab volituste tähtaega, sellega on punkt. Ja kui see pärast ei sobi, vaat siis läheme teiste variantide juurde edasi.

Juhataja

Ja nüüd kuulame komisjoni lõpliku variandi. Kes on selle poolt, et ...

K. Koha

Ma sain asjast aru niimoodi, et riigikontrolli volituste aeg on 7 aastat, riigikontrolör võib oma ametikohal töötada kuni 65-aastaseks saamiseni. See on meie redaktsioon.

Juhataja

On nüüd arusaadav? Riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat ja riigikontrolör võib töötada kuni 65. eluaastani. Kas nii? See on esimene ettepanek, kui see ei leia toetust, siis tulevad teised. Tundub, et nüüd on selge, mida me hääletamisele paneme. Ei ole selge? Esimene ettepanek, mida pannakse hääletamisele, kõlab selliselt: kes on selle poolt, et riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat ja riigikontrolör saaks seda ametit pidada 65. eluaastani? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 54 saadikut, vastu 21 ja erapooletuks jäid 3. See ettepanek on vastu võetud.

A. Maarend

Nüüd me hääletasime läbi, et riigikontrolöri volituse tähtaeg on 7 aastat. Mina olin selle poolt, kuid mulle tundub, et osa saadikuid hääletas kaht asja korraga. Üks asi on volituste tähtaeg 7

aastat, võib-olla mõni oleks tahtnud pakkuda 5 aastat, kuid teine küsimus on, kas teda võib uuesti valida. Tuleks uuesti läbi hääletada see variant, kas volituste lõppemisel võib teda samasse ametisse tagasi nimetada veel üheks korraks või seda lisapiirangut ei tule. Palun panna see hääletusele.

N. Zolin

Lugupeetud eesistuja! Mul on selline küsimus. Kui aga valitakse esimeheks naine, ta on 55-aastane, pensioniealine. Mis me siis teeme?

Juhataja

Selles loos on nii palju loogikat, et meesterahvas praeguste seaduste järgi läheb pensionile 60-aastaselt, nii et päris pensioniseaduste järgi me ei saa toimida.

J. Põld

Härra Koha, ma esitasin alternatiivettepaneku kirjalikult, nii et ma paluksin selle ette lugeda, võib-olla siis rahvas saab paremini aru.

K. Koha

Härra Põllu ettepanekud: "Riigikontrolöri volituste tähtaeg on 7 aastat. Volituste lõppemisel võib teda samasse ametisse nimetada vaid üheks volituste perioodiks." Siin ei ole "veel", vaid "üheks".

Juhataja

Suur tänu! Meil on veel kolm küsimust. Kuulame need kolm küsimust ära, siis härra Koha saab täpsemini formuleerida järgneva ettepaneku.

V. Kois

Mul on väike märkus teise piirangu – 65 aastat kohta. Lugupeetud kolleegid! Iga meie otsus on tähtis mitte ainult konkreetset juhul, vaid ka sellepärast, et see loob pretsedendi. Kui me praegu kehtestame piiriks 65 aastat inimesele, kes on riigiametis, siis ma ei näe mingit loogikat, kui teisel ametikohal riigiametis ei ole mingit piirangut. Või tuleb siis ka mingi tähtaeg määrata. Näiteks kui riigikontrolör ei tohi olla vanem kui 65 aastat, kas siis minister võib töötada 66-aastasena. Kui me praegu võtame vastu sellise sõnastuse, siis kas me tahame seda või ei, kuid tulevikus me peame kinni pidama mingist järjepidevusest, loogilisusest ja

laiendama kõigile riigiametitele meie nõuet. Ma lihtsalt tahaksin fikseerida seda momenti, see on küllalt tähtis kui pretsedent.

K. Koha

Härra Kois, pretsedent küll, kuid kõik sellised küsimused otsustab kõrgeim seadusandlik organ. Riigikontrolör on kinnitatav Ülemnõukogu poolt ja Ülemnõukogu teeb siin oma otsuse. Ja see ei loo sellist võimalust, et nüüd teised riigiametnikud peaksid saama samasuguse õiguse.

E. Põldroos

Lugupeetud juhataja, ma tahaksin pöörduda tagasi veel kord protseduuriküsimuste juurde. Nimelt, me ikka ei saa kuidagi lahti protseduurilistest segadustest hääletamisel. See oli suur samm edasi, et me alustasime seekord nõnda, et võtsime esitatud teksti aluseks. Vahel me pole seda ka teinud, see on õige. Kuid kui juba esitatud tekst on võetud aluseks, siis tähendab see seda, et selles tekstis sisalduvaid osasid eraldi arutelu käigus me enam ei hääleta läbi. Hääletame ainult parandusi selle teksti juurde. Seekord me tegutsesime hoopis vastupidi, me veel kord hääletasime redaktsioonikomisjoni poolt pakutud varianti. Siin oli kaks kontrolöri piirangute varianti – üks tähtaeg, mida esitas härra Gussev, ja kaks tähtaega, mis oli juba varem esitatud.

Hääletama oleks pidanud sellises järjekorras: kõigepealt seda, kas viia sisse piiranguid, ja juhul kui Ülemnõukogu oleks otsustanud piiranguid sisse viia, siis oleks esiteks tulnud hääletada kahte tähtaega, ja kui see poleks läbi läinud, siis ühte tähtaega.

Juhataja

Ma palun Ülemnõukogu liikmeid juhendada just nimelt sellisest lähenemise viisist.

E. Tupp

Ma ei leia, et ükski neist ettepanekutest, mis siin selle punkti kohta tehtud on, oleks eriliselt argumenteeritud. Mida rohkem me selle punkti üle arutame, seda enam jääb mul mulje, nagu oleks kõne all kaks isikut, kellest üks on 51-, teine 58-aastane. Ja ainult sellepärast on see punkt seaduses just täpselt nii.

N. Zahharov

Lugupeetud kolleegid! Me tegutseme põhimõttel – mis ei ole keelatud, on lubatud. Sellest lähtudes me määrasime sõnastuses, mille poolt me juba hääletasime, tegelikult kindlaks riigikontrolöri piirvanuse ja jätsime seejuures küsimuse tema tagasivalimisest mitmeks tähtjaks. See on loogiline, sest 7 aasta pärast annab riigikontrolör Ülemnõukogu ees aru ja Ülemnõukogu otsustab tema ametialaste omaduste järgi, kas ta võib jätkata sellel ametikohal. Mispärast me peame kogu aeg reglementeerima nii tähtaegu kui vanust jne. Me ajame end ise ja pärast ka oma järeltulijaid meie seadustega ummikusse. Kui ei ole keelatud, järelikult siis on lubatud. Ja kui me valime riigikontrolöri esmakordselt 35-aastaselt, siis seitsme aasta pärast otsustame uuesti ja edaspidi tulevad vanuselised piirangud. Miks me seame end teatud raamidesse? Mulle näib, et me oleme nüüd vastu võtnud konkreetse ja õige otsuse.

K. Koha

Härra Põldroos tegi väga õige ettepaneku, põhimõtteliselt me kas piirame perioodide arvu või ei piira, selle peaks läbi hääletama.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et ... Palun, Kalju Koha.

K. Koha

Kes on selle poolt, et piirata riigikontrolöri volituste kehtivust tema ühe tähtaja lõppemisel.

Juhataja

Kas on probleem arusaadav? Ma püüan ka formuleerida. Kes on selle poolt, et piirata riigikontrolöri töötamise volituste tähtaega ühe perioodiga, see tähendab 7 aastat ja mitte enam.

K. Koha

Ei, ei, mitte niimoodi, et üks kord, vaid üldse põhimõtte, kas piirata või mitte piirata.

Juhataja

Põhimõtte, kas piirata või mitte piirata. Kes on selle poolt, et piirata? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 44 saadikut, vastu 36, erapooletuks jäi 1. See ettepanek ei leidnud toetust.

K. Koha

Järelikult jääb selline tekst, nagu me esimesel korral läbi hääletasime. Siis on härra Kõo ettepanekud. Viimane märkus § 39 kohta. Ja ma arvan, et seda ei peaks vahest läbi hääletama, sest siin on redaktsioonitekstis teises lõigus: "Olulise kahju puhul jälgib riigikontroll selle tekkepõhjuste selgitamist." Härra Kõo pakub redaktsiooni selliselt, et "oluline kahju" maha tõmmata ja tekst kirjutada selliselt, "riigikontroll jälgib kahju tekkimise põhjuste väljaselgitamist ning kahju hüvitamist." Edasi teksti järgi. Põhimõtteliselt respekterime seda.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kuna teisi ettepanekuid ei ole tehtud, siis ma panen teie ette hääletamiseks. Kes on selle poolt, et võtta vastu teisel lugemisel, arvesse võttes neid otsuseid, mida me just tegime, "Eesti Vabariigi Riigikontrolli seadus"? Palun hääletada! Kuna teisi ettepanekuid ei ole tehtud, siis tuleks seadus teisel lugemisel lõplikult vastu võtta. Palun hääletada! Poolt on 63 saadikut, vastu 4, erapooletuks jäi 14. Riigikontrolli seadus on vastu võetud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Selle seadusega käib ka kaasas otsus. Lubage teile ette lugeda otsuse projekt. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduse rakendamise kohta. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: Teha Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumile ülesandeks esitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogule 10 päeva jooksul ettepanek riigikontrolöri ametisse nimetamise kohta. Kehtestada Eesti Vabariigi Riigikontrolli seaduse rakendamise kord." Kes on selle otsuse poolt? Palun hääletada! Poolt on 68 saadikut, vastu ei ole keegi. Erapooletuks jäi 14 saadikut. Otsus on vastu võetud. Sellega on üheksanda istungjärgu 3. päevakorrapunkt ammendatud.

Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teine lugemine

Juhataja

Jätkakem päevakorraga. 4. päevakorrapunkt on Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teine lugemine. Ettekandeks saab sõna majanduskomisjoni esimehe asetäitja Ivar Raig.

I. Raig

Austatud eesistuja, taga- ja kõrvalistujad. Oleme asunud taastama Eesti Vabariiki. Ja see tähendab, et peame taastama ka majanduse. Kui me tahame Eesti riiki taastada õigusliku järjepidevuse alusel, siis me peame seda printsiipi kasutama ka omandisuhetega seoses. Ja me oleme seda tahtnud, me oleme isegi taaskoostanud mõned omaaegse Eesti Vabariigi konstitutsiooni paragrahvid. Sellest alusest lähtuvalt peame tegutsema kõigi käesolevate ja tulevaste seaduseelnõude arutamisel ja vastuvõtmisel seoses omandiküsimuse lahendamisega. Nii nagu meil on tehtud baasilised riigiõiguslikud otsused Eesti Vabariigi taastamiseks, tuleb meil teha baasilised otsused majanduse taastamiseks. Ja omandiseadus ongi üheks esimeseks selles pakendis, mis on vajalik majanduse taastamiseks.

Omandireformi põhielemendina näen eraomandi seadustamist, 1940. aastal vägivaldselt võõrandatud omandi tagastamist endistele omanikele ja tootmisvahendite lahtiriigistamist ning privatiseerimist. Ulatuslik tootmisvahendite privatiseerimine on vältimatu tööstuses, panganduses, elamumajanduses ja põllumajanduses. Viimase puhul on privatiseerimise ja võõrandatud omandi taastamise ajaloolis-õiguslikud ja majanduslikud lähtekohad rohkem selgunud ja rahva enamuse poolt rohkem omaks võetud kui teistes valdkondades. Ma pean silmas nii mitmete erakondade programmilisi dokumente, ka Rahvarinde II kongressil vastuvõetud programmi ning Eesti Kongressi poolt vastu võetud maadeklaratsiooni. Vaadates täpsemalt käesolevat omandiseaduse projekti, selgub, et nii mitmegi paragrahvi puhul on see koostatud mitte Eesti Vabariigi Ülemnõukogu uue koosseisu otsuseid arvestades, vaid pigem Eesti NSV Ülemnõukogu 1988. aasta suveräänsusdeklaratsiooni ideoloogiat arvestades, mille järgi maa, mets ja teised loodusvarad on kuulutatud riigi omandiks. Praeguses situatsioonis pole seda seadustada enam otstarbekas. See oli ka enamuse majanduskomisjoni liikmete seisukoht ning samasugust arvamust on väljendanud ka enamuse maasaadikuid. Me peame ju töötama vähemalt mõnda aega nii, et meie otsused on reaalsetest protsessidest ühiskonnas ees. Ning seda näitavad meile ka Kesk- ja Ida-Euroopa maade kogemused, et poolikud, ütleksin siinkohal, isegi liberaalsed lahendused ei anna tulemusi, olgugi et valitsevale bürokraatiale ja isegi rahva enamusele olid vastuvõetavamad just nimelt need poolikud lahendused. Ja teatavasti analoogiline protsess on käivitumas ka Venemaal. Ma võin ainult meelde tuletada seda, 10 aastat tagasi, kui kavandati radikaalseid omandireforme Ungaris, lükati need tagasi, aga nüüd teame, et nende radikaalsete reformide üks autoreid R. Nyers tegi poliitikas *come back*'i ja tema ideed osutusid õigeks.

Midagi sarnast on olnud ka Poolas. Poolas kukkus ju läbi referendum radikaalsete muutuste läbiviimiseks, kuid mõned aastad hiljem need otsused on siiski vastu võetud ja isegi Saksa

DV-s taastatakse omandiõigusi. Nendes riikides on mindud üle turumajandusele või vähemalt tehakse esimesi radikaalseid samme.

Tekib küsimus, kas meil on vaja korrata neid vigu. Me peaksime õppima nende riikide kogemustest ja ka oma rahvale selgitama pikalejääva majandusreformi ebaotstarbekohasust. Jätkuva allakäigu peatamiseks majanduses ja edasiminekuks näib olevat üheks peamiseks lähtekohaks turumajanduses tegutsevate autonoomsete ettevõtete arvu suurendamine ja kapitalituru loomine.

Kõige tähtsam tingimus efektiivse turumajanduse tekkimiseks on suure arvu majanduslike subjektide kujunemine, s.t. konkurentsi kujunemine. Otsuste tegemisel tuleb eelkõige arvesse võtta tulevast kapitali kasumiandmise võimet. Ei saa lootma jääda, et selline muutus majandusobjektide käitumises tekib lihtsalt valitsuse abinõudest, mis on kavandatud (privatiseerimise ja lahtiriigistamise programm), sest eelkõige on vaja, et juba tegutsevad eraettevõtjad ja need, kes seda kavatsevad alustada, saaksid riigilt garantii. Ja see garantii on seaduse küsimus, mitte valitsuse majandusprogrammi küsimus.

Garantii peaks olema ka selle kohta, millistes raamides ettevõtjad võivad omandit suurendada, millised on maksud, sealhulgas pärandusmaksud. Nad peavad teadma, isikud ja ettevõtted, mida peab ühiskond vastuvõetavaks ja kasulikuks. Muidugi mõista on erasektori areng ja tema kaitse määrav, kuid veel mitte piisav tingimus turureformide läbiviimiseks. Sellel küsimusel ma rohkem peatuda täna ei saa.

Ja nüüd konkreetsemalt seaduseelnõu juurde. § 2 kohta ütleksin ma majandusteadlasena niipalju, et moodne majandusteadus eristab kahte omandivormi. Esimene on füüsiline ehk naturaalse isiku ja teine juriidilise isiku omand. Meil on välja toodud siin ka kohaliku omavalitsuse, riigi omand jne., kuid moodsa majandusteaduse järgi on nad kõik juriidilised isikud. Ka kohalik omavalitsus, miks mitte ka riik, rääkimata kooperatiivsest ja teistest omandivormidest, mida ka ei ole § 2-s nimetatud. Kuid jäägu see küsimus juristide mureks. Samas ma pean lisama, et kui me tunnistame ainult kahte omandivormi, siis see teeks kogu seaduse lihtsamaks, lühemaks ja selgemaks. Kuid ma olen nõus jätma § 2 ka sellisel kujul, nagu ta on, sest see tooks väga suuri muutusi kogu seadusse.

§ 6. Omandiõiguse tekkimine on, kuid ei ole omandiõiguse taastamist. Siin on kaks võimalust. Kas lisada teise lugemise käigus alapunkt ja ümber formuleerida § 6 selliselt, et oleks omandiõiguse taastamine ja tekkimine, või teine variant, et käesolevasse seadusesse tuua sisse preambula, kus märgitakse ära, millistele seadustele omandiõigus tugineb ja milliste printsiipide alusel omandiõigusi taastatakse. Ma pean silmas viiteid Eesti Vabariigi Ülemnõukogu aprillikuu otsustele. Preambulas võiks lisada ka veel väikese viite selle kohta,

milliste teiste seadustega uus omandiseadus võiks olla seotud. Näiteks oleks vaja viidet uuele maaseadusele, mis on üks fundamentaalseid küsimusi omandiõiguste taastamisel. Maa küsimusi seadus praktiliselt ju üldsegi ei lahka.

§ 18. Mulle tundub, et siin esitatud juriidiliste isikute nimistu pole ammendav. Juriidilisi isikuid võiks jätta ainult üks. Kui mitte jätta, siis see juriidiliste isikute nimistu ei ole piisav. Näiteks ei ole aktsiaseltsi, ei ole sihtfondi, ei ole heategevat fondi. On ettepanek lisada ka teised võimalused või jätta üldse välja see nimistu.

§ 28 – see puudutab usuorganisatsioonide omandit. Siin on härra Jürjo väga aktiivselt esitanud oma ettepanekuid nii esimesse redaktsiooni kui ka teise redaktsiooni. Kuid ma pean ütleva, et usuorganisatsioonide tegevusega seotud probleemid on niivõrd laialdased ja need peaks sätestama eraldi seadusega. Kõike omandiseadusesse ei ole võimalik panna. Siit tekib ka küsimus, et võiks täpsemalt olla fikseeritud ka erakondade või parteide omandus, võiks olla fondide omandus ja teiste organisatsioonide omandus. Siin võiks piirduda sättega, nii nagu on § 29-s "sihtfondi omand". Seda reguleeritakse vastavate Eesti Vabariigi normatiivaktidega. Ei tahaks siin minna kaugematesse vaidlustesse, mida härra Jürjo vägisi praegu nõuab ja vangutab pead. Kuid ma arvan, et selle seaduse raames tänase päeva jooksul või ka homse päeva jooksul me neid asju ära ei lahenda, ja ma jääksin selle seisukoha juurde, et meil on vaja usuorganisatsioonide kohta võtta vastu eraldi seadusandlik akt.

§ 35 kohta. See on punkt, millele ma viitasin, et ta tugineb mitte niivõrd meie uutele otsustele, vaid suveräänsusdeklaratsioonile. Seda punkti võib tõlgendada mitmeti. Selle üle me ka täna hommikul vaidlesime majanduskomisjonis koos juristidega. Praegu võib välja lugeda isegi niimoodi, et Eesti Vabariigi omanduses on maa ja teised loodusressursid. Olukorda aitaks lahendada ühe sõna lisamine nii paragrahvi pealkirja kui ka teksti. See võiks olla sõna "riikliku", Eesti Vabariigi "riikliku omandiõiguse" objektid. See jätab lahti võimalused ka eraomandusele, ei teki muljet, et kogu maa ja loodusressursid on riiklikus omanduses. Lõpetuseks on mul üks märkus § 38 kohta. See puudutab nn. sotsialistlikku omandit, mis on meil praegu valdavas enamuses, realselt eksisteerib. Selle paragrahvi lõiked tegelikult ei ütle midagi selle kohta, kust see vara riigi kätte on saanud ja kas see jääb riigile ja kuidas seda võiks ja peaks privatiseerima, tagastama omanikele ja lahtiriigistama. Selle § 38-ga seoses oleks vaja teha kas täiendusparagrahv või preambulasse sisse tuua mõte, et me näeme ette lahtiriigistamist.

Lõpetuseks on mul ettepanek Ülemnõukogule, et omandi privatiseerimise käivitamiseks on tarvilik järgmiste seadusandlike aktide vastuvõtmine Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt lisaks omandiseadusele.

Esiteks on vaja otsust deklaratsioonide "Maa kuulutamisest kogu rahva omandiks" ning "Pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise kohta" 23. juulist 1940 tühiseks tunnistamisest. Teiseks, Eestis läbi viidud maa natsionaliseerimise, eraomandi likvideerimise ja sundkollektiviseerimise kuulutamisest kuriteoks Eesti maa ja rahva vastu. Kolmandaks, otsus kõikide endiste omanike õiguste tunnustamise kohta seisuga 16. juuni 1940.

Neljandaks, otsus riigivarade realiseerimise ajutise peatamise kohta kuni vastava seadusandliku akti vastuvõtmiseni. Sest praegu käib juba riigivarade kuritahtlik laialivedamine mõnede ametiisikute ja endiste juhtide poolt.

Viiendaks, Eesti Vabariigi omandiseaduse rakendusseadus. Kui me võtame omandiseaduse vastu täna, ta ei käivitu. Edasi oleks vaja Eesti Vabariigi maaseadust ja selle rakendusseadust. Seitsmendaks, Eesti Vabariigi seadus Ülemnõukogule alluvast riigivarade ametist. Ja lõpuks on vaja meetodikat osaku väljaarvutamise üldprintsipiide kohta. Need viimased ettepanekud lugesin ette Eesti Maakeskerakonna volikogu resolutsioonist. Sellele resolutsioonile on andnud toetuse enamik maasaadikuid ja selle resolutsiooni koos vastavate allkirjadega ma esitan Ülemnõukogu Presiidiumile täiendavalt. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Üks hetk, Ivar Raig. Kas on küsimusi?

I. Raig

Vabandust, ma jätsin ühe asja veel ütlemata, seda, et ma oma sõnavõttus ei käsitlenud omandiseadusesse esimese ja teise lugemise vahel tehtud parandusi. Mul on selline ettepanek, et kuulata ära ka Paul Varul, kes oli nende paranduste põhiline sisseviija ja omandiseaduse esimesel lugemisel väljaõeldud arvamuste analüüsija. Siis saavad kõik vastused oma märkustele ja siis me vastaksime temaga juba ühiselt kõigile küsimustele.

Juhataja

Suur tänu! Kõigepealt küsimused Ivar Raigile. Ma palun jääda kõnetooli ja ma eeldan, et praegu on sõnasoovijad kõik küsimuste esitajad. Teema vajab põhjalikku arutelu, kõik saavad sõna. Nüüd küsimused. Valeri Kois.

V. Kois

Te mainisite seaduste loetelus, mis peavad olema ühes pakis, kaht seadust: privatiseerimisseadust ja denatsionaliseerimisseadust. Ma panin tähele, et kui meie peaminister Edgar Savisaar rääkis valitsusprogrammist, siis ta ei nimetanud nende seaduste hulgas, mida ta pidas vajalikuks vastu võtta, privatiseerimisseadust. Kuigi see on väga oluline seadus, sest me peame kindlaks määrama reegli, mille järgi hakkab toimuma see protsess. Mul on selline ettepanek. Me peame tõenäoliselt oma Ülemnõukogus juba praegu täpselt nimetama, missuguseid seadusi me peame kohustuslikeks. See tähendab, fikseerima teie ettepaneku Ülemnõukogu ametliku ettepanekuna ning nähtavasti on vaja viivitamatult vastu võtta ka seadus riigi vara müügi peatamise kohta.

I. Raig

Ma tänan sellise küsimuseasetuse eest, kuid ma täpsustaksin. Peatusin sellel asjal ka juba oma eelnevas sõnavõtus. Ma pidasin vajalikuks koos omandiseadusega vastu võtta ka tema rakenduseaduse, mis näekski ette, kuidas toimub privatiseerimine, denatsionaliseerimine tegelikkuses. Muidugi enne seda on vaja võtta printsiipaalne otsus, kuulutada oma vastavate poliitiliste deklaratsioonidega need natsionaliseerimised ja kollektiviseerimised kuriteoks, sest me oleme praegu viimane kogu, kes seda pole teinud. Eesti Kongress on teinud seda, Rahvarinne on teinud seda ja paljud erakonnad on seda teinud. Nii et me peaksime selle ka tegema, mitte minema sellest mööda, ja siis kui poliitiline otsus on vastu võetud, siis järgmises etapis oleks ka juba selle rakenduseadus. Me hakkasime praegu küll nagu paketi eesotsast, kuid siiski mitte päris algusest pihta, aga see ei takista meil muidugi selle tänase omandiseaduse vastuvõtmist praegu. Sest see peaks siis olema nii ühelt poolt kui teiselt poolt nagu tugevdatud.

A. Paju

Austatud juhataja, austatud kolleegid! Mul on kaks küsimust. Esimene puudutab teie sissejuhatavas sõnas öeldut, et põllumajanduses on privatiseerimise küsimuste arutelu jõutud hulga kaugemale kui teistes valdkondades, ja te nimetasite, et vastavad probleemid on olnud arutusel nii Rahvarinde kui ka Eesti Kongressi maadeklaratsioonis. Siit küsimus. Kuivõrd neis mõlemas organis arutlusel olnu on nüüd seaduses kajastunud, on see selle sümbioos või on ta kusagil mingis asetuses nende suhtes. Teie arvamus sellest. Teine küsimus tuleneks paragrahvist 35. Teie tõlgendus oli rohkem niisuguse utopistliku kallakuga, sest kui võtame valitsuse programmi ette, siis seal on öeldud, et tegevuskava väljatöötamisel lähtus Eesti

valitsus ühiskonna viimase paari aasta arenguloogikast. Kui nõutada aga praegu, et vabariigi omandus – maa, maapõu, atmosfäär ja õhk – oleks ka eraomanduses, siis peaks ilmselt selle punkti kuidagi arusaadavamalt avama.

I. Raig

Esimesele küsimusele ma vastaksin niipalju, et võib-olla ka saali teist poolt rahustada, kuivõrd küsimus ei ole ainult Eesti Kongressis ja Rahvarindes. Selle asjaga olen mina kokku puutunud väga tihedalt ka NSV Liidu Ülemnõukogus. Deklaratsioon kollektiviseerimise kuulutamise kuriteoks oli kõne all ka seal ja oleks peaaegu läbi läinud eelmisel rahvakongressil. Seal jäi juuksekarva võrra puudu ja ma arvan, et need otsused võetakse varem või hiljem vastu ka Venemaal ja sellepärast ei maksa meil neid karta. Kuivõrd kajastuvad nüüd need seisukohad uues seaduses. Üldjoontes nad kajastuvad, seadus on üldjoontes hea, kuid ma juhtisin tähelepanu nendele punktidele, kus tekib selle kontseptsiooniga teatud vastuolu, ja minu ettepanek oli muuta neid punkte. Preambulasse tuleks sisse viia ikkagi see alus, millest me lähtume, kas või needsamad mõned laused maadeklaratsioonist, mis võeti Eesti Kongressil vastu, või siis mõnest muust dokumendist, siis meil oleks ka poliitiliselt nendega koostöö. Me teatud küsimustes vähemalt peaksime püüdma minna koos, seal kus me suudame koos minna, et me ei lõhestaks ühiskonda. Nii et ma ütleksin, kui nüüd eksperdid on nõus ja teie ka olete nõus sisse viima need parandused, siis seadus üldjoontes siiski kajastab meie uusi taotlusi. Meil on tarvis ikkagi mingisugune alusseadus vastu võtta, olgugi et ta ei ole kaugeltki ideaalne. Sellesse omandiseadusesse võime juba teha täiendavalt parandusi või muudatusi, kuid ilma omandiseaduseta ei saa praegu läbi, sest kindlust on inimestel vaja.

Ja nüüd vastus teisele küsimusele, see oli § 35 kohta. Olevat natukene utopistlik. Ma mitte juhuslikult ei rääkinud just maast. Võib-olla on siin vaja vaadata maa küsimust eraldi. On selge, et õhku me ei saa privatiseerida, seda ma ka ei maininud, kuid mis puutub maasse, ma pidasin silmas just nimelt seda küsimust, siis ajakirjanduse kaudu on teada paljude konverentside korraldamist selles küsimuses ja on vastu võetud vastavad resolutsioonid. Põhimõttelisi seisukohti selle kohta, et privatiseerimist tuleks alustada just nimelt maast, näitavad ka sotsioloogilised küsitlused, mida on teinud mitmesugused uurimisasutused. Maal on juba rohkem kui pool elanikkonnast valmis omandiõiguse taastamiseks ja üleminekuks eraomandile. See protsent järjest tõuseb. Aga seda me ei saa praegu teha tehastega, linnades teatud tootmisobjektide privatiseerimisega, siin on vaja küsimused lahendada teistmoodi kui põllumajanduses, sest põllumajanduses reeglina on säilinud see maakoht, paljudel juhtudel on

ka inimesed olemas, kes sinna lähevad elama. Kuid anda tööstusettevõtted erakätesse, selleks ei ole aeg veel küps, nagu näitavad ka probleemid, mis on näiteks praegu Poolas ja Ungaris.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud Ivar Raig! Pessimistlik vastamine eelmisele küsimusele sunnib mind küsimust ümber formeerima. Tuleb välja, et meile välja pakutud omandiseadus ei olegi nii ideaalne, vaid hoopiski vajaks töötlemist. Tähendab, esimene küsimus on, kas me ei peaks mitte selle kallal veel tööd tegema, enne kui me selle vastu võtame? Teine küsimus on selles, et kas me ei peaks mingil määral kajastama selles seaduses ka meie suhtumist välismaalaste omandisuhtesse meie vabariigi territooriumil, ettevõtetes või ükskõik kus. Kuigi selle kohta on väljatöötamisel oma seadus, peaks ta siis olema kajastatud ka mingil määral siin. Ja kolmas küsimus tuleneb, Ivar, sinu sõnavõttust, kus sa märkisid, et juba praegu meie Eesti NSV endised juhid tassivad riigivara laiali. Kuhu, mida, kui palju ja kes? Ülemnõukogu peab sellel laialitassimisel ju ometi silma peal pidama, sest me oleme siin teatud mõttes riigivara kaitsjad. Kui niisugune väide on välja öeldud, siis peavad olema ka konkreetsed faktid.

I. Raig

Hr. Tiit Made, ma tänan nende küsimuste eest, mis kindlasti tekitavad elevust. Kui juba küsimused tekitasid elevust, siis vastused peavad kahjuks seda stiili järgima. Kuid esimene, minu hinnang omandiseaduse kohta. Ma ütlen veel kord, et meil on vaja omandiseadus vastu võtta ja sellisel kujul põhimõtteliselt nagu ta on, sest paremaks me ei ole praegusel momendil võimelised. See praegune variant on mingil määral konsensuseks. Ühtesid ta päris ei rahulda ja teiste jaoks on liiga radikaalne, nii et ta on midagi niisugust keskmist, mis sobiks, et sinna teha hiljem parandusi ja täiendusi. Ma arvan, et selle tekstiga me leiaksime praegu konsensuse, kui me lähemsime radikaalsemaks, siis me ei leiaks ja vastupidi ka ei leiaks. See on vastus esimesele küsimusele. Ma ei tahaks, et praegu lähksid lahti tohutud debatid omandiseaduse baasil, sest meil on vastu võtta väga palju teisi seadusi, et me ei takerduks, et me saaksime alustada reaalselt privatiseerimist lahtiriigistamise ja eraomanduse tarbimise alusel.

Teine küsimus, suhtumine välismaalaste omandiõigustesse on õige. Siin pole need küsimused kajastatud, ja kui tulemas on eraldi seadus, siis need peaksid olema eraldi seaduses sees. Kuid omandiseaduses peaksid need küsimused sees ikkagi olema, et uus seadus võiks selle omandiseadusega haakuda. Aga ma ei oska praegu seda ettepanekut teha. Võib-olla Paul Varul oskab seda teha. Kuid ma ütlen ainult oma isikliku seisukoha seoses välisriikide

omandiga: tuleks ikkagi ette näha piirangud. Üldpõhimõte oleks niimoodi, et nii nagu pärijate ring peaks olema piisavalt väikene selleks, et ei tekiks tohutud ümberkorraldused, ka isikliku kasu alusel, nii peaks olema ka väliskodanike arv, kes tahavad siin omandit tagasi saada, hästi väikene. Selleks piiranguks võiks olla kodakondsus. Kui see inimene on nõus tulema Eesti Vabariigi kodakondseks ja lahti ütlema Ameerika või Rootsi või Kanada kodakondsusest, siis ta võib selle omandi taastada. Aga enamus välismaalastest, noh eelduste järgi, seda tegema ei hakka, vähemalt lähiajal. Niisugune piirang peaks sees olema.

Ja nüüd lõpuks, kolmas küsimus. Kes seda vara siis laiali tassivad ja kas selle kohta on ka konkreetseid fakte? Konkreetseid fakte on olemas ja kuivõrd ma olen rohkem seotud põllumajandusega, siis ma tean sellest sfäärist. Kuid ma olen kindel, et seda on ka teistes sfäärides. See seisneb selles, et praegu müüvad teatud ametiisikud ja juhid nii tootmisvahendeid, transpordivahendeid kui ka teisi materiaalseid väärtusi väga madala jääkväärtusega, mis on bilansiliselt kirjas. Ettevõtted müüvad seda eraisikutele, ükskõik siis kas eraettevõtte loomiseks või talu rajamiseks või muuks, samal ajal kui turuhinnad nendele ressurssidele on väga kõrged. Sellega kasutavad juhid oma monopoolset seisundit. Aga kuivõrd meil praegu ei ole ikkagi selge, kellele see vara kuulus või peaks kuuluma, meil ei ole ka registrit, meil ei ole ühtset lähenemist ja näidismetoodikat, siis oleks vaja peatada lahtiriigistamine, kuni ei ole vastavat metoodikat, sest muidu võib juhtuda, et mõnedes ettevõtetes kõik on juba ära jagatud selleks ajaks, kui seaduslikult algab see n.-õ. jagamine nende õigetele omanikele, osaku väljamaksmine. Ma ei ole prokurör, neid asju on vaja küsida õiguskaitseorganite käest ja võib-olla oleks vaja algatada ka mõningad sellised protsessid. Täpsemalt selle kohta pole ma võimeline praegu vastama, ma ei ole seda uurinud, kuid see probleem on üleval, see probleem kerkis üles konverentsidel, mida on korraldatud privatiseerimise ja lahtiriigistamise teemadel.

H. Peterson

Olen põhimõtteliselt selle poolt, et privatiseerimist alustada mitte omandi kunstlikust tekkimisest, vaid omandi taastamisest, ning enamikus seisukohtades olen ka Raigiga ühel meelel, kuid ma siiski leian, et me ei saa käsitleda omandi taastamist maal linnast erinevalt, sest kui me taastame maal, me peame ka linnas taastama. Ainult sellisel kujul me suudame viia ka Eestimaa ligilähedaselt sellisesse olukorda, nagu on Soome või Rootsi. Kuid ma siiski ütleks, mispärast ma erinevalt paljudest maasaadikutest ei kirjutanud alla MK keskvolikogu kirjale. Asi on nimelt selles, et kuigi ma toetan selle sisu, et meil pärast 16. juunit toimus invasioon ja riik okupeeriti, kuid ei muutunud omandi õiguslik alus ja siin peaksime ikkagi

lähtuma 22. juuli ja 23. juuli sündmustest, kus siis maa natsionaliseeriti, sest juriidiliselt peab olema täpne. 5 nädala jooksul toimusid ka veel mõningad omandi muutused, ostud, müügid, pärandamised. Me peame lähtuma kindlast kuupäevast ja ma siiski soovitaksin, et 23. juulist. Seda kasutasime ka läinud aasta taluseaduses. Arvamuse omandiseaduse kohta esitaksin peale hr. Varuli ettekannet. Seda lootuses, et ta selgitab ka minu poolt varem esitatud küsimusi.

I. Raig

Ma ütleksin nende kuupäevade, 16. juuni või 23. juuli kohta selliselt. 16. juunil ei olnud veel massilisi okupatsioonivägesid ja nemad võtsid peale invasiooni enda alla siis ebaseaduslikul alusel väga suure osa Eesti Vabariigi tolleaegsest territooriumist ja läksid baasidega sisse ka teatud hoonetesse, teostasid eelnatsionaliseerimise. Kuigi juriidiliselt vormistati see natsionaliseerimine 23. juulil, tegelikult võeti juba inimestelt ära paljud varad alates 17. juunist ja ma arvan, et me peaksime just nimelt ikkagi lähtuma 16. juuni seisust, mitte 23. juulist, kui paljudelt inimestelt oli juba vara ära võetud ja maa ära võetud ja antud siis armee käsutusse. Nii et see oli loogika, miks 16. juuni. Kuid ma ütlen veel kord, et see kuupäev ei olegi niivõrd tähtis, sest kui me teeme selle registri ja vaatame, kui suur see vahe on 16. juuni ja 23. juuli vahel, võib-olla see vahe on äärmiselt tühine, aga vastu on vaja võtta printsiip, et seisuga 1940 suvi, ma ei leia, et see oleks väga printsiipiaalne erinevus.

T. Mets

Mul oleks ettekandjale üks küsimus § 35 suhtes "Eesti Vabariigi omandiõiguse objektid". Siin on öeldud: "Eesti Vabariigi omanduses on maa, maapõu, atmosfäär ja õhk vabariigi territooriumi kohal, sise- ja territoriaalveed, mandrilava." Kas mõiste "mandrilava" on võrdsustatud mõistega "majandustsoon"?

I. Raig

Ma jätaksin selle küsimuse vastamise juristidele, see on niivõrd spetsiifiline küsimus, et ma ei julgeks siin oma vastust anda. Aga ma arvan, et nad valdavas osas peaksid kattuma. Selle küsimuse ma jätaksin Varulile, ma ei tea seda.

Juhataja

Suur tänu, Ivar Raig, rohkem küsimusi ei ole.

I. Raig

Kui tohib veel, lõpus ma teeksin niisuguse avalduse. Kõigepealt ma tänaksin kõiki küsijaid ja teeksin ettepaneku, et vaatamata kõigele tuleks see seadus meil täna vastu võtta. Peale seda, kui Varul lisab oma selgitused seoses redaktsiooni muutumisega ja tal peaks olema ka mõningad kompromisslahendused valmis seoses minu märkustega, või ütleme, komisjonipoolsete märkustega, sest me olime koos, võiks teha selliselt, et täna põhimõtteliselt võetakse seisukoht vastu, et need parandatud kohad uuesti lõunaajal trükkida ära, anda saadikutele kätte, mitte tekst tervikuna, vaid ainult parandatud paragrahvid ja võib-olla see uus preambula. Ja siis teisel lugemisel võtta see seadus vastu.

Juhataja

Suur tänu, Ivar Raig, kuigi need soovitusel käivad minu töökohustuste hulka. Päevakorras ei ole küll seda märgitud, aga ma oletan, et kaasettekandeks on valmis härra Varul.

P. Varul

Ma teeksin täpsustusi selle praegu teie käes oleva teksti kohta, sest teksti on muudetud ja võib-olla on analüüsivõime raske märgata, mis siis muudetud on. Ja teiseks ma tahaksin pisut ka kommenteerida kahte teist projekti, mis on teile laiali jagatud, see on muudatused tsiviilkoodeksis. Ma ütlesin, et need oma kaalult ei ole võib-olla vähem tähtsad kui omandiseadus ning kuuluvad orgaaniliselt selle juurde. Samuti siis ka otsuse projekt selle seaduse vastuvõtmise kohta.

Ma ei hakkaks kommenteerima kõiki redaktsioonilisi parandusi, pean ütlema, et suurem osa parandusi, mis on tehtud, on redaktsioonilist laadi. Üks oluline redaktsiooniline parandus, mis kaldub rohkem sisulisse kanti, on see, et kui meie seaduse tekstides seni ei ole järgitud kahte mõistet – seadus ja normatiivakt, siis siin on seda tehtud. Milles on asi? Asi on selles, et seadus on ikkagi ainult Ülemnõukogu poolt vastuvõetud akt. Normatiivaktid on kõik need, mis sisaldavad õigusnorme, normatiivaktid võivad olla ka lõppkokkuvõttes ministeeriumi instruktsioonid. Ja sellepärast on siiski vaja teha olulist vahet ja siin ei ole mitte juhuslikult märgitud ühes kohas "seadus", teises kohas "normatiivaktid". On asju, mida saab reguleerida ainult seadustega. Näiteks, kui on küsimus vara äravõtmise juhustest. Siin peab täpselt olema öeldud, et see saab olla ainult seaduse tasandil ja mitte kuidagi teistmoodi. Üheks tagatiseks on juba sõna "seadus" ise.

Kui nüüd vaadata konkreetset paragrahvide kaupa, siis § 2 on see, mis on tekitanud ikkagi küsimusi. See on tähtis paragrahv, omanike määratlemisel on oluline lähtuda sellest, et meil

on praegu vaja kindlaks teha, kes siis saavad omanikud olla. Ja majandusteaduses võib muidugi neid omandivorme väga erinevalt klassifitseerida kaheks ja kolmeks ja neljaks ja mitmes suuruses. Meil on vaja täpselt määratleda, kes saab olla omanik, ja lähtuda sellest, et keskne omanik on füüsiline isik, omanikuks on alati ka riik igas ühiskonnas. Uue omandivormina on munitsipaalomand ja palju küsimusi tekitanud juriidiliste isikute omand. Tuleb aru saada sellest, et juriidilised isikud jagunevad kaheks. Ühed juriidilised isikud, kes on omanikud, ja teised, kes ei ole omanikud. Näiteks riiklikud juriidilised isikud ei ole omanikud. Ei ole omanikuks ka aktsiaselts, kuigi on kerkinud küsimus, miks ei ole see lülitatud juriidiliste isikute loetellu. Sellepärast, et aktsiaseltsid tegelikult on kaasomanike organisatsioon. Kui me nimetame aktsiaseltsi omanikuks, siis tekib küsimus, kes on aktsionärid. Siin on nad nagu kolhoosi liikmed, aga tegelikult nemad ongi need omanikud, nad on kaasomanikud. Aga nemad on oma kaasomandi õiguse teostamisel piiratud selles mõttes, et nad saavad seda teha läbi aktsiaseltsi.

Peatun redaktsioonilistel märkustel. Kõige olulisem sisuline märkus puudutab § 8, kuhu on lisatud uus lõik, mida enne ei olnud. Omandiõiguse teostamist võib ka piirata. Omandiõiguse teostamise piiramine tuleneb kas või juba sellest, et kui on olemas maa omanik, siis tema omandiõiguse teostamise üks näitaja on see, et ta peab lubama ka teistel üldkasutatavat teed kasutada, kui tee tema maast läbi läheb. Muudetud on § 9 võrreldes eelmise tekstiga, sellepärast et eelmine tekst oli kas masinakirjutaja tõttu või mingil seletamatul põhjusel täiesti arusaamatult esitatud. Praegu ta on sellisel kujul, nii nagu ta on, see ei ole põhimõtteliselt uus, vaid taastatud vana. Vahepealsesse varianti, mis teile on kätte jagatud, sattusid vead sisse. On muudetud § 15, enne oli see kahelõiguline ja 2. lõigus oli öeldud, et seadusega määratakse selle vara loetelu, mille omamine on keelatud või piiratud. Me viisime selle üldisemale tasandile ja § 15 lõik 2 on nagunii öeldud, et omandiõiguse objektiks võib olla igasugune vara, mille omamine ei ole keelatud seadusega. Aga seadusega tuleb paratamatult keelata teatud objektid, ei saa anda praegu, näiteks, eraomandiks aatomielektri jaama, seda juba üldise ohutuse seisukohast. Aga see tähendab seda, et eraomandi puhul me ei rõhuta mingit eraldi piiramist. Aga piirangut võib teha kõikidele: kooperatiivi, riigi, enda ja teiste suhtes. Täpsustusi on tehtud § 18 ja see on nüüd sellisel kujul, nagu ta teil praegu on, kusjuures on veel üks täiendav muudatus. Tuli välja, et üks keerulisemaid või meie jaoks täiesti uus (kuigi ka unustatud vana) on ikkagi see kiriku omand. Ja ebapiisav on rääkida lihtsalt usuorganisatsiooni omandist. Ma ei tahaks olla nõus Ivar Raigiga, et piisab, kui me teeme ainult siin viite. See on ka jällegi niisugune uus asi, mida me peame põhimõtteliselt selles seaduses ikkagi kirja panema. Loomulikult on vaja kiriku seadust, mis näitab täpsemalt, aga

siin me peame näitama ära, kes siiski saab omanik olla. Ja jäime sellise variandi juurde, võib-olla siin nüüd täpsustatakse pärast, et §-s 18 me kirjutame usuorganisatsiooni asemel kirik, kogudus või klooster, sest usuorganisatsioon on ebatäpne. Kui nüüd omanikest rääkida, siis võime ka öelda, et neile kogudustele ja kirikutele on ikka kõige suuremat ülekohut tehtud. Kui võtta praegu kehtiv, 1977. aastal kinnitatud ususeaduse põhimäärus, siis selle järgi tuleb välja niimoodi, et isegi need annetused, mida on kogudustele tehtud, lähevad ka riigi omandisse. Riik küll tagab, et neid saab koguduses kasutada, kuid ikkagi annetatud omanikuks kogudus ei saa. See on ju täiesti vastuvõtmatu! Sellepärast me peame ikkagi selle seadusega nihke saavutama, et me paneme siin §-s 18 usuorganisatsiooni asemel "kirik, kogudus ning klooster". Ma ei oleks nõus sellega, et siin §-s 18 mitte anda omanikuks olevate juriidiliste isikute loetelu, sest omanikuks olev juriidiline isik on üks erandlik nähtus. Põhiline omanik hakkab meil olema füüsiline isik ja kui me ütleme, et see omandiseadus peab olema aluseks ettevõtlusele, siis oluline tähendus selles seaduses ongi, et ta võtab ära kõik need keelud, mis seni olid. Et ei võinud kapitali ühendada, näiteks. Ei võinud olla ühine omanik riik ja kodanik ja kodanike mingi organisatsioon. Need keelud on kõik maha võetud. Igasugused omanikud võivad nüüd oma vara ühendada ja selles seisnebki see ettevõtlus, aktsiaettevõtlus, mis võib kujuneda põhiliseks vormiks. Aktsiaselts on ju tegelikult juriidiline isik, ega ta omanik ei ole, sest see on samm tagasi. Aga omanikuks saavad küll olla just need, kelle kohta me nagu erandkorras ütleme, et ta on juriidiline isik, aga ta on tervikuna omanik. Ja ei ole õige öelda, et juriidiline isik on ka riik ja juriidiline isik on ka kohalik omavalitsus. Kohaliku omavalitsuse organ on juriidilise isiku õigustes, aga tema ei ole ka omanik, sest omanik on ikkagi vald, linn.

Nüüd täpsustused on §-des 22 ja 23 võrreldes eelmisega. Ma arvan, et nad on paremaks saanud, enne oli § 22-s viga sees. Põhimõte on selles, et kooperatiiv võib ise ette näha, et ka kooperatiivi endine liige või lahkuv liige saab ka mingisuguse osa endale. Erinev olukord on siiski ühiskondlike organisatsioonide puhul ja see on nüüd selgemalt välja toodud. Ja nüüd järgmine täpsustus § 27-s, see on seoses § 18-sse sisse viiduga. § 27 pealkiri on nüüd vastuvõetav: "Kiriku, koguduse ja kloostri omand". Peab ütleva, omaette raskus on kiriku kui omaniku lahtimõtestamine. Me arutasime siin härra Hallaste, Jürjo, Kolossovaga üks päev päris pikalt ja nüüd on pakkuda niisugune variant, võib-olla mind parandatakse, sellepärast et see eeldab siiski kiriku seesmise organisatsiooni tundmist. Tekst võiks olla niimoodi. § 1. "Usuorganisatsioon" tõmmata maha ja niimoodi – "kiriku, koguduse, kloostri või muu kirikliku organisatsiooni omand" ja siis tekst edasi. Siin tekib muidugi jälle küsimus sellest, kas mõiste "kirik ja kiriklik organisatsioon" on piisavalt täpsed oma mahus, aga ma arvan, me

saavutame siin põhimõtteliselt seda, mida meil on vaja saavutada. Me peame tunnistama need niisugusteks subjektideks, kes saavad olla omanikud, et neile antud vara ja nende poolt soetatud vara satub nende omandusse ja mitte ei jää riigi omandusse, nagu see on praegu. Ja siis peaks olema sama paragrahvi 27 lõik ka muudetud. Mitte ei alga "usuorganisatsiooni omanduses oleva", need kolm sõna maha tõmmata ja alustada niimoodi: "Käesolevas paragrahvis lõikes 1 tähendatud omanike", ja siis läheb edasi teksti järgi "vara valdamise ..." jne. Ja üks parandus oleks veel sellesama lõike viimases reas, "usuorganisatsioon" asendada sõnaga "kirik", tähendab see toimus Eesti Vabariigi kirikuseaduse alusel. Me saame selle seadusega seda, et me määrame ära, et nemad saavad omanikud olla, aga kogu see osa, kuidas nad saavad juriidiliseks isikuks ja kõik see nende õiguslik seisund, see loomulikult eeldab eraldi kirikuseadust.

Munitsipaalomandi puhul on mõningad redaktsioonilised täpsustused. Nüüd § 35 juures peab rääkima sellest, miks seda ei ole muudetud. Asi on selles, et kui me hakkasime omandiseadust tegema, siis oli ju kaks võimalikku lähenemist – kas teha sellest asjaõiguse niisugune kõikehõlmav, põhjalik asjaõiguse seadus, kus oleks siis lähtutud sellest, et vara jaotub meil kinnisvaraks ja vallasvaraks, ja võetud aluseks see, mis on väga põhjalikult läbi töötatud 1936. aastal valminud Eesti Vabariigi tsiviilseadustiku projektis, mis põhiliselt vastab Kesk-Euroopa õigussüsteemile, tsiviilõigusele. See oli üks võimalus, aga sinna oleks läinud kinnisvarana sisse kahtlemata maa ja sellisel juhul ei oleks meil vaja tegelda maaseadusega. See oleks nõudnud vähemalt aasta aega väga pingelist tööd, aga see oleks tähendanud ka seda, et need positiivsed asjad, mida praegu kohe on vaja, võtame needsamad ettevõtted, ühisomandi õiguse piirangud, eraomand, täiendav kaitse, võrdne kaitse, kõik see, mida praegu on vaja kiiresti sisse tuua, siis oleks me selle taha seisma jäänud. Sellepärast läksime me teist teed, et maaseadus tuleks vastu võtta siiski eraldi. Selle seaduse mõte on maaga seoses nõuda, et me seaduse tasandil esimest korda ütleme, see ei ole ainuomand. Senini oli meil maa ju kogu aeg ainuomandus, nüüd me sätestame, et ta ei ole ainuomand, ta on omanduses. See tähendab seda, et riik on maa omanik ja samal ajal on ta ka seadusandja. Riigi omanikustaatus erineb teistest omanikest selle tõttu oluliselt, et tema viib oma omanikutahte seadusandlikul tasandil ellu ja riik omanikuna peab nüüd määrama, kuidas tema seda talle kuuluvat maad kasutama ja käsutama hakkab. Sellepärast ei ole meil siin maa kohta midagi pandud, sest see eeldab ju väga tõsist potentsiaalset lähenemist. Kui me hakkame panema eraomandi puhul sisse maa, mis oleks loomulik, siis tekib ju küsimus: ka munitsipaalomandusse tuleb niikuinii maa, kas võivad maal veel mõned omanikud olla? See on see, mida teie peate otsustama hakkama maaseaduse vastuvõtmisel. Kui meie seadusandlik areng läheb normaalset rada

edasi, siis peaks omandiseadus ja maaseadus ükskord asjaõiguses kokku saama, asjaõiguses, mis on üles ehitatud kinnis- ja vallasvara printsiibile ja sellisel juhul ei ole meil vaja eraldi enam ei omandiseadust ega maaseadust.

Mandrilava osas on nii, et mandrilava ja majandustsoon ei lange kokku. Majandustsoon on seal, kust võib kala püüda jms. See on omalaadne valitsemise ala. Võib öelda, võimupiirkondade jaotamine, aga mandrilava peaks sügavuse järgi olema niimoodi. See on küll üpris trafaretne tekst, ma ei ole selle üle sügavalt mõelnud, ma ei tunne ennast siin kõige kindlamalt, aga arvan, et praegu meil selles osas väga halba ohtu karta ei ole. Mis muide puutub õhu privatiseerimisse, siis ega see ei olegi niisama lihtne. Asjaõiguses on ju tegelikult ära määratud teatud kõrgused, kust saadik tuleb omaniku tahet arvestada. Kui ikkagi on minu krundi kohal, ei tohi mu naaber ehitada näiteks sügavaid eendeid oma majast, mis ulatuvad minu krundi kohale õhku. Ja reguleeritud ei ole õhk muidugi niimoodi, et lõpuni välja, aga teatud kõrguseni küll. Nii et asjaõiguse juures me tuleme ka õhu privatiseerimise juurde tagasi, ega see nii koomiline ei peagi olema.

Nüüd parandusi 4. peatükis, § 38. Ära on jäänud eksituse tõttu see teine lõik, mis oli esialgses projektis sees, see on lihtsalt masinakirjaviga. See teine lõik kõlab niimoodi (loen ette, sest võib-olla ei ole teil seda teksti praegu käes, kuigi ta esimeses projektis oli sõna-sõnalt nii sees): "Eesti Vabariigi seadustega kindlaksmääratud alustel ja korras võib toimuda riigiettevõtetele eraldatud vara osaline või täielik üleminek kas väljaostmise või muul teel, koos nimetatud ettevõtte reorganiseerimisega või likvideerimisega või ilma selleta." See on nüüd see privatiseerimise moment. Ja küsimus on selles, et miks see § 38 üldse sellisel kujul on. Asi on selles, et riigile ju teatud vara ikkagi jääb. Küsimus on mahus, millises mahus ta jääb. Ja kui riigile jääb ikkagi teatud vara, siis see peab olema ära määratud, kuidas ta seda käsutab, kasutab ja valdab oma juriidiliste isikute kaudu, kellele siis ta ise määrab. Ta määrab ära omale, näiteks ettevõtteseaduse või mingi riigiettevõtteseadusega, selle õiguste mahu, kui palju ta siis kätte annab sellele tema vara valdavale, tiitlijärgsele valdajale, riiklikule organisatsioonile.

Ühisomandi õiguse teostamise osas on sisulised muudatused nii, et on maha tõmmatud kaks paragrahvi, mida te enam ei leia selles uues variandis – ettevõtte ja tema töötajate kaasomand. Selle üle sai pikalt mõeldud ja vaieldud ja jõudsimise järeldusele, et sellel siiski mõtet ei ole. Ja võtsime selle maha. Ka jäi välja täis- ja usaldusühingu osanike omand kui mittekohalik. Nagu öeldud juba § 43-s, et võib teostada juriidilise isiku kaudu, ja § 42-s, et võib teostada ka muus vormis, siis me ei hakka neid muid vorme tegelikult siin loetlema, sest ammendavalt seda nagunii teha ei suuda ja parem on siis hoiduda ka niisugustest üksikutest näidetest.

Nüüd mõni sõna nende tsiviilkoodeksi muudatuste kohta. Ma ei tea, kas teil tsiviilkoodeksi kaasas on, aga see on niivõrd tähtis hetk. Tavaliselt on niimoodi, et koodeksis paranduste tegemine nõuab paar aastat ettevalmistust ja pärast veel iga paragrahvi pikka arutelu. Siia on lisatud nüüd mitmed paragrahvid, võrreldes sellega, mis oli esialgu projektis. Mittetöise tulu mõiste, mittetöise tulu saamine ja vara äravõtmine tuleks tsiviilkoodeksist välja jätta. Inimeste jaoks on vahetult pärast selle seaduse vastuvõtmist, kui see 1. juulist koos tsiviilkoodeksi parandustega kehtima hakkab, väga olulised piirangud majade kohta. Kõik piirangud, mis seonduvad majade omamisega – meil oli ju niimoodi, et ikka üks maja võis olla –, on nüüd siis ära võetud. Samuti piirangud kariloomade ja kõige muu kohta. Mitmed paragrahvid, näiteks § 25, puudutavad ühise omandi printsiipide sisseviimist. Siin piiranguid subjektide mõttes ei ole. Need parandused on tehtud sellise arvestusega, et tsiviilkoodeksi omandiõiguste osa vastaks sellele omandiseadusele.

Otsused omandiseaduse kehtestamise kohta on väga olulised. Tahan tähelepanu juhtida kõigepealt punkt 2 alapunkt 1. Et valitsus peaks Ülemnõukogule siiski esitama ettepanekud seaduste osas ja samal ajal peaks oma aktid vastavusse viima. Siin ongi küsimus selles, et ei ole vaja mingil juhul seadust vastu võtta selle seaduse rakendamise kohta. Ei ole vajalik. Küll on vajalik võtta vastu maaseadus, on vaja vastu võtta akt riigivarade valitsemise korra kohta, natsionaliseeritud varade tagastamise korra ja põhimõtete kohta. Niisugused aktid on vaja kiiresti vastu võtta. Aga neid sisse viia, sisse lülitada praegu me ei saa. Väga oluline küsimus oli välismaalaste kohta. Praegu kehtib see põhimõte, et välismaa kodanikel ja kodakondsuseta isikutel on samasugune õiguslik seisund, s.t. õigusvõime nagu meie kodanikel, välja arvatud, kui on tehtud erandeid. Erandeid võib siis teha valitsuse tasandil, kui on mingid vastukitsendused. Seni me lähtusime sellest, kui meil kodanik võis omada ühe maja, siis välismaalane võis omada ka siin ühe maja. Kui me nüüd võtame selle piirangu maha, siis tekib küsimus, kui meie inimene võib omada kümme maja, võib omada ettevõtte jne., siis praegu 1. juulist tekib selline õigus kehtiva tsiviilkoodeksi järgi ka välismaa kodanikel. Ilmselt tuleb siin panna piirangud. Ma rääkisin mõned päevad tagasi sellel teemal Põhjamaade, Taani, Soome ja Rootsi tsivilistidega, neil on kõigil piirangud. Ja põhimõte on selles, et valitsus otsustab, kellele anda luba ja kellele mitte. Sellepärast ongi siin see punkt 3, et 1. juuliks tuleb anda Ülemnõukogu otsusega valitsusele selline õigus ja kohustus määrata kindlaks see kord, kuidas saavad välismaalased siin vara omandada, tehingud, kus on ühekski pooleks kõik need subjektid, kes on märgitud selles neljandas osas.

Juhataja

Meil on reglemendi järgi vaheaeg. Mul on ettepanek, et teeme vaheaja ja jätkame peale seda.

P. Varul

Mul on siiski palve, kui te lubate ühe minuti. Ivar Raig viitas siin sellele, et oleks mitmeid momente õige käsitleda preambulas, ja see on täiesti õigustatud ettepanek, et mitmed asjad – taastamine –, kõik see ei ole seaduse teksti koht. Me valmistasime siin kiiresti kolleegidega, dotsent Sepa ja Kasega ette preambula projekti, ma loeks ta praegu ette, ma arvan, et seda on võimalik ka paljundada, kui vaja.

Eesti Vabariigi omandiseaduse preambula: "Eesti Vabariigi majanduse ümberkorraldamine turumajanduse põhimõtetele vastavaks eeldab uute ühiskondlike suhete adekvaatset õiguslikku reguleerimist. Praegu kehtiv Eesti tsiviilkoodeks ei suuda seda ülesannet täita. Kuni Eesti Vabariigi tsiviilkoodeksi vastuvõtmiseni ei saa jätta üleminekuperioodi uusi omandussuhteid vanade õigusnormide reguleerida. Seda lünka peab täitma omandiseadus, milles sisalduvad õigusnormid hiljem lülitatakse uude tsiviilkoodeksisse. Omandiseadus on õiguslikuks aluseks ettevõtluse arengule, riigiomandi privatiseerimisele, ebaseaduslikult võõrandatud vara tagastamisele tema endistele omanikele ja nende õigusjärglastele." See on nüüd see, siia ei ole märgitud eraldi § 1-s toodud täiendavad ülesanded, mida ta konkreetselt reguleerib. Siin on rõhutatud seda, millele ta on aluseks. See taastamine, privatiseerimine, see, mis tekstis normina praegu on, see on niisugune ajutine ülesanne, mida tuleb lahendada konkreetsete aktidega. Seda siin üksikute lausetena on imelik normi sisse tuua. On ettepanek preambula sellisel kujul täiendavalt vastu võtta. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu, härra Varul, meil on teile hulgaliselt küsimusi peale vaheaega. Vaheaeg kuni 12.25-ni.

V a h e a e g

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Jätkakem tööd päevakorraga.

Me palume uuesti kõnetooli härra Varuli. Ja nüüd küsimused härra Varulile.

H. Peterson

Oleme ära kuulanud härra Varuli ettekande omandiseadusest ja eravestluses temaga ma olen saanud oma küsimustele tema käest vastused, nimelt kahele minu jaoks põhiküsimusele. Esiteks, maa delegeerimine allapoole kuni võimaluse piires eraomandini välja, teiseks, omandi taastamine, mida hakatakse käsitlema vastavates erialaseadustes ning seetõttu on ka siin preambulas ära mainitud. Omandiseaduse kohta võib muidugi väga palju rääkida, igal mehel võivad olla omad seisukohad ja seda võib lõpmatuseni siin teha, kuid aeg on kallid ja meil on ootamas rida teisi seadusi ning seoses sellega ma teeksin ettepaneku, et omandiseadus koos siin esitatud täiendustega vastu võtta.

Juhataja

Suur tänu! Ma juhin teist korda tähelepanu sellele, et praegu esitatakse küsimusi. Sõnavõttud ei ole veel avatud. Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Mul on lühike repliik. Meie kolleegidel-rahvasaadikutel on alust mõtisklemiseks. Omandiseaduse eelnõu erinevate paragrahvide 26 punktis on viiteid Eesti Vabariigi seadustele ja normatiivaktidele. Minu arvates pole neist enamikku veel läbi vaadatud ja kinnitatud. Kas niisugustes tingimustes vastuvõetud seadus, kui me selle vastu võtme, hakkab toimima?

P. Varul

Need viited on kahesugused. Osa viiteid, kus me räägime näiteks, et võib vastavalt seadusele toimuda äravõtmine, selle kohta on seadused olemas, siin tuleks veel nad läbi vaadata ja korrastada. Ei ole näiteks seadust intellektuaalse omandi kohta, mis kohe tuleks vastu võtta. Pooli on ja pooli ei ole, autoriõiguse kohta ei ole piisavalt seadusi. Ei saa öelda, et intellektuaalse omandi õiguse reguleerimine oleks meil täiesti tühi koht, aga on vaja teha uus ja parem. Kõige tähtsam asi, millest me oleme siin rääkinud, on ju maaseadus, mis kuulub siia kui ühe tähtsama kinnisvara liigi juurde. Nagu ma ütlesin, nad peaksid tulevikus kokku sulama. Mitmed asjad, ütleme, aktsiaseltsid ja majandusühingud on kõik juba olemas. Aktsiaseltsid ja majandusühingud on vastu võetud ju seaduse suure rikkumisena, sest alles pärast seda, kui me selle seaduse vastu võtame, muutuvad nad seaduspäraseks ja õiguspäraseks, sest ei ole seadusega lubatud panna, ütleme, erinevate aktsionäride omandeid ühiseks omandiks. Meil juba tehakse aktsiaseltse, aga see on praegu seadusevastane, selles mõttes on omandiseaduse vastuvõtmine hädavajalik, et juba kujunevat anarhilist olukorda

korrastada. Sellele on ju suunatud ka otsuse projekt, et valitsus esitaks 1. augustiks ikkagi täpse graafiku, mis siis veel täiendavalt vastu võtta tuleb.

A. Käärma

Kavade kohaselt peaks see seadus jõustuma 1. juulist. Kas ei tundu, et sellise olulise probleemi lahendamiseks, nagu on eraomandi õiguse taastamine, peaks olema selleks ajaks vastu võetud eraldi akt. Kas seadus peaks olema vabariigi valitsuse poolt vastu võetud või Ülemnõukogu poolt? On teie grupp selle probleemiga tegelnud?

P. Varul

Ma arvan, et ei ole hädavajalik 1. juuliks vastu võtta akti privatiseerimise kohta. Sellega tegeleb majandusministeerium ja valitsuses on see korra juba arutamisel olnud. Aga privatiseerimine on allikas, kust see eraomanik endale vara saab. Inimestel on juba praegu vara ja nad võivad kasutada nii eraettevõtteks kui ka kõige muuks. Ta võib osta endale maju juurde ja kõike seda, nii et see seadus tegelikult ikkagi hakkab toimima kohe küll, aga küsimus on, kus need eraomanikud endale siis piisavalt vara juurde saavad, me peame silmas eelkõige eraettevõtlust. Vaat see on küsimus, kuidas nad saavad eraettevõtluseks endale vara. Osalt on taluseadus ka seda küsimust juba lahendanud, kuid seal on lahendus poolik maaeraomandi mõttes. Aga kuna seal on siiski tagatised ja prioriteet, kuidas on võimalik talu saada ja taastada, ning on tagatised maa mittevõtmise kohta, sest tegelik eraettevõtlus seal ju toimib. Talu peremees on ju tegelik eraomanik, siin on ju ka see selge, siin me selle seadusega mitte ei lähe ette, vaid läheme järele sellele tegelikule olukorrale, mis juba on. Talu puhul see on järgimine. Selge see, privatiseerimine on väga oluline, aga see ei takista selle seaduse vastuvõtmist ja ka tema rakendamist.

A. Paju

Lugupeetud härra Varul! Teie olete projekti väljatöötamise grupi juhina ilmselt läbi mõelnud selle, kuidas valitsus tegutseb üleminekuperioodil. Olete määratlenud, mis takistab valitsust tegelikkuses kõiki kavasid ellu viimast, sellepärast et ikkagi jätkub tegelik vahekord Liiduga. Me võtame selle seaduse vastu, kas teil kui spetsialistil on endal ettekujutus, milline on selle rakenduslik mehhanism, kas ta käivitub? On tegelikkuses pinnas tema käivitumiseks?

P. Varul

Pinnas käivitumiseks praegu on olemas, on olemas ühise ettevõtluse arendamiseks, majandusühistud, aktsiaseltsid eelkõige. See seadus käivitub tegelikult vastuvõtmisel selles mõttes, et kaitsja saab võrdne olema. Me võtame ju ära selle piirangu, kas või vara tagasinõudmine praegu. Seni oli ju soodsamas olukorras riik ja kõik organisatsioonid. Tsiviilkoodeksi § 57 tuleb tühistada. Selles mõttes ta kohe käivitub ja tema rakendamiseks on kõige olulisem maaseadus, kõik see, mis puudutab neljandat osa. On vaja valitsuse poolt tegelikult väga ruttu korda seada riigi valitsemise kord. Seda me ei saa näha ette omandiseaduses. Me ütleme, et riik esineb siin omanikuna, määrab ise oma vara valitsemise korra, aga ta määrab niimoodi, et Ülemnõukogu lubab seda teha ja on andnud sellised volitused valitsusele. Selle riigivaraga on ju kahesugune probleem. Üks on see, et teda on liiga palju, ta tuleb nüüd jaotada teistele omanikele, siis on osalt ju käivitunud. Vaadake, väga kehvasti läheb praegu see maakondadel, valdadel. Vaid seda kesksemat asja näen praegu siiski munitsipaalomandi tekkimises. Nii palju, kui ma olen asjaga kokku puutunud, siis ei valdades ega maakondades, eriti valdades, ei jätku potentsiaali. Praegu peaks olema valitsuse üks tähtsamaid ülesandeid siiski nende inimeste ettevalmistamine, kes paneksid tegelikult valdades asja käima. Seadusandlikult on praegu valdadel suurepäraseid võimalused saada endale riigi omandit. Aga seda on vaja käivitada. Nii et siin on kaks asja, üks on need aktid, mida peaks lähitulevikus vastu võtma, ja teine asi on ikkagi organiseerimistöö. Ega ükski seadus ilma organiseerimistöta ikka ei käivitu.

V. Andrejev

Lugupeetud härra Varul! Tahaksin täpsustada § 16 formuleeringut. Kas sõnad "eraomandiõigus tekib tehingutest saadud ja muust tulust" tähendavad, et tuleb natsionaliseerida see, mis natsionaliseeriti 1940. aastal?

P. Varul

Asi on selles, et meil ei ole seda otseselt sisse kirjutatud, sellepärast me ütleme küll, et see seadus on ajutine selles mõttes, et ta tuleb kodifitseerida sisse asjaõiguse osasse tsiviilkoodeksis. Aga need normid, mis me siin tahame kehtestada, need ei ole ajutise iseloomuga. Ma ei taha öelda, et kui täna võtame seaduse vastu, kaitseme omandiõigust, loome eraomandi, siis ta homme enam ei kehti. Need ei ole ajutise iseloomuga. Kõiki tekkimise mooduseid siin täpselt ära fikseerima ei hakata, sest praegu näiteks tekib eraomand ka rehabiliteeritud isikutele natsionaliseeritud vara tagasiandmisega. Ei ole otstarbekas siin

loetlema hakata, see käib mõiste "muust tulust" alla. See seadus ei välista natsionaliseeritud vara tagasiandmist eraomandusse, aga selle seaduse tasandil seda otseselt siin ette ei nähta. Kuigi me preambulas rõhutame, et see seadus on aluseks sellele, et saab sellel daatumil toimuma. Alus selles mõttes, et me üldse ütleme, et võib eraomanduses olla. Eraomanduses võib olla kõik see, mida me ei keela. Ma arvan, et te ei hakka väga keelama või otsustate siis otstarbekalt, mida keelata.

J. Põld

Härra Varul, mul on teile selline küsimus. On tunne, et teie töögrupp on teinud väga head tööd. Kuidas te näete ise selle seaduse praktilist rakendumist, kuna temaga ilmselt tulevikus haakub hulgaliselt teisi seadusi – maaseadus, maareformi teostamine ja muud küsimused. Kas ei või juhtuda niimoodi, et me võtame vastu omandiseaduse, kuid reaalselt rakendust sellele ikkagi lähiaastal ei tule. Mis sellisel juhul siiski teha?

P. Varul

Rakendamine on kahel tasandil. Üks on see rakendamine, kuidas me tahame praegu olemasolevaid struktuure muuta. Privatiseerimine ja kõik sinna juurde kuuluv, uute omandivormide loomine, munitsipaalomand, eraomand. See peab olema valitsuse ülesanne ja justiitsministeerium peab praegu asuma sellisesse rolli, milles ta siiani väga silmatorkav ei ole olnud, s.t. keskseks ministeeriumiks ka uute aktide väljatöötamisel ja siiski ka selle rakendamise organiseerimisel. Me peame aru saama ka sellest, et hea omandiseadus ei tee veel kedagi rikkaks. On ju väga põhjalikult reguleeritud omandussuhted Kesk-Euroopa maades. Ma toon Kesk-Euroopa selles mõttes näiteks, et see on sama tüüp, teine tüüp on Anglo-Ameerika süsteem. Ega seal ka kõik rikkad ei ole. Omandiseaduse rakendamine sõltub ka omanikust endast. Kui ma olen nüüd eraomanik ja 2. juulist võin omada kümnet maja, siis see sõltub minust endast, kuidas ma need kümme maja saan, see seadus ei keela mul seda enam teha. Selles on asi. Ega seadus iseenesest ei muuda meie elus kunagi midagi, olgu ta hea või halb.

A. Zõbin

Mul on lugupeetud ettekandjale kolm küsimust. § 36 esimene lõik ütleb: "Eesti Vabariigi omandiõigus varale tuleneb eesti rahva suveräänsusest. Kas see on trükiviga või on siin tõepoolest mõeldud eesti rahvast, aga mitte Eestimaa rahvast? Kas peetakse silmas kogu rahvast või ainult eesti rahvast?"

Teiseks. Dokumendi eelnõust ei nähtu, kuidas riik või keegi teine klaarib arved näiteks Krulli järglastega, kes võivad ilmuda Eestisse ja hakata nõudma kompensatsiooni või oma Tallinnas asunud tehaseid?

Ja kolmandaks. Kuidas suhtub ettekandja järgmisse fakti? Mul oli hiljuti juhus rääkida ühe läänesakslasega, kes ütles, et mõnede Balti parunite järeltulijad koguvad dokumente Eesti maade omandiõiguse kohta?

P. Varul

Ma alustan kolmandast. Igasugune tagasiandmine ja igasugune taastamine peab olema selline, et ta oleks mõistlikkuse piirides. Selles mõttes, et ei ole järgitud ainult ühte kitsast ideed ja ei tooks samal ajal kaasa mõttetusi või ka ülekohut teistele. Probleem on, kui kaugele tagasiandmine ajaliselt viia, me peame ka praegu natsionaliseerimise, maa tagasiandmise juures vaatama ikkagi seda, et ei tekiks uut ülekohut. Siin on see optimaalne piir, mis meil tuleb leida. § 37, mida mõista Eesti Vabariigi all. Siin on mõeldud § 35-s loetletud objekte: maa, loodusvarad ja kõik muu. Tõepoolest, see on võõrandamatu õigus, mis tuleneb Eesti rahva suveräänsusest. See on tema õigus. Võib tekkida küsimus, mis on Eesti rahvas. Ilmselt seondub see kodakondsusega.

Teine küsimus. See on niisugune: me määrame omandiseadusega ära põhimõtted, kes saavad omanikud olla ja milline on see omanikuks saamise tee? Kuidas tegelikult korraldada kas või seda sama privatiseerimist, kuidas läbi viia natsionaliseerimist. Natsionaliseerimist ei saa läbi viia niimoodi, meil on kogemus olemas juba represseerimistega. Väga ilus on panna aluseks see printsiip, et represseeritutele kõik vara ilusasti tagastada. Aga praegu tuleb välja, et see on teistele suureks ülekohtuks. Tuleb saavutada õiglus ilma ebaõiglusega teiste suhtes. Ja see küsimus kerkib natsionaliseeritud varade puhul kindlasti. Kui asi puudutab üksikisiku ja riigi huvisid, siis tuleb alati eelistada üksikisiku huvisid, lähtuda sellest printsiibist. Aga kui tekib küsimus sellest, et kellegi kolmanda või neljanda ringi pärija huvid ja selle inimese huvid, kes on ise 20–30 aastat ehitanud ja kasutanud ja pannud palju vaeva teatud vara sisse, siis tekib küsimus, kelle huve ja millistel printsiipidel arvestada. Kas ikka anda talle tegelik vara tagasi või hüvitada sellele kolmandale. Selles on küsimus. Seda me omandiseadusega ei lahenda, need on niisugused asjad, mis tuleb piisavalt detailselt reguleerida, ette näha. Seepärast me ei saa panna seda seaduse sisse ja teinekord heidetakse mulle ette, et kohati on see seadus nagu liiga üldine. Niisuguseid asju nagu natsionaliseerimine, privatiseerimine tuleb ülimalt täpselt reguleerida, neid ei saa niisuguse seaduse õigusnormide tasandil lahendada.

V. Kois

Te rääkisite just praegu privatiseerimisest ja natsionaliseerimisest ja sellest, et valitsus juba arutas seda küsimust. Palun öelge, kas valitsus valmistab praegu ette neid dokumente valitsuse aktina või seaduseelnõuna, kas on ette näha privatiseerimise, denatsionaliseerimise jne. seadust või te kavatsete läbi ajada valitsuse mingite juhtnõõridega?

P. Varul

Ma ei ole valitsusega nii tihedalt seotud, et päris täpselt teaks, kuidas valitsus on seda mõelnud. Ma ise arvan, et see peaks olema kindlasti seaduse tasandil. On oluline teha vahet normatiivakti ja seaduse vahel. See peaks olema kindlasti seadus. Omandivormide muutused, ühelt ära võtmine, teisele andmine, see peaks olema kindlasti Ülemnõukogu kontrolli all.

Juhataja

Suur tänu, härra Varul, meil rohkem küsimusi teile ei ole. Avame läbirääkimised omandiseaduse üle, sõna saab Kaido Kama.

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu, kui härra Raig siin osas oma jutus väljendas Maa-keskerakonna poliitilisi seisukohti, siis minu jutt põhineb Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna programmilistel seisukohtadel. Konservatiivne Rahvaerakond oli üks esimesi, kes esines kompaktse ja tervikliku maareformi kavaga, ja see mõte on nüüdseks jõudnud ka juba teiste erakondade ja ka Eesti Kongressi dokumentidesse. Ma alustaksin mõnest repliigist konkreetselt selle omandiseaduse teksti kohta. Ma olen väga nõus hr. Raigiga selles mõttes, et omand jaguneb ikkagi kaheks, s.t. füüsilise isiku omand ja juriidilise isiku omand. Ja juriidilisi isikuid praegu siin tekstis eraldi lahata ei ole mõtet, see vist ikkagi on pärand sellest nõukogulikust mõtlemisest, kus on olemas võrdsed, võrdsemad ja kõige võrdsemad. Lõppude lõpuks on nii munitsipaalomand kui ka riigiomand juriidilise isiku omand, s.t. omand, mida valitsetakse mingisuguse põhikirja alusel. Kui me seda omandit jagame, siis põhimõttel, kas see omand on jagatav osaomanditeks või ta ei ole jagatav. Omandi üks põhitunnus, mida selle seaduse projektis pole käsitletud, on: kas see omand on tulundusliku sihiga või mitte. Ja sellest jaotusest praktiliselt piisakski – mittetulundusliku sihiga omandi alla kuuluksid just nimelt kiriku omand, kõiksugused sihtkapitalid jne., tulunduslikud omandid oleksid siis kooperatiivide omand, mille tulust makstakse osanikele protsenti jne. Tähendab, sellises

baasseaduses nagu praegu on omandiseadus ei ole mõtet proovida üles lugeda kõiki võimalusi juriidiliste isikute kohta, niikuinii jääb mõni nimetamata.

Nüüd ma lähen natukene laiemaks. Üldiselt ühes normaalses riigis sellist seadust nagu omandiseadus ei ole, see on iseenesest mõistetav. Meie muidugi oleme 50 aastat olnud väga loomuvastases olukorras ja meil tõepoolest läheb praegu vaja sellist seadust, mis omandi sätestab. Aga üldiselt on kogu selle seaduse tekst enam-vähem n.-ö. üldtuntud demokraatia ABC, mida normaalses ühiskonnas seadusena ei sätestata. Selle seaduse projektis on tegelikult lahendamata poliitiline põhiküsimus – kust tuleb omand? Sellele küsimusele siin vastatud ei ole. Et sellele küsimusele vastata, peame minema veel laiemaks ja vastama küsimusele, kas me taastame riigi õigusliku järjepidevuse alusel või me loome uue riigi. Esimesel juhul, loomulikult, on 40-nda aasta omandiõigus kehtiv. Teisel juhul me kuulutame ühe kindla territooriumi ja ühe kindla rahvastiku uueks riigiks ja siis hakkame laiali müüma seda vara, mis parasjagu sellel territooriumil asub. Mõlemal juhul peab loomulikult olema tagatud sotsiaalne õiglus ja peab olema täpselt reglementeeritud, kuidas privatiseerimise protsess toimub, aga teise juhtumi puhul – s.t. kui me loome uut riiki – peab olema ka selge küsimus, kust on tulnud see vara riigi omandisse. Praegu on see, mida nimetatakse riigi omandiks, suurelt jaolt riigi omandisse tulnud kuritegelikul teel, s.t. see on ära võetud omanikelt, ja taolisele kuritegelikule alusele vaevalt on mõistlik ühtegi riiki rajada. Seega me peame otsustama, kas me loome riigi või taastame selle. Ülemnõukogu peab otsustama, kas ta lähtub oma tegevuses 30. märtsi otsustest, mis räägivad riigi taastamisest, või 8. ja 16. mai otsustest, mis lähtuvad uue riigi loomisest. Need on kaks põhimõtteliselt erinevat kontseptsiooni. Ülemnõukogu ei saa tegelikult vastu võtta ühtegi seadust enne, kui ta pole vastanud sellele poliitilisele põhiküsimusele. Sellest tuleneb ka teine poliitiline põhiküsimus – kas omandiõigus on kehtiv või ei ole? Mina esindan seda suunda, kes loeb 40-nda aasta omandiõigust kehtivaks, ja ma pakuksin välja sellise sõnastuse, et see omandiõigus kehtib, aga omaniku teovõime selle omandi suhtes on piiratud, kuna 50 aasta jooksul tõepoolest on meil väga palju muutunud. See tähendab seda, et see omandiõigus tegelikult väljendub kompensatsioonimehhanismis. Selle peale võib nüüd muidugi küsida, et millest me kompenseerime, raha meil kellelgi ei ole, raha midagi ei maksa jne., jne. Enne tuleb jälle vastata küsimusele, kust tuleb omand. Kui omand kusagilt tuleb, siis tuleb selle omandi eest ka maksta ja see on ka vastus küsimusele, kuidas toimub kompensatsioon. Kompensatsioon saab toimuda loomulikult pikaajalise laenusüsteemi kaudu, kuna praegu meil tõepoolest pole raha, millega kinni maksta tegelikke väärtusi, ja loomulikult maksab seaduslikule omanikule tema omandi kinni see isik, ükskõik kas füüsiline või juriidiline, kes hakkab tegelikult tema

omandit kasutama. Nüüd tahetakse 1. juulist juba privatiseerimisprotsessiga alustada, on ettepanek, et seda mitte teha enne, kui on vastatud sellele poliitilisele põhiküsimusele. Tähendab, kui me ikkagi hakkame praegu looma aktsiaseltse või jagama väikeettevõtteid, ma mõtlen siin kohvikuid ja kõike muid taolisi asju, jagama välja neid omanditeks, siis me peame ikkagi tegema selgeks, kas sellel kohvikul ei ole ka olemas seaduslikku omanikku, kelle vara see on, mida me jagame. Ja selles mõttes on siis ettepanek praegu mitte alustada privatiseerimisega, enne kui meil on lahendatud need poliitilised põhiküsimused. Muidu me praegu tekitame sellega segadust juurde, mida on niigi palju. Nagu on tekitatud palju segadust ka juba sellega, et hakati alguses jagama välja talusid, kusjuures ei olnud veel üldtunnustatud see seisukoht, et see 40. aasta maaomand ja tema õigus on kehtiv. Lõpetuseks selle seaduse kohta niipalju. Me võtame siin vastu pabereid, mis tihtipeale kannavad endas üleminekuaja pitsarit, see on väga kiiresti muutuv aeg. Toon näiteks sellesama maadeklaratsiooni, mille võttis vastu Eesti Kongressi II istungjärg. I istungjärgul oleks see tekitanud väga suurt poleemikat ja vastuseisu, ta oli ka selleks ajaks valmis, aga jäi seal päevakorrast välja. II istungjärguks oli ühiskondlik mõte jõudnud nii kaugele, et ta võeti seal vastu ilma põhimõtteliste vastuväideteta.

Samuti ei saa me praegu sõnastada põhipostulaate, kahe kuu pärast on võib-olla olukord teine. Omandiseadus on seadus, mille me tegelikult suudaksime teha praegu sellise, mis hakkab kehtima ka tegeliku omariikluse ajal, mida meil ei ole vaja enam edaspidi teha või ümber muuta. Mul on ettepanek lükata see seadus edasi kolmandale lugemisele ja katsuda temaga veel tõsist tööd teha.

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Niisiis, tuleviku Eesti Vabariigis on omand loodetavasti taas seaduse kaitsealune, püha ja puutumatu, ning ei ole enam vargus, nagu meile on õpetatud. Üleminekust sinna pole esialgu selles seaduses juttu ja taastamise reaalne protsess on ilmselt keerulisem kui sellise ideaalse staatilise pildi väljakujundamine oma teadvuses. Seepärast kõlbaks see praegu ja sellisel kujul kasutada mitte meil, vaid mujal. Ja ilmselt siis, kui meie sinna seisundisse jõuame ning meie ühiskondlik mõtlemine on mõnevõrra edasi arenenud, siis muutub ta ka meile kõlbmatuks. Härra Raigi ettekandes oli juttu omandi reformist ja neist muutustest, mis on pigem allutatud poliitilistele momendi huvidele. Kuidas me aga vaese ja kriisiseisundis riigi varanduse või omandi privatiseerimisega ja ärajagamisega teeme oma kodanikud õnnelikuks ja rikkaks – see probleem jääb ikkagi siin ka lahendamata. Mulle tundub, et härra K. Kamal ei olnud selles mõttes õigus, nagu seaduses ei oleks räägitud,

kuidas see omand tekib. Mulle tundub, et siit paistab väga selgelt läbi, et omandi juurdekasvu loob kapital ja omandi algväärtus on ka kapital. Niisiis, mõningad praktilised ettepanekud mõnede asjade muutuse kohta või vähemalt ettepanekuks nende edaspidise kaalumise osas. Kõigepealt § 5 juures. Mulle tundub, et kui vastavalt paragrahvile 5.1 "omandi õiguse objektiks on omanikule omandiõiguse aluseks kuuluv materiaalne vara, omand, asi", siis tundub, et kogu see seadus on tõepoolest asjaõiguse seadus. Seda sellest lähtudes, et siin on just ja nimelt juttu materiaalsest varast, aga vaimuvarast ja üleüldse teiste tasandite või kõrgemat liiki omandist ei ole siin sõnakestki juttu. Ma tahaksin siin rõhutada, et omand on ürgne mõiste ja see ulatub tagasi ürgse eluslooduse juurde õigusena eluruumile, individuaalsele, liigilisele ja juba inimeste tekkel ka rahvuslikule ja grupilisele omandile. Siin tuleb vahet teha ka nende omandiliikide vahel, mis puudutavad omandi kõrgemaid vorme. Nendest muidugi siin juttu ei ole ja ka sellepärast jääb ta asjaõiguse omandiseaduseks. Näiteks võtame kas või rahvuse ruumi, eluruumi, inimese õiguse eksisteerida, tema eelisõiguse ruumi, mitte aga võrdõiguslikku ruumi, nagu sageli rõhutatakse. Me võime näiteks, kui meil on kodu, kuid kui seal on igapäevane võrdne õigus meiega, nii ränduritel, möödaminejatel, juhuslikel tuttavatel, ja kui me õhtul jõuame koju ja võime kui võrdne võrdsete seas ka sinna ööbima jääda, siis peaks ütlema, et meil ei ole oma kodu. Täpselt sama lugu on ka kodumaaga. Igale rahvusele on tema kodumaa ainukene, püha ja puutumatu ja see peab selle rahvuse jaoks olema eelisõiguse ruum. Olenemata sellest, kas tema naabrid on rikkamad, targemad, ilusamad või on neil ka õigused omandatud mingisugustel ajaloolistel põhjustel.

Edasi, § 6 juurde. Siin on juttu varast saadavatest viljadest. Ilmselt peaks mõtlema tõepoolest sellele sõnale "viljad". See vahest siiski seadusandlusesse ei sobi. Võiks olla "tulemuslikkus" või midagi muud, tulu ei pruugi ju alati olla, kuid vili ta ka ei ole. Sest on olemas ka "ebaviljad" ja muud niisugused mõisted. Kuidas vara teha viljakandvaks ja rääkida vara viljakandvusest? Kõigest sellest peaks olema sel juhul juttu.

Edasi, § 35 kohta: me räägime üsna palju maast, õhust ja kõigest muust. Aga maa? Just siin peame lähtuma sellest põhimõttest, et maa on ühelt poolt tootmisvahend ja teiselt poolt on ta territoorium, eksisteerimise ruum jne. Nii et nendel on mõnevõrra erinev tähendus. Ilmselt peaks maa olema tõepoolest vabariigi omanduses; nimelt maa kui territoorium, nii ka atmosfäär ja õhk kui õhuruum. Kuid mis puutub maasse kui tootmisvahendisse, siis peaks siin juba olema selgelt sisse toodud eraomandi võimalus. Härira I. Raig märkis ka, et paremaks pole me praegu võimelised, sest ühed tahavad olla radikaalsemad, teised konservatiivsemad. Seda kompromissi nimetas ta konsensuseks. Ilmselt see konsensuseks kunagi ei saa ja selline

kompromiss ka ei vii *consensus omnium*'ini. Küsimus on ka selles, kas me ei peaks praegusest seisundist, s.o. tänapäevasest eelkõige vaatama tagasi ja lähtuma omandiseaduse põhiprintsiipide kujundamisel nendest, või peaks me 16. juuni 1940 või mõne muu kuupäeva seisuga võtma algpunktiks ja vaatama sellest edasi. Üldkokkuvõttes on mul selline ettepanek, et võiks tõesti kaalumisele võtta, kas seda teisel lugemisel vastu võtta või püüda veel need seisukohad kokku võtta ja kolmandal lugemisel vastu võtta. Täna väga!

V. Andrejev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Valitsuse esitatud kümnest seaduseelnõust, mida meil on vaja arutada kevadsuvisel istungjärgul, on omandiseadusel eriline tähtsus üleminekul turumajandusele ja see vajab hoolikat analüüsi enne vastuvõtmist. Mõned oma küsimused võtsin ma täna tagasi majanduskomisjoni tööst osa võttes. Sellegipoolest tahaksin peatuda minu arvates mõnedel põhimõttelistel momentidel.

§ 2 lõikes 1 on kindlaks määratud, et omanikuks on Eesti Vabariigis kodanik, füüsiline isik, siit järeldub, et on vaja kiiresti vastu võtta kodakondsusseadus, siis saab täpselt kindlaks määrata, kes saab vabariigis olla omanik ja kes palgatöötajad. Kui me räägime sama paragrahvi 2. lõikes teistest omandivormidest, siis mõtleme ilmselt välisriikide, välismaa juriidiliste isikute ja ühissetevõtete omandit. Kui see on nii, siis on vaja see lahti šifreerida ja piirid kätte näidata. Seadus ainult võidab seeläbi. Ma ei saa nõustuda sellega, et § 5 lõikes 3 reguleeritakse intellektuaalset omandit valitsuse normatiivaktiga. Seda tuleb minu arvates samuti reguleerida seadusandliku aktiga, sest ma ei näe põhjust asetada intellektuaalne omand madalamale talupoja või käsitöölise omandist. Valitsus võib võtta vastu normatiivakti ja selle mingil ajal Ülemnõukogu kontrolliga tühistada. § 10 ei ole täpseid varanduse kaitse tagatise ega selle äravõtmise mehhanismi. Soovitaksin § 10 kahe lõike asemele järgmise sõnastuse: "Vara võib omanikult ära võtta ainult seadusega ettenähtud juhtudel ja korras riiklikes või ühiskondlikes huvides, korvates selle äravõtmisega kaasneva kahju, või karistusena kuriteo eest või sanktsioonina administratiivrikkumise eest." § 14 antakse eraomandi mõiste, muuhulgas on öeldud, et eraomand on vara. Ent omandi definitsiooni kohaselt on see suhe teineteisesse tootmisvahendite ja nende abil loodavate materiaalsete hüvede suhtes, s.t. et minu arvates on omandi füüsiline mõiste mõnevõrra moonutatud. § 35 on lahti mõtestatud Eesti Vabariigi omanduse objektid ja lõikes 2 öeldakse, et Eesti Vabariigi omanduses võib olla igasugune muu omand, mis on vajalik Eesti Vabariigi sotsiaalse ja majandusliku arengu riiklikuks tagamiseks. Akadeemik Abalkinil on tees, et omandiküsimuses peab olema ühiskonnastamise piir, s.t. raudteetransport, side ja torujuhtmed ei tohi olla vabariigi

alluvuses. Näiteks, kui see oleks nii, siis oleks Armeenia ja Aserbaidžani konfliktis nad juba ammu need teed teineteisele sulgenud. Kui see oleks nende võimuses. Oleks vaja tõsiselt mõelda, kas on vaja kõike vabariigi omandusse võtta. Olen täiesti nõus Raigi parandusega võtta § 35 pealkirja sõna "riiklik". Lõpuks tahaksin märkida, et peamine, mida on praegu vaja minu arvates, see on lõpetada dokumentidepaki ettevalmistamine, nimelt maksu-, maa-, ettevõtte-, rendi- ja mitmete muude seaduste ettevalmistamine, mis tagaksid omandiseaduse toimimise õigusliku aluse. Omandiseaduse eelnõu tuleks aga panna üldrahvalikule arutelule, sest see on põhiline üleminekul turumajandusele.

M. Laar

Austatud Ülemnõukogu! On selge, et täna arutame me siin väga suure tähtsusega dokumenti, mis erinevalt mitmetest varem meie poolt vastu võetud lühema või pikema aja poliitilise tähtsusega dokumentidest ulatub tõesti tunduvalt kaugemale ja on igati kasutatav või peaks olema kasutatav ka Eesti Vabariigis. Seetõttu on tegemist dokumendiga, mida ei uurita mitte ainult siin ja mis ei määra ainult siin praegu konkreetselt ära meie olukorda, vaid seda dokumenti oodatakse praegu ka Eestist väljaspool, oodatakse ja uuritakse kindlasti väga põhjalikult. Sest meil on tõesti vaja enne privatiseerimisele ja denatsionaliseerimisele asumist paika panna mõningad põhiküsimused, omandiga seotud küsimused, kust lähtub omand jne. Muidu jääb vastamata küsimus, mis suunas hakkab meie ühiskond ja majandus ikkagi minema. Kas me hakkame minema mitte reguleeritud turumajandusele, mis on küllaltki imelik ja sisuliselt vastukäiv mõiste, vaid tõelisele turumajandusele ning integratsioonile Euroopaga. Viimased kaks asja eeldavad paratamatult üheselt väliskapitali olemasolu Eestis ning tema küllaltki aktiivset tegevust siin. Selle tõttu ilmselt seda dokumenti ka tõesti loetakse väljaspool Eestit. Teatavasti on Ida-Euroopas mitmes maas, võtkem kasvõi Ungari, tekitanud just probleeme seadusandluse mahajäämus, mistõttu väliskapital, keda soovitakse suuremal määral tõmmata riigi majandusellu, pole seda mitte sõندانud teha. Sest kui puudub vastav seadusandlik garantii, ei hakka korralik kapitalistlik suurfirma oma kapitali ühelegi maale lihtsalt paigutama. Selles suhtes on meil võimalik ja mõttekas praegu siin vaeva näha selleks, et vastu võtta selline omandiseadus, mis tõesti suudab täita neid eesmäärke, mida me kaugemas perspektiivis ka tahame talle panna. Selles suhtes tundub mulle juba sõnastuslikult veidi ebaõnnestunult rõhutada pea igas paragrahvis piiranguid, mis pannakse omandile, need piirangud, mis määratakse ära tulevases seadusandluses. On iseenesestki selge, et piirangud peavad olema, kuid antud seaduse selline rõhutamise tekitab temast küllaltki laialivalguva ja hämase mulje. Ühelt poolt antakse seda omandit küll kätte, kuid teiselt poolt kukutakse seda

väga suure hoolega kohe piirama. Kusjuures keegi täpselt ei saa aru ega teagi, mida uus seadus nendes piirangutes sisaldab või hakkab sisaldama. Selle tõttu võib-olla võiks sõnastada neid punkte, kus öeldakse negatiivset, rohkem positiivsemalt, konkreetsemalt, tehes juttu konkreetsetest seadustest, mis reguleerivad ühte või teist ala. Mitmete varemesinejate poolt on pakutud sedasama, ja ma arvan, et seda tasuks arvestada.

Järgmine punkt on loomulikult väliskapitalile pühendatud osa. Ma leian ka mitmete eelkõnelejate kombel, et siin peaks olema seosed tunduvalt selgemalt sõnastatud. Mis aga puutub välismaal elavate eestlaste omandisse Eestis, siis arvan, et siin ei saa me küll eristada kodu- ja väliseestlasi. Me peame suhtuma nendesse, keda seesama terrorirežiim sundis Eestist põgenema 1944. aastal, täpselt samamoodi, nagu me suhtume nendesse, kes olid sunnitud siin elama. Kui me anname neile midagi tagasi, siis peab see õigus olema ka väliseestlastel ja nende järglastel täpselt samadel alustel, kui Eesti Vabariigi kodanikel. See oleks loomulik ja ka juriidiliselt korrektne.

Kokkuvõttes ma toetan arvamusi, et see dokument kui eriti oluline vajaks kindlasti veel läbitöötamist ja kõikide nende paljude ettepanekute arvessevõtmist, mis täna tehtud. Teeksin ettepaneku suunata see kolmandale lugemisele.

A. Zõbin

Lugupeetud juhataja! Tahaksin märkida, et vastuseid oma küsimustele ma ei saanud. Võib-olla olid need kurioossed, näiteks rahvaste suhtes jne., ent kui hakkad omamoodi tõlgendama iga seadust, pole see enam seadus. See peab olema nii täpne, et seda ei saa tõlgendada mitut moodi ühtedel või teistel asjaoludel. Meil olid juba mõned seadusandlikud aktid, mis ei olnud päris võrdõiguslikud. Siin juba märgiti, et dokumendid represseeritutele kompensatsiooni maksmise kohta ei olnud päris ausad nende talupoegade ja kolhoosnikute suhtes, kes andsid kõik kolhoosi, aga tegelikult kompensatsiooniks mitte midagi ei saanud. Mille poolest on nad halvemad neist, kes saadeti välja. Seepärast mulle näib, et selle seaduse kallal peab veel põhjalikult tööd tegema. On vaja ette valmistada terve seaduste pakk kodakondsuse, maa kohta jne. Siis kompleksis, kui kõik küsimused on selged, võib need üheaegselt vastu võtta. Peale selle oleks soovitav, et see seadus käiks läbi grupi autoriteetsete filosoofide ja ökonomistide ekspertiisist, kes võiksid esitada oma arvamuse selle kohta. Tähtis on iga küsimus, võtame näiteks privatiseerimise. Üks asi on omandi tagastamine neile, kes olid omanikud 1940. aastani, teisest küljest aga selle omandi suurendamine eelmise baasil. Võib-olla peaks suhtuma sellesse teistmoodi, sest kõik on tootmisest osavõtjad, inimesed, kes elavad sellel territooriumil. Peab suhtuma sellesse nagu nende põhivahendite jaotamise kõigi

töötajate vahel, mis on meil praegu olemas. Seepärast mulle näib, et dokument ei ole veel valmis. Selle alusel ei tohi teha mingeid järeldusi ja lahendada tulevikuküsimusi. Arvan, et see dokument on vaja suunata täienduste tegemiseks ja tegelda sellega põhjalikumalt. Ma ei taha puudutada omandiõigust, on vaja kinnitada kõigi sellel territooriumil elavate inimeste õigust, see aga määratakse kindlaks kodakondsusseadusega. Mitte nii, et on kaks varianti – kord eesti rahvas, kord Eestimaa rahvas. See küsimus on väga tähtis, seepärast on vaja sellele eriti tähelepanu pöörata.

A. Novohatski

Lugupeetud spiiker, lugupeetud saadikud! Toetan täielikult ettepanekut panna see seaduseelnõu kolmandale lugemisele, seda esiteks. Teiseks, mul on selline tunne, et juristid peaksid selle seaduseelnõu spetsialistidena veel kord läbi vaatama. Tahaksin tuua sellise näite: § 10 on oma sisu ja vormi poolest minu arvates midagi ühist selle kollektiviseerimise vaimuga, mida me praegu hukka mõistame. See paragrahv näeb ette omandi võtmist omanikult seaduses ettenähtud juhtudel, omanikule endale aga jääb ainult õigus kohtusse kaevata. Arvan, et ka sel juhul peaks seaduses kinni peetama süütuse presumptsioonist ja see, kes tahab protestida omaniku omandiõigust, peab ise pöörduma kohtu poole ja seal lahendama need küsimused. Muidu aga tuleb välja, et seadusandlikul teel võib võtta omanikult omandiõiguse, talle aga jätame õiguse pöörduda kohtu poole ja seal kaevata kas seadusandliku organi või valitsuse esindaja tegevuse peale.

K. Koha

Härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Täna on teisel lugemisel Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu. Kui vaadata seda seadust, siis on see pretsedent maailma ajaloos, sest sellist seadust ei ole kuskil tehtud ega ka vastu võetud. Omaegse Eesti Vabariigi põhiseaduse § 28-s (kui ma ei eksin) on kirjutatud sõnad "omandiõigus on tagatud, selle piiramist sätestatakse vastavate seadustega". Omandiõigus, see oli loomulik tava, see oli inimõiguse üks õigustest, sest kui inimesel on õigus vabadusele, on tal õigus ka omandusele. Seda loomulikku õigust on eiratud 50 aastat ja sellepärast tuleb seda seadust sellisel kujul, nagu ta praegu on kirjutatud, võtta kui harivat seadust, millega fikseeritakse ära, et on olemas omand ja see omand kuulub isikule. Me kaotame selle seaduse vastuvõtmisega ära nn. sotsialistliku omandi privileegeeritud seisuse, mis kuulutati ülimaks teiste omandivormide suhtes. Selle seadusega sätestame ka põhimõtte, et kõik omandivormid, olenemata sellest, millisel kujul need eksisteerivad, on võrdsed seaduse ees. Minu meelest on selle seaduse põhimõtte just selles. Kõik ettepanekud, et

on vaja üle töötada, juristidele anda, täiendada jne., tunduvad mulle olevat venitamistaktika mõtteks. Julgen öelda, et eesti rahvas ootab seda seadust, sest paljud inimesed, kes tahaksid asuda sellele ränkraskele teele olla omanik, tahavad saada kindlust, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu sellise seaduse vastu võtab, et omanikuõigus on tagatud ja selle eest ei tehta kurja inimesele, kes tahab olla omanik, olla vara peremees ja seda vara suurendada, sest selle kaudu suurendab ta ka meie riigi rikkust. Mul on konkreetne palve neile, kes teevad ettepanekuid, et nad tooksid oma ettepanekud kirjalikult komisjoni ja osaleksid ka eelnõu teksti arutamises.

J. Põld

Ka minu arvamus on selline, et antud seaduseelnõu täna teisel lugemisel mitte vastu võtta, lükata edasi kolmandale lugemisele. Uue seaduse vastuvõtmisega ei saa põlistada senist seadusetust ja antud küsimus on selleks liiga kaalukas, et seda teha uisapäisa.

Juhataja

Suur tänu! Kuna ei ole rohkem sõnasoovijaid, on meil vaja otsustada. On kõlanud ettepanekud panna seadus kolmandale lugemisele. Oli ka ettepanek anda seaduseelnõu üldrahvalikule arutamisele. Kolmandale lugemisele panekuks on vaja vähemalt ühe saadikuterühma või ühe alatise komisjoni või neljandiku saadikute seisukohta. Panen kõigepealt hääletamisele, kes on selle poolt, et panna see seaduseelnõu kolmandale lugemisele. Kas on midagi arusaamatu? Kohalolek? Jah, õige märkus. Ma oletan, et sõnavõttud on protseduuri kohta.

K. Koha

Härra juhataja, kõigepealt tehti ettepanek ta teisel lugemisel vastu võtta. Teiseks on tehtud ettepanek kolmandale lugemisele panna. Kuid kas kolmanda lugemise ettepanekute taga on vastavad kvoovid, nagu te ise märkisite. Minu meelest ükski alatine komisjon ei nõudnud seda. See, kes tegi ettepaneku selleks, peab omama allkirjastatud lehte.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma annan teile vajaliku selgituse. See seaduseelnõu on praegu teisel lugemisel ja teine lugemine on veel lõpetamata. See tähendab, kui ei oleks tehtud ettepanekut kolmanda lugemise kohta, me ei tarvitseks seda kõne alla võtta. On tehtud ettepanek kolmandale lugemisele panna. Sellest oleneb meie järgnev protseduur, kuidas me käitume. Tõepoolest, praegu kehtiv reglement näeb ette niimoodi: kolmandale lugemisele

panekuks peab olema vähemasti kas ühe alatise komisjoni, ühe saadikuterühma või neljandiku saadikute nõusolek. Ja ma panengi hääletusele küsimuse selliselt, et kas neljandik saadikuid on nõus? On arusaadav? Ma eeldan, et järgnevad küsimused on siiski hääletamise motiivide kohta.

H. Peterson

Lugupeetud juhataja, ma esitasin ühe variandina, et sisse viia vajalikud parandused ja ta teisel lugemisel vastu võtta. Sama rääkisid ka Kalju Koha, Ivar Raig jt.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma juhin veel kord teie tähelepanu: seaduseelnõu on praegu teisel lugemisel ja kui kolmandat lugemist ei nõutaks, siis ta kõne alla üldse ei oleks tulnud ja ta oleks teisel lugemisel vastu võetud, kui Ülemnõukogu seda soovib. Praegu nõutakse kolmandat lugemist. Kui selle ettepaneku all arvatakse, et me peaksime praegu hääletama, kas vastu võtta teisel lugemisel, siis me oleme rikkunud reglementi.

I. Raig

Oma arust ma tegin oma sõnavõtu ajal ettepaneku katkestada teine lugemine ja jätkata teist lugemist siis, kui on tehtud vajalikud parandused seaduseelnõusse ja need parandused on formuleeritud ning saadikutele kätte jagatud. Ja sellepärast ma palun esimesena panna hääletamisele see ettepanek, mis laekus esimesena, ja siis teine ettepanek.

Juhataja

Lugupeetud saadikud! See on täiesti loomulik protseduur seadusandlikus tegevuses. Kui kolmas lugemine ei leia toetust, siis sellisel juhtumil teine lugemine jätkub nii, nagu näeb ette seadusandlik tegevus.

A. Zöbin

Olen nõus juhatajaga – lõpetada arutelu ja saata viimistlemisele, sest seaduseelnõu on väga tähtis ja vajab viimistlemist. Peale selle on vaja eelnõu avaldada, et Eesti elanikud saaksid seda arutada. See on väga tähtis dokument, mis peaks läbi tegema filosoofide ja majandusteadlaste ekspertiisi ja mille peaksid heaks kiitma sellel territooriumil elavad inimesed.

I. Hallaste

Ma teen ettepaneku mitte otsustada ennelõunasel ajal kolmandale lugemisele panemist või teisel lugemisel vastuvõtmist, vaid jätta see otsus pärastlõunasele ajale. Kui aga koosoleku juhataja peab vajalikuks selle otsustamist ennelõunasel ajal, siis palub õigusliku järjepidevuse saadikurühm viieminutilist vaheaega, et arutada läbi, kas esitada saadikurühma poolt mingisugust nõuet või mitte.

Juhataja

See õigus on olemas. Kas me anname veel võimaluse sõna võtta Jaak Jõerüüdil või läheme kohe vaheajale?

J. Jõerüüt

Mu sõnavõtt on väga lühike, ma tahan teatada mikrofoni kaudu, et liberaaldemokraatlik saadikurühm palub enne mis tahes praegu toimuvat hääletust viieminutilist vaheaega.

Juhataja

See õigus on ju olemas. Võib-olla sellisel juhul te lubate mul lugeda mõned teadaanded ja siis me kuulutame vaheaja, kusjuures me peame nüüd arvesse võtma seda, et peale seda vaheaega tuleb meil kindlasti koguneda ja võimalik, et pärast vaheaega kulgev töö võib minna lõunavaheaja sisse. Ma palun sellega arvestada. Kuulutan vaheaja 10 minutiks – 13.40-ni.

V a h e a e g

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Jätkakem tööd. Kuna meil on ees otsustamise faas, siis ma teen ettepaneku kõigepealt kontrollida kohalolekut. Kohal on 81 rahvasaadikut. Meil ei ole vaja enam hääletada selle üle, kas viia läbi kolmas lugemine või mitte. Vajalikud dokumendid on vormistatud ja kolmas lugemine toimub. Nüüd on kõne all küsimus, kuidas me suhtume ettepanekusse, kas viia läbi üldrahvalik arutelu või mitte. Tõsi, see seaduseelnõu on vabariiklikus ajakirjanduses avaldatud. Kuulame ära sõnavõttude kohtadelt.

J. Jõerüüt

Tundub, et selles väikeses protseduurilises segaduses on võimalik siiski arukas kompromiss ja kui reglemendi järgi on keegi vormistanud kolmanda lugemise soovi, siis sinna ei ole midagi parata. Tahan siiski meie saadikurühma poolt, kes ka konsulteeris teiste rühmadega, meelde tuletada põhikomisjoni ja põhiettekandja sisulist ettepanekut teise lugemise asjus. Tähendab, kolmas lugemine kolmandaks lugemiseks, teist me ei ole nagu veel lõpetanud või ühele poole jõudnud ja igal juhul ei ole mõtet kaotada tänast päeva, vaid anda komisjonile siiski lõunavaheajal võimalus teha seda, mida nad palusid, ja vaadata, kui kaugemale me õhtupoolikuks teise lugemisega sisuliselt jõuame, ja siis vaadata kolmanda lugemise asju.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud rahvasaadikud, ma ikka tänan teid üksikasjaliste näpunäidete eest, aga mulle hakkab juba selgeks saama see amet.

I. Hallaste

Õigusliku järjepidevuse saadikuterühma arvamus langes kokku liberaaldemokraatide arvamuslega, s.t. teist lugemist tuleks jätkata ja kõige parem oleks, kui seda saaks jätkata ka järgmisel istungjärgul ja selle seaduse kallal edasi töötada, sest siin on terve rida probleeme, mis on lahendamata ja mis vajavad seadusesse panemist. Kolmandat lugemist ma ei nõudnud.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, võib-olla ma siiski säästan teid selle hoolitsuse eest. Protseuur on selline: kuna kolmas lugemine läbi viiakse, siis sellisel juhul meil on vaja otsustada, kas nende lugemiste vahel on vaja üldrahvalikku arutelu või mitte. Kui Ülemnõukogu lihthäälteenamusega otsustab, et on vaja, siis sellisel juhul me viime täna lõpuni teise lugemise ja see toimub juba meile teatud-tuntud protseduuride järgi. Kui arvatakse, et ei ole vaja üldrahvalikku arutelu, siis viime ka sellisel juhul läbi teise lugemise, kuulutame vaheaja ja viime täna läbi ka kolmanda lugemise. Kas keegi soovib veel mulle nõu anda? Ei soovi?

H. Peterson

Lugupeetud juhataja, me just sooviksime toetust anda. Maaelukomisjon arutas ja kõik liikmed koos maasaadikutega on selle poolt, et lõpetada teine lugemine ja teha täiendused ning pealelõunal viia läbi kolmas lugemine. Mitte teha arutelu, sest seda asja on juba niivõrd palju

arutatud. Me paneme valitsuse tegevuse sellega kinni, kui viivitame praegu selle seaduse vastuvõtmisega.

T. Mets

Lugupeetud rahvasaadikud! Üldrahvalikku arutelu omandiseaduse küsimuses ei pea praktiliseks, olgugi et see on küllaltki tähtis seadus. Kuid kuna meid ootab ees terve rida mitte vähemtähtsaid seadusi, siis see tähendaks, et me ei oleks võimelised lähemal ajal ühtegi seadust vastu võtma. Seega üldrahvalikku arutelu ei pea vajalikuks.

Juhataja

Suur tänu! Asugem nüüd otsustama. Enne viime läbi uue kohaloleku kontrolli. Kohal on 85 saadikut. Rahvasaadiku poolt tehtud ettepanekut me ignoreerida ei saa ja ma panen hääletamisele: kes on selle poolt, et teise ja kolmanda lugemise vahel viia läbi üldrahvalik arutelu? Selle ettepaneku poolt on 14 saadikut, vastu 63, erapooletuks jäi 1. Sellisel juhul, kui me tuleme välja oma ajakavaga, viime läbi nii teise kui kolmanda lugemise veel täna, üheksandal istungjärgul. Mul on palve majanduskomisjonile, konkreetselt selle esimehe asetäitjale Ivar Raigile ja Tartu Ülikooli õppejõule härra Varulile, ohverdada teatud osa lõunavaheajast selleks, et valmistuda teise lugemise lõppsõnaks, võttes arvesse teisel lugemisel saadikute poolt tehtud ettepanekuid, märkusi, või kui mitte arvesse võtta, siis seda argumenteerida.

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja, mul on teile küsimus. Oli ettepanek, et teist lugemist pikendataks, ja seda küsimust hääletamisele ei pandud, see tekitab teatud nõutust.

Juhataja

Nüüd ma ei saanud aru.

P. Jermoškin

Oli ettepanek, et pikendataks seaduseelnõu teist lugemist. Selle tegi üks saadik.

Juhataja

Selliseks tegevuseks ei ole motiive. Me võime küll selle panna hääletamisele, kuid praegu kehtiva seadusandliku tegevuse juures ma ei näe, et selleks oleks motiiv olemas. Kuidas ma

seada formuleerin, et katkestada teine lugemine või? See on niisugune eripärane nähtus. Lugupeetud Ülemnõukogu, otsustagem, kes on selle poolt, et katkestada teine lugemine? Selle ettepaneku poolt on 16 saadikut, vastu 51, erapooletuks jäid 2. Lugupeetud Ülemnõukogu, lubage nüüd ette lugeda mõned teadaanded. Üks hetk, veel on üks sõnasoo.

I. Raig

Mul oli selline kompromissettepanek. Meil on veel paar minutit aega, võiksime siiski teise lugemise nüüd lõpetada ja paluda kõikidel saadikutel, kellel on ettepanekud omandiseaduse täiendamiseks, tulla majanduskomisjoni tööruumidesse ning me saaksime ette valmistada lõunavaheajal dokumendi kolmandaks lugemiseks. Seepärast on ettepanek lõpetada teine lugemine ja teha ettevalmistustööd kolmandaks lugemiseks, arvestades saadikute poolt tehtud ettepanekuid ja märkusi omandiseaduses.

Juhataja

Lõpule viia. On olemas selline lõppsõna, ei ole? Sellisel juhul kuulutame, on olemas. Lugupeetud Ülemnõukogu! Meil on täpse kella järgi viis minutit. Õhtusel istungil algusega kell 16.00 viime lõpuni teise lugemise, ja kui õnnestub, ka kolmanda.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

6. juuni 1990

Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teise lugemise jätkamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Palun asugem töökohtadele. Jätkame 4. päevakorrapunktiga, "Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teine lugemine". Ma annaksin võimaluse kaheks lõppsõnaks. Esimesena saab sõna härra Varul.

P. Varul

Lugupeetud saadikud! On muidugi mõistetav ja väga meeldiv, et sellist seadust nagu omandiseadus nii tõsiselt võetakse. Paljud arvamused langevad kokku, kui ma üldistasin vaheajal seda, mis on sõnavõttudes öeldud. On kaks põhilist probleemide ringi, mis teile põhjendatult muret tekitavad.

Esimene küsimus on see, kas selles seaduses on siiski piisavalt reguleeritud need küsimused, mis on praegu meie jaoks tähtsad. Võib kohe öelda, et ühes seaduses ei ole võimalik eriti palju küsimusi ühekorraga ära reguleerida. Kogu see majandussuhete arendamise kompleks on niivõrd keeruline, et seda ühe majandusseadusega nii- või naamoodi ei ole võimalik ammendavalt reguleerida. Sellepärast ma tahan teie tähelepanu juhtida § 1 lõik ühele, kus on öeldud, mis on omandiseaduse ülesanne. Tahaksin tähelepanu juhtida härra Koha väga täpsele sõnavõtule selle kohta, mille jaoks seda seadust vaja on. Me saame selle seadusega määrata ainult elementaarse korra, elementaarse baasi – kes on omanikud, millised on omandiõiguse tekkimise alused, sisu ja teostamise kaitse põhimõtted. See on see baas, millele hakkab järgnev tulema. Midagi rohkem me sellest seadusest praegu tahta ei saa. Me võime muidugi seaduse panna kõrvale ja öelda, et seda on vaja täiustada. Jah, loomulikult. Me peaksime seda tegema vähemalt kaks või kolm aastat, et jõuda sellisele asjaõiguse tasandile, mida meil tegelikult lõppastmes vaja on.

Eesti Vabariigis tehti 15 aastat tsiviilseadustikku ja see jäi vastu võtmata, kuna ei jõutudki seda valmis teha, nii põhjalikult taheti kõiki küsimusi reguleerida. Seepärast lähtuge, palun, § 1 lõige 1-st, kus on öeldud, mille jaoks see seadus on ette nähtud. Tegelikult kõik, mis puudutab ettevõtlust, ei saa sisalduda selles ühes seaduses. Teine probleem: liiga palju on viitelisi norme. Viiteliste normide juures palun tähele panna seda, et on kahte sorti viitelisi norme. Ühed on need, mis konkreetselt viitavad teisele seadusele. Need näiteks on normid, mis viitavad, ütleme, intellektuaalse omandi kohta käivale eraldi seadusele. Ütleme, see mis puudutab välisriikide organisatsioone, kodanikke, nende omandiõigust – siin on vaja eraldi seadus vastu võtta. Kuid päris paljudest normidest, kus on viidatud, jääb väliselt mulje, nagu viidataks teisele seadusele. Need on tegelikult nn. dispositiivsed normid. Näiteks § 6 lõik 2 – tüüpiline dispositiivne norm: varast saadavad viljad, toodang ja tulu kuuluvad vara omanikule, kui seaduses või lepingus ei ole teisiti ette nähtud. Tavaliselt sellises dispositiivses normis viidatud seaduses ei pea kunagi võib-olla üldse kasutama seda võimalust. Lähtutakse üldreeglist. Dispositiivne norm on selline norm, kus antakse üldreegel, mis kehtib sellisel juhul, kui pooled ei ole teistmoodi kokku leppinud või kui tõepoolest seadusega teistmoodi ei taheta mingis üksikküsimuses kokku leppida. Viited nendele teistele seadustele on selles

mõttes dispositiivse normi üks koostisosa, et võib-olla mingis üksikküsimuses tahate teie seadusandjana midagi teistmoodi ette näha, aga kui teie teistmoodi ette ei näe, siis kehtib see üldreegel ja mingisugust vajadust järgneva seaduse järele ei ole. Siin rahvasaadik Sergij on toonud välja nimekirja või loetelu nendest paragrahvidest, kus on need viited teistele, ja ta on väga oskuslikult seda teinud, ma pean tunnustama. Aga siin ongi just vähemalt pooled nendest paragrahvidest need, mis sisaldavad dispositiivseid norme ja mis ei tähenda seda, et me peame ilmtingimata selle normi rakendamiseks teise seaduse vastu võtma. Ei pea. Piisab sellest üldreegist, tsiviilõigusele on aga asjaomane jätta sellised kokkuleppevõimalused või teistmoodi sätestamise võimalused. Need ongi ettevõtmise vabaduse ja turuvabaduse eeldused.

Nüüd üksikparanduste juurde, mis on eelnõu teksti sisse viidud teiste sõnavõtude ja arvamuste alusel. § 3. Oli arvamus, et "normatiivakti" asemel võiks "seadus" olla, intellektuaalse omandi asjad peaks reguleerima siiski seadusega. § 6 lõik 1. Siin me teeme täienduse. Kuigi juriidiliselt ei ole see päris korrektne, aga § 6 lõik 1 võiks olla niimoodi: "Omandiõigus tekib vara valmistamisega või omandamisega tehingu järgi, omandiõiguse taastamisega või muul viisil", "omandiõiguse taastamisega" siia vahele panna. Põhjendatult juhtisid kaks rahvasaadikut, Andrejev ja Laar, tähelepanu sellele, et § 10 on siiski liiga üldine, kuigi mõeldud oli ta nõnda, et niikuinii peaks vastu võtma seaduse selle täpsustamise kohta. Võib-olla täpsustada see siis kohe ära ja võtta härra Andrejevi poolt esitatud tekst aluseks, formuleerides selle veidi ümber. Lõik 1 jääb põhimõtteliselt niimoodi, nagu on – "keegi ei tohi omanikult tema vara ära võtta, välja arvatud ..." ja nüüd tuleb muutus "... käesolevas paragrahvis tähendatud juhtudel". Ja teeme siis täpsustuse lõik 2: "Vara äravõtmine omanikult võib toimuda ainult seaduses ette nähtud korras riiklikes või ühiskondlikes huvides selle maksumuse hüvitamisega, karistusena kriminaalkuriteo või sanktsioonina administratiivõigusrikkumise eest." Muudes maades on see ka igal pool fikseeritud riiklikes ja ühiskondlikes huvides, siin peab eraldi täpsustama selle "riiklike ja ühiskondlike huvide" piirnormid. See on sisuliselt kõige suurem täpsustus teksti mõttes, mida me arvesse saime võtta. § 10 endine teine lõik muutub siis kolmandaks. § 20 lõik 2, siin on nüüd täpsustus. Kui enne räägiti siin sisseastumis- ja liikmemaksudest, siis see on asendatud lihtsalt maksudega, sest kui täpne olla, siis ühiskondlikus liikumises osalejatel ei ole liikmemakse. Samasugune täpsustus on ka § 22. Redaktsiooniline täpsustus on §-s 24 lõik 4. Siia on lisatud siis lause: "pärast kõikide kreditoride nõudmiste rahuldamist". Ühenduse tegevuse lõpetamisel jaotatakse ülejäänud vara pärast kõigi kreditoride nõudmiste rahuldamist. See on redaktsioonilise iseloomuga. § 27, see meile raskusi tekitav paragrahv kiriku, koguduse,

kloostri omandist. Me ei saa praegu öelda, kuidas nimetada seda seadust, mis käiks tegelikult kirikute ja koguduste, kloostrite õigusliku seisundi kohta. Kui me ütleme religiooniseadus, see ei ole ka päris õige, sellepärast me ei saa religiooni ette kirjutada, see oleks seadus religiooni kohta, ususeadus ei klapi ka. Ütleme lihtsalt niimoodi lõik 2-s: "ning Eesti Vabariigi vastava seaduse alusel". See oleks siis üks niisugune kompromisslahendus. Tegelikult see saab olema seadus, mis reguleerib kirikute, kloostrite ja koguduste tegevust, mitte usku ennast. § 35-s on niisugune parandus: "Eesti Vabariigi riikliku omandiõiguse objektid", rõhutame seda siis. Ta muidugi ei ole sisuliselt nii väga vajalik, aga selline arvamus siin mitmel pool kõlas ja võiks selle sisse võtta. Ja asendame siis § 35 lõik 1 "atmosfääriõhu" "õhuruumiga", nii on täpsem. Ja § 49 pealkirjas võib maha tõmmata "NSV Liidu organisatsioonide", see sõna on üleliigne. Mõni sõna nüüd nende arvamuste kohta, mida me ei saanud arvesse võtta. Siiski see vahetegemine füüsilise isiku, juriidilise isiku, riigi ja munitsipalteedi vahel. See ei ole mingi sotsialistlik pärand, siis me peaksime nimetama kõik Euroopa riigid eesotsas Šveitsi, Prantsusmaa ja Saksamaaga sotsialistliku pärandiga riikideks. Samuti see jaotus tulu alusel, kas tulueesmärgiga või mitte, see on ettevõtete vormide, mitte omandivormide jaotuse aluseks. Võtsime siin selle sisse. Oli arvamus, et on olemas ka omandi kõrgemad vormid peale materiaalse omandi. See on loomulikult õige, aga see seadus on asjaõiguse mõttes ikkagi omandiseadus. Me võime rääkida ju teatud tinglikus tähenduses tervisest ja kõigest muust kui omandist, aga ei ole võimalik sellist mammutseadust vastu võtta, et kõike seda reguleerida. Nii et see ei ole selle seaduse koht. Mõiste "viljad" §-s 6: see on Rooma õigusest pärinev ja igalt poolt läbikäiv mõiste, see ei ole mingisugune filosoofiline väljamõeldis meil siin endal.

Mis puudutab nüüd seadust juristide poolt võttes. See seadus on käinud päris mitmest ekspertiisist läbi ja viimasena kaks päeva arutati seda Ülemnõukogu Presiidiumi juures olevas tsiviilseadusandluse täiustamise ekspertkomisjonis. Nii et siin saab hinnang olla mitte, et kas on vajalik juriidilist ekspertiisi või mitte, aga küsimus on selles, kas see seadus vastab oma ülesannetele või mitte. Ja palun võtta kriteeriumiks ikkagi § 1 lõik 1-s nimetatud ülesanded. Laiemalt minnes me kaotame kriteeriumid, mõttevahetuse korras võib loomulikult loetleda kümneid ja kümneid asju, mida on vaja ka reguleerida, mis on ka väga tähtsad, aga mida ei saa siin selles seaduses teha. Seda seadust on vaja kõigepealt sellepärast, et saaks lahendada neid küsimusi, mis selles praegu sisalduvad.

I. Raig

Austatud eesistujad, austatud saalisviibijad! Me arutasime majanduskomisjonis õige elavalt ettepanekuid parandusteks ja täiendusteks Eesti Vabariigi omandiseadusesse. Võtsime arvesse arvukaid kirjalikke märkusi, mis saabusid meile vaheajaks. Meie tööst võtsid osa ka mitmed rahvasaadikud. Me oleme muidugi väga tänulikud. Ja nagu juba mainis Paul Varul, me ei saanud kõiki märkusi vastu võtta, seda ta ka põhjendas. Kuid väga suure osa märkuste arvestamiseks avab võimaluse Eesti Vabariigi omandiseaduse preambula lisamine seaduse paragrahvide ette. Seda preambulat ma tahaksin teile ka veel kord ette lugeda, see peaks mitmetele saadikutele andma siis vastused selle kohta, kuidas omandiseadus saab olema seotud teiste meie poolt tulevikus vastuvõetavate seadustega majanduse kohta seoses privatiseerimise ja denatsionaliseerimisega.

Loen selle siis kokkuvõtteks ette: "Eesti Vabariigi majanduse üleviimine turumajanduse põhimõtetele eeldab uute ühiskondlike suhete adekvaatset õiguslikku reguleerimist. Praegu kehtiv Eesti NSV tsiviilkoodeks ei suuda seda ülesannet täita. Kuni Eesti Vabariigi tsiviilkoodeksi vastuvõtmiseni ei saa jätta üleminekuperioodi uusi omandussuhteid seniste õigusnormide reguleerida. Seda lünka peab täitma käesolev omandiseadus, milles sisalduvad õigusnormid hiljem lülitatakse uude tsiviilkoodeksisse. Omandiseadus on õiguslikuks aluseks ettevõtluse arengule, riigi omandi privatiseerimisele, ebaseaduslikult võõrandatud vara tagastamisele või hüvitamisele tema endistele omanikele ja nende õigusjärglastele. Omandi privatiseerimist ja natsionaliseeritud eraomandi taastamist või hüvitamist üleminekuperioodil reguleeritakse eraldi normatiivaktidega, mis töötatakse välja kooskõlas käesoleva seaduse sätetega, kusjuures aluseks võetakse endiste omanike õiguste tunnustamine seisuga 16. juuli 1940. a." Ja veel kaks sõna kommentaariks. Minule andsid isiklikult üle oma märkused härrad Ristkok, Paju ja Maarend. Ristkokale ma ütlesin nii palju, et tema ettepanekud § 10, 13 täiendamiseks olid redaktsioonilist laadi, kuid nad sisaldasid juba tegelikult ka selles sõnastuses. Näiteks, Ristkok teeb ettepaneku, et § 31 tuleks lisada "haldusüksuse normaalseks talitlemiseks, sotsiaalse ja majandusliku arengu tagamiseks" põhjendusega, et kõigepealt tuleb käivitada haldusüksuste tegevus ja siis nad saavad tagada sotsiaalset ja majanduslikku arengut. Kuid me arvame, et see käivitamise protsess haarab ka sotsiaalse ja majandusliku arengu tagamise mõistet ning haldusreformi käivitamise kohta peab tegema eraldi seadusakti. Ja hr. Paju märkus on meil sisse võetud. Hr. Maarendi märkus, et oleks vaja taluomaniku omandit lisaks talupere ühisomandile fikseerida, siis siin meil oli vaidlus, kas üldse jätta § 46, 47, 48 sisse, sest nad käsitlesid selliseid punkte, mida võib kajastada ka teistes seadustes. Kuid me otsustasime siiski nad sisse jätta, aga taluomaniku omandiküsimused on ka

taluseaduses juba kajastatud ning peaksid leidma täiendavat kajastamist juba uutest seisukohtadest lähtudes uues Eesti Vabariigi maaseaduses. On selline ettepanek komisjoni poolt, ma kordan üle nüüd uuest situatsioonist lähtudes: me oleme valmis omandiseaduse uueks lugemiseks. Preambula tekst eesti ja vene keeles ning ka nende seadusaktide või paragrahvide tekstid, mis tehti kardinaalsemalt ümber, on ette valmistatud jagamiseks kõikidele saadikutele, et võiks läbi viia kolmandat lugemist.

Juhataja

Suur tänu! Me oleme ära kuulanud ettekande ja kaasettekande Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu kohta, esitanud hulgaliselt küsimusi, pidanud läbirääkimisi ja kuulanud ära lõppsõna. Nüüd oleks vaja otsustada. Enne seda kontrollime kohalolekut. Kohal on 85 saadikut. Puudub 20. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lugeda Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu teine lugemine lõppenuks? Palun hääletada! Poolt on 76 saadikut, vastu 2 ja erapooletuks jäid 6. Sellega on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu üheksanda istungjärgu päevakord ammendatud.

Mul on teile ettepanek lülitada täiendavalt üheksanda istungjärgu päevakorda punkt "Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu kolmas lugemine". See eeldab kvalifitseeritud häälteenamust. Kes tuli peale häältelugemise kontrolli, palun kanda hoolt selle eest, et ta oleks registreeritud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et täiendada üheksanda istungjärgu päevakorda 5. päevakorrapunktiga "Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu kolmas lugemine"? Palun hääletada! Poolt on 65 saadikut, vastu 10, erapooletuid 9. See ettepanek ei leidnud heakskiitu ja sellega on üheksanda istungjärgu päevakord ammendatud.

Kas me anname mingisuguse hinnangu Ülemnõukogu tööst osavõtu kohta väljaspool päevakorda? Mina arvan, et me peaks selle istungi osavõtust teatama oma valijatele. Kas leitakse olevat see õige? Me palume sellisel juhul meie tehnilisel teenistusel anda vajalikud andmed meile, et me saaksime selle publitseerida ajakirjanduses. Loodetavasti õnnestub meil arutada kolmandat lugemist kümnendal istungjärgul. Mul on palve Ülemnõukogule, et me ei loeks siiski tänast tööpäeva sellega lõppenuks, vaid jätkaksime usinasti tööd komisjonides. Homme on korraline presiidiumi istung algusega kell 10 Kadriorus. Kümnes istungjärk algab järgmisel esmaspäeval kell 11. Üks hetk, ma palun mitte lahkuda, tundub, et on veel sõnavõttusid. Kas ollakse nõus väljaspool ametlikku päevakorda ära kuulama sõnavõtte või märkusi? Ollakse nõus või ei olda? Paistab, et ollakse nõus. Jüri Põld.

J. Põld

Aitäh! Härra juhataja, lugupeetud kolleegid, ma tahaksin teie tähelepanu juhtida ühele asjaolule. Meie töö on vaatamata sellele, et me oleme töötanud Ülemnõukogus üle kahe kuu, ääretult kehvasti korraldatud ja reglementeeritud. Ja minus äratab hämmingut, et rahvasaadikud või kuidas meid nimetatakse, et meie elu-olu korraldus on selline, et me paraku oleme sunnitud töötama lõunavaheaegadel ja õhtuti, et saada küpseks üht või teist seaduseelnõu. Selline tegevus on ilmselt lubamatu ja mul olekski palve Ülemnõukogu juhatajale, et ta annaks ülevaate läinud neljapäevasesest presiidiumi istungist, kuidas siiski saadikute töö edaspidi kavatsetakse korraldada.

Juhataja

Suur tänu! See ülesanne saab täidetud.

T. Anton

Mul on palve kõigile õiguskomisjoni liikmetele, et nad tingimata koguneksid pärast istungi lõppu ruumi 264. Kõigil neil, keda huvitab küsimus sellest, kuidas hinnata Eesti Kongressi II istungjärgu materjale, palume sellest nõupidamisest osa võtta, sest õiguskomisjon valmistab materjale ette neljapäevaseks presiidiumi istungiks.

K. Koha

Härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin rõhuda ikka sellele majanduse poolele. Meie töö produktiivsus sõltub sellest, kui hästi me tööd teha tahame. Nende kahe päeva jooksul ma kogesin sellist asja, et mõnedele saadikutele tundub, et töö tegemine käib ainult saalis. Minu meelest põhitöö tegemine käib komisjonis, ja kui kellelgi on ettepanekuid või märkusi, siis paluks kohe seda ka teha, aga mitte oodata ära istungipäeva aega ja siis tulla välja mingi ettepanekuga, kusjuures see on ka vormistamata. Sellega me lihtsalt viidame aega ja see on meie maksumaksjate raha.

J. Põld

Ma ütleksin Kalju Kohale vaid niipalju: kuni me vehkleme kümne erineva ruumi ja kümne erineva komisjoni ja grupeeringu vahel, ei suuda me ühtegi seaduseelnõu normaalselt ette valmistada.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Asugem tööle komisjonides.